

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS

NUTARIMAS DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS PROGRAMOS

2016 m. gruodžio 13 d. Nr. XIII-82
Vilnius

Lietuvos Respublikos Seimas, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 67 straipsnio 7 punktu, 92 straipsnio 5 dalimi ir apsvarstęs Lietuvos Respublikos Vyriausybės programą, n u t a r i a:

1 straipsnis.

Pritarti Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko Sauliaus Skvernelio pateiktai Lietuvos Respublikos Vyriausybės programai (pridedama).

Seimo Pirmininkas

Viktoras Pranckietis

SEPTYNIOLIKTOSIOS LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS PROGRAMA

Per 26 metus Lietuva pasiekė išpūdingų laimėjimų: atkurta valstybės Nepriklausomybė; įtvirtinta gyvybiškai svarbi Lietuvos narystė NATO bei Europos Sąjungoje ir Lietuvos, kaip Vakarų demokratinio pasaulio dalies, statusas; įveiktas pereinamasis laikotarpis, o vėliau – netvarios ūkio plėtros ir globalios ekonomikos svyravimų sukelti išbandymai.

Vis dėlto daug Lietuvos gyventojų savo šalyje nesijaučia laimingi. Tą liudija ir savižudybių, priklausomybių, smurto bei skurdo mastai, žemas pilietinės galios indeksas. Grėsmingiausia nepasitenkinimo gyvenimu Lietuvoje išraiška – nedidelis gimstamumas ir masinė emigracija. Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos (toliau – LVŽS) ir Lietuvos socialdemokratų partijos koalicijos (toliau – Koalicija) sudarytos Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – Vyriausybė) tikslas – pasiekti, kad Lietuvoje būtų gera gyventi, kai įsisenėję skauduliai nebealina Lietuvos žmonių, mūsų valstybės Nepriklausomybę stiprina ne tik narystė transatlantinėse organizacijose, bet ir visų Lietuvos piliečių meilė Tėvynei, noras dėl jos dirbti, kurti ir aukotis.

Koalicija yra tvirtai įsitikinusi, kad norint, jog žmogus jaustųsi laimingas ir orus, o valstybė būtų stipri, bendro gyvenimo rūšis turi būti renčiamas įtvirtinant pamatinius gėrius – saugant žmogaus gyvybę ir sveikatą, užtikrinant sambūvį su gamta, puoselėjant darnią šeimą ir bendruomenę, kuriant darnią ekonominę ir politinę aplinką. Šie pamatiniai gėriai neatsiranda savaime, jų nekuria nei nematoma rinkos ranka, nei viską kontroliuojanti valstybė. Juos kuria asmenų ir bendruomenių sąmoningi veiksmai, kylantys iš bendrų vertybių bei valios pastangų. Valstybės vaidmuo – sudaryti sąlygas asmenims ir bendruomenėms spręsti savo ir aplinkos problemas, teisiniu reglamentavimu skatinti rinktis tokį elgesį, kuris kurtų pamatinius gėrius ir vengtų destruktijos.

Valstybės raidos vizija ir siūlomi sprendimai paremti penkių darnų – darnaus žmogaus, darnios visuomenės, darnaus švietimo ir kultūros, darnios ekonomikos ir darnaus valstybės valdymo – principu.

Vyriausybė savo siekiu įvardija darnos, kaip pamatinio tikslo, kūrimą. Darną tiek individualiu – žmogiškuoju lygmeniu, tiek visuomenės, valstybės ar atskiros ūkinės veiklos srityje mes laikome tikslu, kurį turime pasiekti. Darnią Lietuvą kurti mes siūlome penkiais

lygmenimis – darnaus žmogaus, darnios visuomenės, darnaus švietimo ir kultūros, darnios ekonomikos ir darnaus valstybės valdymo.

Darnus žmogus suvokia savo įsipareigojimą visuomenei elgtis ne vartotojiškai, tai yra ne išnaudoti kitą siekiant asmeninės naudos ar malonumo, bet puoselėti bendrąjį gerį. Vadovaudamasis šiuo principu, žmogus įsipareigoja tausoti aplinką ir ją puoselėti, saugoti ir atnaujinti, o ne eikvoti vien kaip išteklių asmeniniams tikslams pasiekti. Toks žmogaus darnos su žmogiškąja ir gamtine aplinka principas yra vadinamas žmogaus ekologija. Darnus žmogus išauga darnioje, gyvybę kuriančioje šeimoje. Tokia šeima yra valstybės pagrindas, nes būtent šeimoje yra ugdomos patriotinės, pilietinės, ekologinės ir kitos dorybės, perduodama kultūra. Todėl strateginiais prioritetais laikome visų pirma šeimos, atsirandančios iš vyro ir moters santuokos arba giminytės ryšių ir siekiančios puoselėti gyvybę, stiprinimą ir palaikymą.

Darnios visuomenės narius sieja tarpusavio pagarba, bendro likimo jausmas, elgesio ir moralės normos, pilietiškumas, solidarumas ir rūpestis kitais visuomenės nariais. Ji neįmanoma be kultūrinio bendrumo ir panašumo jausmo. Dėl to darni visuomenė neatsiejama nuo Lietuvai būdingo unikalaus organiško santykio su gamta ir lietuviškojo kaimo bei iš jo kylančios pasaulėjautos išsaugojimo. Darnioje visuomenėje valstybė rūpinasi, padeda piliečiams, šeimai, bendruomenėms ir pilietinėms organizacijoms ugdyti ir skatinti pilietinį aktyvumą, dalyvauti sprendžiant bendruomenės, savivaldos bei valstybės reikalus ir įgyvendinti savo patriotinį įsipareigojimą. Tik aktyvus dalyvavimas skaidriuose valstybės politikos procesuose gali užtikrinti orų piliečių gyvenimą savo valstybėje.

Darnus švietimas ir kultūra siekia ugdyti dorą ir išsilavinusį valstybės pilietį, norintį gyventi ir kurti Lietuvoje; turintį reikalingų profesinių žinių ir gebėjimų, tačiau visų pirma – vertybinius pamatus, leidžiančius pritaikyti žinias ir kompetencijas savo gyvenime. Tačiau kol mokytojas yra tik formalus švietimo paslaugų tiekėjas, tol darnus švietimas neįmanomas, – jį pasieksime tik sugrąžinę žiniomis ir pamatinėmis vertybėmis grįstą mokytojo autoritetą ir užtikrinę, kad visoje šalyje būtų tolygiai prieinamas tinkamos kokybės, dorybes ugdantis išsilavinimas. Darnus švietimas neatsiejamas ir nuo tautinę tapatybę bei kultūrinio sąmoningumo gebėjimus atskleidžiančios kultūros politikos, kuri turi tapti viena prioritetinių viešosios politikos sričių. Kultūra yra individo ir bendruomenės savivokos, jų vertybių, gyvenimo būdo ir kokybės pamatas. Kultūra atskleidžia žmogui jo paties gyvenimo teikiamas galimybes, užmezga ir palaiko jo ryšį su artimaisiais, visuomene, Tėvyne, jos istorija ir likimu. Ugdydama kūrybišką ir pilietišką visuomenę kultūra tampa darnios visuomenės ir valstybės pamatu. Žmogaus gyvenimą ir aplinką įprasminanti kultūra savo prigimtimi yra darnos kultūra, todėl jai turi būti skiriamas prioritetinis valstybės dėmesys.

Darni ekonomika remiasi socialinės rinkos ekonomikos principais, kurie leidžia atsiskleisti žmonių iniciatyvai bei kūrybiškumui ir visiems piliečiams prisidėti prie ūkio plėtos. Tokioje ekonomikoje valstybės valdymo institucijos atlieka harmonizuojantį vaidmenį siekiant sukurti gerovės valstybę. Darni ekonomika reiškia, kad valstybėje sukuriamą pridėtinę vertę pasiekia piliečius, gyvenančius visuose šalies regionuose, ir užtikrina orias jų gyvenimo sąlygas. Kartu ji remiasi pagarbiu ir tausojančiu santykiu su gamta ir jos ištekliais.

Darnus valstybės valdymas – tai atsakingas politikų ir valstybės tarnautojų darbas, vadovaujantis aukščiausiais etikos ir veiksmingumo standartais. Darnaus valstybės valdymo tikslas – piliečių gerovė, teisingumas, valstybės saugumas ir atstovavimas nacionaliniams interesams užsienio politikoje. Darnus valstybės valdymas reikalauja išrinktų tautos atstovų – politikų ir valstybės tarnautojų – atskaitomybės už veiklos rezultatus visuomenei, visų valstybės valdymo grandžių priimamų sprendimų skaidrumo ir atvirumo, valstybės subsidiarumo ir piliečių solidarumo.

Esame įsitikinę, kad Lietuva, tapusi darnia šalimi, įlies darnos ir į permainų reikalaujančią Europos tautų bendriją. Kaip lygiaverčiai partneriai su kitomis Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybėmis narėmis, rūpindamiesi Europos ateitimi ir aktyviai dalyvaudami priimant nacionalinę interesą atitinkančius sprendimus, galime grąžinti europiečių tikėjimą pirminiu ES projektu ir taip išsaugoti pačią Sąjungą. Turime pareigą ir todėl esame pasiryžę prisidėti, kad būtų sugrįžta prie krikščioniškojo humanizmo vertybėmis grįstos Europos vizijos ir sukurta stipri stiprių tautų Europa.

I SKYRIUS DARNUS ŽMOGUS

PIRMASIS SKIRSNIS ŠEIMOS PUOSELĖJIMAS

Šeimai palanki aplinka ir darbo ir šeimos pareigų derinimas

1. Analizuodami per Nepriklausomybės laikotarpį vykdytą šeimos politiką, matome, kad vietoj aktyvios ir integruotos politikos panirome tik į atskirų problemų sprendimą, pvz., pagalbą socialinės rizikos šeimoms ar tų atvejų, kurie skambiai aprašomi ir skelbiami žiniasklaidoje, sprendimus. Minėtos problemos ir tie pavieniai atvejai turi būti nedelsiant sprendžiami. Kituose programos skyriuose siūlysiame tam priemones, tačiau dėmesys tik socialinės rizikos šeimoms negali tapti pagrindine visos šeimos politikos ašimi.

2. Manome, kad šeimos politika negali būti sutapatinta vien tik su socialinėmis išmokomis, kurias gauna šeimos. Šeimos politika turėtų orientotis į visas Lietuvos šeimas, taigi ir į tas, kurių tėvai kiekvieną dieną eina į darbą, myli savo vaikus ir prieš juos ar tarpusavyje nesmurtauja, džiaugiasi ir moko džiaugtis gyvenimu, nors ir susiduria su kasdieniais iššūkiais. Šios šeimos nepriklauso socialinės rizikos grupei ir joms nereikia pašalpų, bet joms taip pat reikalinga valstybės pagalba ir pagarba, kad jaustųsi saugios, norėtų gimdyti ir auklėti vaikus, derinti darbą, visuomeninę veiklą ir gyvenimą šeimoje. Prancūzijos ir kitų valstybių patirtis rodo, kad būtent tokių, dirbančių šeimų, skatinimas, su vaikų skaičiumi šeimoje susieta mokesčių politika, socialinių paslaugų dirbančioms šeimoms užtikrinimas reikšmingai prisideda prie demografinių problemų sprendimo ir skatina gimstamumą.

3. Vertinant demografines Lietuvos gyventojų charakteristikas, yra akivaizdu, kad šeimos Lietuvoje susiduria su iššūkiais bei problemomis, kurioms spręsti jau nebepakanka tik pačios šeimos ir jos artimos aplinkos pastangų. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, skyrybų rodikliai Lietuvoje nuosekliai auga jau tris dešimtmečius ir beveik pusė susituokusiųjų skiriasi. 2015 m. Lietuvoje susituokė 21 987 poros (7,6 santuokos 1 000 gyventojų), o išsiskyrė 9 371 pora (3,2 ištukos 1 000 gyventojų). Skyrybų statistika lemia didelį be vieno iš tėvų augančių vaikų skaičių. Beveik trečdalis vaikų gimsta santuokos neįregistravusioje šeimoje.

4. Gimstamumas, kurio mažėjimas nors ir stabilizavosi bei pastaraisiais metais net pradėjo augti, tesiekia 1,7 vaiko, tenkančio vienai moteriai, ir, vertinant Europos mastu, Lietuva išlieka tarp valstybių, kuriose gimstamumas mažiausias. Taigi, neužtikriname darnios kartų kaitos. Tam, kad kartų kaita būtų užtikrinta, yra būtina pasiekti 2,1 vaiko siekiantį gimstamumo rodiklį. Žemi gimstamumo rodikliai drauge su jaunų žmonių emigracija lemia tai, kad visuomenė sparčiai senėja. Vadinasi, ilgalaikėje perspektyvoje bus sunku užtikrinti socialinės, sveikatos priežiūros sistemų tvarumą.

5. Gimęs vaikas – didelė vertybė ne tik jo tėvams, bet ir pačiai valstybei. Pagal Vaiko teisių konvenciją valstybė yra įsipareigojusi kiekvienam vaikui – tiek iki gimimo, tiek ir vėliau – garantuoti ypatingą apsaugą ir priežiūrą. Dėl to demografinė valstybės politika neišvengiamai siejasi su pagarba žmogaus gyvybei nuo prasidejimo momento bei šeimos atvirumo naujai gyvybei skatinimu, pasitelkiant tiek teisinį reguliavimą, tiek ir švietimą bei socialinę reklamą.

6. Lietuvoje kiekvienais metais gimsta apie 30 000 vaikų ir nutraukiama per 6 000 nėštumų, tai yra prarandame kas penktą galintį gimti vaiką. Todėl Lietuvoje būtina užtikrinti veiksmingą pagalbą krizę patiriančioms moterims, nes būtent ši moterų grupė yra labiausiai linkusi nėštumo atsisakyti.

7. Demografinė padėtis ragina spręsti ir su nevaisingumu susijusias problemas. Esame įsitikinę, kad darniai veikiančios sveikatos priežiūros sistemos prioritetas – nevaisingumo

priežasčių prevencija, profilaktinės priemonės, padedančios išlaikyti vaisingumą bei nevaisingumą sukeliančių ligų gydymas. Reikalingas Lietuvos specialistų bendradarbiavimas su užsienio kolegomis, kad būtų perimta ir Lietuvoje pritaikyta geroji kitų šalių patirtis, leidžianti išnaudoti visas nevaisingumą sukeliančių sveikatos sutrikimų gydymo galimybes.

8. Lietuvoje stebima tendencija, kad jaunos šeimos, suvokdamos, jog gimdant ir auginant vaikus bus sudėtinga dalyvauti darbo rinkoje, vaikų gimdymą atideda kiek įmanoma vėlesniam laikui arba apsisprendžia turėti vieną ar daugiausia du vaikus. Dėl to, kad gimdymas vis dažniau atidedamas, daugėja gimdančių vyresnio amžiaus (30–44 metų) moterų. Ši tendencija, taip pat didelis skyrų skaičius ir faktas, kad šeimos skyrų atveju vaikai dažniausiai lieka su motina, lemia vienišų motinų, auginančių vaikus, skaičiaus augimą. Tai dažniausiai 25–45 metų moterys, tai yra moterys, kurios pasiekusios darbingiausią amžiaus tarpsnį ir kurioms yra svarbu išlikti darbo rinkoje, nesvarbu, kad jos vienos augina vaikus. Dėl to svarbi ir parama tėvams, vieniems auginantiems vaikus, kad jie, nerizikuodami materialine šeimos gerove, galėtų dirbti ir tinkamai pasirūpinti savo vaikais.

9. Atsižvelgdami į minėtas aplinkybes, šiomis priemonėmis sieksime kurti gyvenimui šeimoje palankią aplinką:

9.1. prieš Lietuvos Respublikos Seimui (toliau – Seimas), Vyriausybei ar ministerijoms priimant teisės aktus, bus atliekamas šių teisės aktų vertinimas poveikio šeimai aspektu;

9.2. sieksime, kad visuomenėje būtų kuriama gyvenimui šeimoje palanki aplinka, pateikiant teigiamus sektinus pavyzdžius;

9.3. parengsime ir įgyvendinsime kompleksines šeimos stiprinimo ir demografinę programas, kurios stiprintų visas Lietuvos šeimas ir sudarytų sąlygas padidinti gimstamumą, pailginti žmonių gyvenimo trukmę;

9.4. valstybė užtikrins reikiamą pagalbą šeimoms išlaikant šeimos stabilumą: prieinama psichologinė ir kita pagalba konfliktus patiriančioms šeimoms; bendravimo, bendradarbiavimo įgūdžių mokymosi galimybės, mediacijos paslaugų prieinamumas šeimai skiriantis ir mediacijos privalomumas, kai šeima, kuri skiriasi, turi vaikų;

9.5. sieksime įteisinti vienodo dydžio paramą šeimoms už kiekvieną vaiką – vaiko pinigus, atsižvelgdami į valstybės finansines galimybes. Taip prisidėsime prie paramos šeimai ir mažinsime pajamų slėpimo norint gauti pašalpas motyvaciją. Bus stebimas ir, jeigu reikia, kontroliuojamas pinigų panaudojimas socialinės rizikos šeimose;

9.6. kursime priemones, kurios padėtų visoms jaunoms (iki 35 m.) šeimoms, nepaisant jų pajamų, įsigyti būstą ne didmiesčiuose. Šia priemone sieksime ne tik palengvinti materialinę jaunų šeimų padėtį, tačiau ir praktiškai prisidėti prie emigracijos mažinimo, regionų atsigavimo, vidinės migracijos srautų subalansavimo;

9.7. savivaldybėse bus išplėsti socialinių paslaugų šeimai centrai, teikiantys pagalbą socialinės rizikos šeimoms. Skatinsime vaikų dienos užimtumo centrų paplitimą gyvenvietėse, nutolusiose nuo savivaldybės centro;

9.8. sieksime, kad mokestinėmis priemonėmis būtų skatinamos vaikus auginančios šeimos;

9.9. skatinsime atsakingą požiūrį į negimusio vaiko gyvybę, kad šeimos ir nėščios moterys kuo rečiau pakliūtų į tokias krizines situacijas, kai svarstomas nėštumo nutraukimas. Užtikrinsime, kad šeimos arba vienišos moterys, išgyvenančios krizę nėštumo metu, laiku gautų konsultacijas ir socialines paslaugas iki gimdymo ir po jo;

9.10. skatinsime nevaisingumo prevenciją ir nevaisingumo priežastis šalinančio gydymo galimybių plėtrą, perimant gerąją užsienio šalių patirtį;

9.11. imsimės lanksčių darbo formų prieinamumo didinimo (galimybė dirbti lanksčiu grafiku, dalį darbo laiko dirbti namuose esančioje darbo vietoje, dirbti tik dalį dienos ir pan.). Įdiegsime lanksčias darbo formas valstybės įstaigose;

9.12. didinsime kokybiškų, lanksčių vaiko priežiūros ir ikimokyklinio ugdymo paslaugų prieinamumą. Šios priemonės apims: ikimokyklinių ugdymo įstaigų tinklo plėtrą, skatinant darbovietes, akademinis miestelius kurti darželius; šeimos darželių kūrimo skatinimą, vaiko priežiūros atostogų išėjusiai motinai suteikiant galimybę už atlygį prižiūrėti dar keletą vaikų, nemažinant motinos gaunamų išmokų, steigiant naktinius vaikų darželius ir pan.;

9.13. vykdysime kokybiškų, lanksčių paslaugų, orientuotų į specialiųjų poreikių turinčias šeimas, plėtrą (specializuoti vaiko dienos centrai, jaunimo centrai, namuose teikiamos ar „atokvėpio“ paslaugos turi tapti labiau prieinami ir ne vien didžiuosiuose miestuose);

9.14. diegsime kompensacines ugdymo ir užimtumo priemones vaikams, patiriantiems nepilnos šeimos neigiamas pasekmes.

Sveikatos, lytiškumo ugdymo ir pasirengimo šeimai programa, grindžiama pagarba žmogaus orumui ir gyvybei

10. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2016 m. spalio 25 d. įsakymu patvirtinta Sveikatos ir lytiškumo ugdymo bei rengimo šeimai bendroji programa. Šios programos paskirtis – užtikrinti sėkmingą vaiko sveikatos ir lytiškumo ugdymą bei rengimą šeimai mokykloje, prisidėti prie vaiko dvasinės, fizinės, psichinės, socialinės gerovės bei sėkmingo funkcionavimo darbo, tarpasmeninių santykių ir šeimos srityse. Įgyvendinta programa atliks ir prevencinį vaidmenį, padės vaikams išsiugdyti doros, brandžios, savarankiškos, kritiškai

mąstančios, atsakingos už savo elgesį ir vartotojiškos, masinės kultūros įtakai atsparios asmenybės bruožų, suteiks įgūdžių, reikalingų brandiems tarpasmeniniams santykiams plėtoti, funkcionaliai šeimai kurti, atsakingos tėvystės ir motinystės įgūdžiams įgyti. Programa taip pat sudarys sąlygas ugdyti pagarbą žmogaus gyvybei, jo orumui. Tai privalumai, dėl kurių esame įsitikinę, kad šios programos įgyvendinimas – viena iš prioritetinių šeimos politikos sričių. Kartu pastebime ir tuos programos netobulumus, kurie yra taisytini, kad būtų pasiekti programoje užsibrėžti tikslai. Neatskiriama rengimo šeimai dalis – vaiko šeima, jo namų aplinka. Būtent joje vaikas nuolat ugdomas tėvo ir motinos pavyzdžiu, mokosi atsakomybės ir gyventi bendruomenėje. Tėvų įsitraukimas į ugdymo procesą yra esminis, todėl rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo klausimai negali būti palikti vien mokyklai. Be to, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 26 straipsnyje įtvirtintos tėvų teisės: „Tėvai ir globėjai nevaržomi rūpinasi vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus.“ Sieksime tėvų vaidmens didinimo ir aktyvaus įtraukimo į programos įgyvendinimą. Programos turinyje stiprintinas prigimtinio lytiškumo, skirto meilei išreikšti ir gyvybei pradėti, sampratos atskleidimas, kuris būtų nukreiptas į vyro ir moters šeimos sukūrimą (santuokos sudarymą). Planuojant programos įgyvendinimą, būtina užtikrinti ne tik minėtuosius turinio pokyčius, bet ir tęstinį mokytojų kvalifikacijos tobulinimą, jų ir mokyklų bendruomenių motyvacijos įgyvendinti programą didinimą, taip pat ir adekvačią jos įgyvendinimo stebėseną. Atsižvelgdami į šias aplinkybes:

10.1. peržiūrėsime ir tobulinsime programą, siekdami, kad lytiškumo ugdymas mokyklose remtųsi prigimtinio lytiškumo, skirto meilei išreikšti ir gyvybei pradėti, samprata ir būtų nukreiptas į vyro ir moters šeimos sukūrimą (santuokos sudarymą);

10.2. didinsime tėvų įtraukimo į programos įgyvendinimą galimybes ir užtikrinsime, kad mokyklos bendruomenės siektų bendradarbiauti su mokinių tėvais;

10.3. tėvams, kurie nori tobulinti savo žinias ir įgūdžius, kaip šeimos ir lytiškumo klausimais kalbėti su savo vaikais, teiksime metodinę bei pedagoginę pagalbą, įskaitant mokymus;

10.4. užtikrinsime mokytojams ir mokiniams skirtos metodinės medžiagos, kuri atitiktų programoje nustatytus ugdymo principus, parengimą bei mokytojų kvalifikacijos tobulinimą, kuris leistų veiksmingai naudotis metodinėmis priemonėmis ir tinkamai įgyvendinti programą;

10.5. sukursime ir įgyvendinsime programos įgyvendinimo stebėsenos mechanizmą, kad būtų užtikrintas tiek mokytojų, tiek tėvų bei mokinių grįžtamasis ryšys bei toliau tobulinama programa, kad ji atitiktų kintančius visuomenės poreikius.

Kompleksiškai sprendžiamos vaikų globos ir įvaikinimo problemos

11. Esame įsitikinę, kad įvaikinimas yra prioritetinis tikslas, siekiant spręsti vaikų, likusių be tėvų globos, problemas, nes vaikui geriausia augti šeimoje. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, 2016 m. rugpjūčio 1 d. Lietuvoje buvo siūlomi įvaikinti 589 vaikai. Galimybės įsivaikinti laukia dar 109 šeimos ar asmenys. Per 70 vaikų, likusių be tėvų globos, buvo įvaikinta. Tik kiek daugiau nei pusę jų įvaikinti ryžosi Lietuvoje gyvenantys Lietuvos Respublikos piliečiai, tad Lietuvos Respublikos piliečiai, nuolat gyvenantys užsienyje, ir užsieniečių šeimos įvaikina ištis daug vaikų. Darytina išvada, kad norą įvaikinti lemia ne vien įvaikinimo sąlygos, jų sudėtingumas ar lankstumas, bet ir kiti veiksniai: požiūris į patį įvaikinimą, potencialių įvaikintojų galimybės sukurti vaikui tinkamas sąlygas ir kt. Vadinasi, skatinant įvaikinimą nepakanka vien supaprastinti įvaikinimo tvarką, bet tenka vertinti ir galimybes, kaip įvaikinimą daryti patrauklesnį, kartu padedant vaikui lengviau adaptuotis naujoje šeimoje, prisidedant prie vaiko psichologinės ir socialinės gerovės kūrimo bent jau pirmaisiais mėnesiais po įvaikinimo, užtikrinant paslaugų įsivaikinusiai šeimai teikimą, kad ji jaustųsi saugi.

12. Svarbu įvertinti ir tai, kad nedaug vaikų siūloma įvaikinti, kai vaikų globos namuose gyvena apie 4 000 vaikų (nors paskutiniaisiais Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, keliais šimtais mažiau vaikų, nurodant, kad vaikai perkelti į bendruomenę, tai nėra adekvatus duomenys, nes vaikai tiesiog iškeldinami į didelius butus, faktiškai kuriant mažus globos namų filialus, kuriuose teikiamos tokios pačios institucinės paslaugos, pamaininiu režimu dirba auklėtojos). Šis didžiulis skirtumas atsiranda todėl, kad teisiškai daugeliui vaikų metai po metų nustatoma laikinoji globa, su biologine šeima dirbama vangiai, nepasiekiant norimų pokyčių.

13. Vaikų globos reformos sėkmei reikalingi du lygiagrečiai vykstantys procesai:

13.1. vaikų paėmimo iš šeimų skaičiaus mažinimas, kuriam reikalingas sklandžiai veikiantis ankstyvos problemų diagnostikos bei komandinio darbo su šeima algoritmas, apimantis visus susijusius specialistus bei įstaigas – vaiko teisių apsaugos tarnybas, seniūnijas, ugdymo įstaigas, sveikatos priežiūros įstaigas, teisėsaugą ir koordinuojamas šeimos vadybą vykdančio vieno konkretaus atsakingo darbuotojo;

13.2. teisės į šeimą užtikrinimas pertvarkant įvaikinimo ir globos procedūras taip, kad vaiką priimanti šeima gautų nuolatinę pagalbą iki ir po vaiko patekimo į šeimą (tiek, kiek pagalbos reikės), sutvarkant šeimynų teisinę ir socialinę apsaugą bei natūraliai mažinant vaikų skaičių jose iki 8 vaikų (užaugus dabar jose augantiems vaikams).

14. Pripažįstant, kad visada lieka vaikų, kurie dėl vieno ar kitų priežasčių nėra įvairinami, yra svarbu sumažinti vaikų globos namų tinklą ir skatinti tėvų globos netekusių vaikų apgyvendinimą vaikus globojančiose šeimynose ir šeimose bei atlikti tų atvejų, kai vaikai, kuriant mažus globos namų filialus, tiesiog išskeldinami į butus, auditą, įvertinant, ar toks vaikų išskeldinimas atitinka vaiko interesus. Vertintina ir „Kartų namų“ steigimo galimybė, kuri leistų drauge gyventi bendruomeninį gyvenimą tiek tėvų globos netekusiems vaikams, tiek ir senjorams, kuriems reikalinga globa.

15. Atsižvelgdami į šias aplinkybes:

15.1. prioritetą skirsime vaikų įvairinimui ir vaiko ugdymui šeimoje, supaprastinsime įvairinimo sąlygas, peržiūrėsime Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvairinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei kitų įvairinimo procese dalyvaujančių institucijų funkcijas;

15.2. peržiūrėsime įvairinimo procedūras, siekdami užtikrinti, kad atsirastų aiškūs vaikų apsaugos nuo netinkamų asmenų saugikliai, o kandidatų tapti tėvais įvertinimas ir vaiko patekimas į šeimą būtų tvarkomas ne maksimaliais, o minimaliais laiko terminais (nuo dabartinio vidutiniškai 12 mėnesių laukimo laikotarpio, per kurį vaikas formuojasi įstaigoje, įvairinimo sistema pereis prie ne ilgesnio kaip 6 mėnesių laukimo laikotarpio vaikams, kuriems daugiau kaip 7 metai, ir ne ilgesnio kaip 3 mėnesių laikotarpio vaikams iki 7 metų. Kūdikiai ir vaikai iki 3 metų turi būti iškart perkelti į globėjų šeimas);

15.3. prisidėsime prie įvairintų vaikų gerovės kūrimo, pirmaisiais mėnesiais po įvairinimo įvairinusieji šeimai skirdami finansinę paramą, tolygią sumai, kuri buvo skiriama vaikui išlaikyti vaikų namuose ar šeimynoje;

15.4. sieksime palengvinti vaiko adaptaciją naujoje šeimoje, užtikrindami, kad, įsivaikinus vyresnius negu 3 metų amžiaus vaikus, abu tėvai gautų vieno mėnesio trukmės valstybės apmokamas vaiko priežiūros atostogas, o vienas iš tėvų (šėimos pasirinkimu) – šešių mėnesių atostogas;

15.5. užtikrinsime mokymus ne tik įvairinimo siekiantiems asmenims, kurie jau padavė prašymą įsivaikinti, bet ir tiems, kurie tik svarsto apie įsivaikinimą arba jau yra įsivaikinę, tačiau jaučia papildomų žinių ir (ar) įgūdžių stygių;

15.6. sieksime, kad įsivaikinusios šeimos laiku gautų joms reikalingas paslaugas (pvz., psichologo, socialinio darbuotojo pagalbą ir pan.);

15.7. kiekvienoje savivaldybėje steigsime globėjų ir (ar) tėvių tarnybas, kurios užtikrins tęstinį globėjų, tėvių šėimų mokymą, vaikų adaptavimąsi naujose šėimose, konsultuos susidūrus su vaiko auklėjimo sunkumais;

15.8. formuodami individualizuotų paslaugų kiekvienai šeimai tinklą, įtrauksime į jį įsivaikinusias bei vaikus globojančias šeimas;

15.9. skatinsime šeimynų kūrimąsi, siekdami, kad vaikas būtų globojamas kuo artimesnėje šeimai aplinkoje;

15.10. diegsime pagalbos sistemą vaikams, išėjusiems iš vaikų globos namų, skatindami geresnę jų socializaciją.

Parama nevyriausybinėms organizacijoms ir bendruomenėms, teikiančioms paslaugas šeimoms

16. Bendruomenė, kurios apsuptyje gyvena šeima, yra svarbus veiksnys, galintis ir turintis prisidėti prie šeimos gerovės. Pagalbą šeimai bendruomenėje gali teikti visi jos nariai, kurie turi kompetencijos ir supranta šalia gyvenančių šeimų problemas, geba prisidėti prie šeimos įgalinimo. Bendruomenės gali mažinti ir socialinės rizikos šeimų atskirtį, skatindamos jų savarankiškumą, gebėjimą susidoroti su ateityje iškilsiančiais sunkumais, įsitraukimą į visuomenės gyvenimą.

17. Vertiname nevyriausybinių organizacijų indėlį puoselėjant Lietuvos šeimas. Nevyriausybinių organizacijų teikia platų paslaugų spektrą. Manome, kad nevyriausybinių organizacijų veikla, ypač paremta savanoryste, turėtų būti ypač remiama ir skatinama. Skaidrinsime tiek paramos teikimą, tiek valstybės lėšomis remiamų ir už valstybės lėšas paslaugas teikiančių nevyriausybinių organizacijų veiklą.

18. Valstybės parama nevyriausybinių organizacijų veiklai, bendruomenių įgalinimas prisidėti prie paslaugų šeimai teikimo nėra pakankami. Stokojama ir bendruomenėse dirbančių socialinių darbuotojų, nevyriausybinių organizacijų bei pačių bendruomenių bendradarbiavimo. Skatindami paslaugų šeimai prieinamumą:

18.1. palaikysime glaudžią socialinę partnerystę, paremtą bendruomenių įgalinimu ir įsitraukimu, įvairių žinybų bendradarbiavimu, panaudojant nevyriausybinių organizacijų sukaupią gerąją patirtį ir jas skatinant įsitraukti į paslaugų šeimai teikimą;

18.2. remsime nevyriausybines organizacijas ir bendruomenes, teikiančias paslaugas šeimoms. Tuo tikslu numatome sukurti atitinkamo asignavimų valdytojo programą, skirtą nevyriausybinių organizacijų, teikiančių paramą tam tikroms visuomenės grupėms, veiklai finansuoti, paslaugoms iš nevyriausybinių organizacijų pirkti, teikiant lanksčias, individualius poreikius atitinkančias paslaugas;

18.3. remsime regionuose esančių bendruomenių pastangas bendradarbiaujant su nevyriausybėmis organizacijomis kurti šeimų centrus, teikiančius paslaugas šeimoms, ir numatysime didesnės finansinės paramos galimybes tokių bendruomenių veiklai;

18.4. skirsime išteklių nevyriausybinių organizacijų darbuotojų, dirbančių šeimos gerovės srityje, ir specialistų, tarp jų ir socialinių darbuotojų, rengimui ir kvalifikacijos tobulinimui;

18.5. sieksime, kad būtų peržiūrėtos socialinį darbą reglamentuojančių teisės aktų nuostatos, suteikiant socialiniam darbuotojui papildomų įgaliojimų, didinant jo savarankiškumą, skatinant analizuoti bendruomenės aplinką, ieškoti papildomų pagalbos galimybių telkiant bendruomenę, sudarant sąlygas inicijuoti savanorystės principu grįstos pagalbos ir palaikymo tinklus.

Smurto valdymas

19. Smurtas, tiek psichinis, tiek ir fizinis, yra tapęs mūsų gyvenimo dalimi. Statistika liudija, kad kas trečia moteris yra patyrusi smurtą; per metus užfiksuojama 40 tūkstančių smurto artimoje aplinkoje atvejų; paauglių patyčių lygis Lietuvoje aukščiausias Vakarų pasaulyje. Tokie rezultatai kelia didelį surūpinimą – per metus mūsų šalyje nusižudo dvi klasės vaikų. Deja, psichologinės pagalbos prieinamumas tesiekia 5 proc., o jos plėtrą stabdo iki šiol neregamentuotas psichologinės pagalbos teikimas. Tokia padėtis jau kelia didelį pavojų tiek atskirų žmonių santykiams, tiek visuomenės stabilumui ir valstybės saugumui.

20. Programos dalį, skirtą smurtui mažinti ir visuomenės socialinei sanglaudai stiprinti, grindžiame keturiais vienas kitą papildančiais principais:

20.1. saugus vaikas;

20.2. sveika šeima;

20.3. atsakinga bendruomenė;

20.4. stipri valstybė.

21. Siekiant įgyvendinti šiuos principus, svarbus uždavinys bus suformuoti nacionalinį kompetentingų, veiksmingų, laiku gaunamų, individualizuotų paslaugų ir pagalbos tinklą kiekvienai šeimai. Ši pagalba turi būti orientuota į ankstyvąją diagnostiką ir problemų prevenciją, panaudojant tiek viešojo, tiek nevyriausybinio sektoriaus žmogiškuosius išteklius ir kompetencijas. Tik įgyvendinę šiuos planus pasieksime du pagrindinius tikslus – užtikrinsime, kad formuotųsi visuomenė, kurioje smurtas nėra norma, jis atpažįstamas ir nedelsiant ieškoma pagalbos, o pagalbą teikia kompetentingos ir veiksmingos institucijos. Todėl būtinais žingsniais siekiant suvaldyti smurtą mes laikome visuomenės švietimą, pagalbos teikimo mechanizmo

pertvarkymą, vieno langelio principo įdiegimą. Visais lygmenimis skatinsime šalinti smurtą iš viešojo gyvenimo.

Visuomenė, gebanti atpažinti smurtą bei patyčias ir jų netoleruoti

22. Smurtas, kaip socialinis reiškiny, neegzistuoja atskirai nuo visuomenės. Būtent visuomenės sankloda labai prisideda prie to, kad smurtas ir patyčios egzistuoja, jie yra toleruojami, sudaromos sąlygos jiems plisti.

23. Keliame tikslą formuoti tokias visuomenės nuostatas, kurios stabdytų smurtą ir patyčias, socialinėmis, o kai jos nepadedą, – teisinėmis priemonėmis, baustų fiziškai ir psichologiškai smurtaujančius asmenis, padėtų smurto ir patyčių aukoms, skatintų buvusių smurtautojų susitaikymą ir sugrįžimą į visuomenę.

24. Siekdami šio tikslo, mes įsipareigojame:

24.1. skatinti tikslinės konkrečios socialinės reklamos transliavimą per visuomeninę ir komercines televizijas bei radijo stotis. Ši socialinė reklama, kurioje dalyvauti raginsime žinomus ir gerbiamus visuomenės veikėjus, atliks ne tik visuomenės švietimo funkciją, bet ir skatins veikti, padėti kitiems, taisyti savo pačių elgesį;

24.2. parengti ir platinti informaciją apie smurto atpažinimo ir suvaldymo priemones;

24.3. stiprinti pasirengimo tėvystei priemones. Remsime atsakingų valstybės institucijų ir nevyriausybinų organizacijų bendradarbiavimą rengiant ir įgyvendinant pozityvios tėvystės iniciatyvas, tokias kaip nemokami pozityvios tėvystės mokymai besilaukiančioms moterims ir šeimoms, auginančioms vaikus;

24.4. stiprinti krizių centrų vaidmenį. Vienodai svarbiomis laikysime tiek informacines, tiek ir kompleksinės pagalbos aukoms bei agresorių rehabilitacijos ir pagalbos atkuriant santykius funkcijas, pagalbą pozityvios tėvystės įgūdžiams bei pykčio valdymo gebėjimams formuoti;

24.5. deramą dėmesį skirti itin paplitusio reiškinio – patyčių – prevencijai. Tam naudosime gerąją Vakarų Europos patirtį, patyčių prevencijos, socialinių įgūdžių ugdymo programų įgyvendinimą nuo pat ankstyvo vaiko amžiaus.

Kompetentinga ir veiksminga pagalba vaikui ir šeimai

25. Šiandienos vaikai yra rytojaus valstybė. Vaiko gebėjimai, elgesys, asmenybė formuojasi šeimoje. Lietuvoje šeimos vis dar skirstomos į šeimas, kurioms tariamai nereikia pagalbos, ir į socialinės rizikos šeimas, kurios paprastai turi sukaupusios daug emocinių, socialinių, ekonominių problemų ir vargiai pajėgia keistis. Susiklostė padėtis, kai su sunkumais

susiduriančios šeimos tampa vis mažiau pajėgios užauginti orų žmogų. Apleisti ar skriaudžiami vaikai užauga nesaugūs, nepasitiki savimi ir kitais, neretai nukreipia destruktiją į save, o tai reiškiasi depresija, įvairiomis priklausomybėmis, savižudybių skaičiaus augimu ar kitomis negerovėmis, kurios lemia disfunkcinių santykių tąsą, smurtą ir kt. Smurtas artimoje aplinkoje dažniausiai yra kur kas sudėtingesnių psichologinių problemų išraiška. Sieksime sukurti veiksmingą pagalbos šeimai sistemą.

26. Vaiko teisių apsaugos sistemą formuosime remdamiesi šiais principais:

26.1. svarbiausia – vaiko interesai;

26.2. pagarba visoms šeimoms;

26.3. efektyvus skirtingų institucijų bendradarbiavimas.

27. Įgyvendindami šiuos principus:

27.1. kursime veiksmingas reagavimo į smurtą prieš vaikus priemones. Šios priemonės turi apimti visų suinteresuotų institucijų bei nevalstybinių partnerių bendradarbiavimą užtikrinant veiksmingą smurto atpažinimą, operatyvų reagavimą, aiškias kiekvienos tarnybos funkcijas ir tarpusavio sąveikos taisykles, tęstinio probleminės šeimos stebėjimo priemones;

27.2. sieksime, kad vaiko teisių apsaugos specialistai savo veikloje laikytųsi aukštų profesinių ir etinių standartų. Kiekvienas vaiko teisių apsaugos srityje dirbantis specialistas turėtų gebėti tinkamai suprasti ir įvertinti vaiko raidos bei šeimos būklę, suvokti prierašumo ir stabilios globos svarbą vaiko raidai, efektyviai atpažinti ir įvertinti žalojančio elgesio bei smurto, tiek fizinio, psichologinio ar seksualinio, nepriežiūros rizikos veiksnius ir daromą žalą, vaikui būtinos apsaugos poreikį, įskaitant galimą atskyrimą nuo šeimos; gebėtų parengti individualias pagalbos šeimai priemones, remdamasis visų su šeima dirbančių institucijų vertinimu;

27.3. deramą dėmesį skirsime vaiko teisių apsaugos sistemos specialistų kompetencijai užtikrinti. Nuolat tobulinsime vaiko teisių apsaugos srityje dirbančių specialistų kvalifikaciją ir užtikrinsime pakankamą šios sistemos finansavimą, jos aprėptį, savanorių pagalbinių, tokių kaip nevyriausybinių sektorių organizacijos, bendruomenės įtraukimą į bendrą tikslų įgyvendinimą;

27.4. kursime veiksmingas psichologinės pagalbos šeimai priemones. Su psichologiniais sunkumais susiduriančioms šeimoms pasiūlant kompetentingas konsultacines, teisinės paslaugas, socialinius darbuotojus, galinčius parengti šeimos išipareigojimus bei reikalingų socialinės paramos institucijų sąveiką apimančius pagalbos šeimai planus ir koordinuoti jų įgyvendinimą;

27.5. sukursime vieno langelio principu veikiančią kovos su smurtu artimoje aplinkoje ir smurto prevencijos sistemą. Tokia sistema, apimanti visuomenės informavimą, visą parą veikiančias pirminės pagalbos telefonu paslaugas, paramą ir prireikus – globą smurto aukoms,

mokymus specialistams, sudarys galimybę atsakingiems pareigūnams kiekvienu konkrečiu atveju pasirinkti tinkamas reagavimo priemonės ir suderinti skirtingų tarnybų darbą;

27.6. kaip pagrindinį pagalbos vaikui ir šeimai sistemos veikimo principą įtvirtinsime iniciatyvumą. Gimus neįgaliam vaikui, šeimos skyrybų atveju, šeimos nariui susirgus sunkia liga ir kitu ypač neigiamai šeimos gyvenimą paveikusių atveju pagalbos vaikui ir šeimai sistema identifikuos tokią šeimą, sistemos atstovai patys ją susiras ir pasiūlys reikiamą psichologinę, socialinę ir finansinę paramą. Kartu kelsime besąlyginę prievolę užtikrinti tokioje sistemoje naudojamų duomenų saugumą ir jos paramos gavėjų konfidencialumą;

27.7. sukursime ir įgyvendinsime išsamų veiksmų planą, skirtą kovai su visomis seksualinio išnaudojimo ir smurto prieš neįgalius vaikus formomis tiek institucijose, tiek už jų ribų, ir sukursime prieinamas paramos nukentėjusiesiems paslaugas, įskaitant prieinamas pagalbos linijas, prieglaudą, informavimo ir skundų mechanizmus, taip pat policijos, sveikatos apsaugos darbuotojų, socialinių darbuotojų ir kitų informuotumo didinimą bei mokymus apie tai, kaip padėti smurto aukoms – neįgaliesiems asmenims.

ANTRASIS SKIRSNIS SVEIKATOS APSAUGA

Rūpestinga sveikatos apsauga

28. Sveikata nėra tikslas savaime, tačiau, netekus sveikatos, visi kiti tikslai netenka prasmės. Valstybės pareiga – sudaryti sąlygas ir skatinti žmones sveikai gyventi. Įvairūs tyrimai rodo, kad vienas piniginis vienetas, investuotas į sveikatos stiprinimo programas, sutaupo nuo 3 iki 5 piniginių vienetų. Susirgus svarbiausia yra gauti veiksmingą gydymą. Tam dėmesį skiria kiekviena pažangi valstybė, užtikrindama gydymo paslaugas, prieinamas kiekvienam piliečiui, nepaisant jo socialinės padėties. Tai nacionalinės svarbos uždavinys, turintis įtakos ne tik visuomenės gyvenimo kokybei, bet ir makroekonomikai. Teisė į sveikatą ir jos priežiūrą yra fundamentali žmogaus teisė, įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje ir Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje. Tai yra pareiga, kurią valstybė privalo įgyvendinti. Deja, šiandien Lietuvos gyventojų sveikatos rodikliai vieni iš pačių blogiausių Europoje. Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė – apie 74 m., o vyrų vos siekia 65 m. Itin didelį susirūpinimą kelia tai, kad paskutiniai 5–8 gyvenimo metai neretai būna lydimi negalios, ligų, skausmų, nepakankamos priežiūros ir orumo stygiaus. Ypač daug valstybei kainuoja didelis sergamumas ir mirtingumas dėl nelaimingų atsitikimų darbe, keliuose,

paskendimų, sušalimų, nužudymų ir savižudybių. Esame tarp savižudybių skaičiumi pirmaujančių ir itin daug alkoholio suvartojančių šalių. Didelį susirūpinimą kelia mūsų vaikų fizinė ir psichinė sveikata. Pagal vaikų ir paauglių savižudybių skaičių pirmaujame Europoje, o paauglių patyčių lygis yra aukščiausias visame Vakarų pasaulyje. Alkoholio vartojimas tarp paauglių pasiekė beprecedentį lygį, o fizinio aktyvumo lygis yra itin žemas.

29. Pagrindiniu savo sveikatos politikos tikslu įvardijame tiek siekį pailginti gyvenimo trukmę, tiek ir gerinti gyvenimo kokybę bei didinti sveikų gyvenimo metų skaičių. Sveikatos visais gyvenimo etapais sąlyga – sveikata kaip horizontalusis siekis visose valdymo srityse. Sveikata tik nedidele dalimi priklauso nuo sveikatos priežiūros sistemos. Daug didesnę reikšmę gyventojų sveikatai turi sveikatai žalingų verslo sektorių reguliavimas, fiskalinė politika, švietimas ir ugdymas, aplinkos apsauga ir pan. Daug ligų ir mirčių galima išvengti, nes jos priklauso nuo pačių žmonių elgsenos ar aplinkos veiksnių. Pasaulio sveikatos organizacijos eksperto M. Marmoto 2013 m. sveikatos būklės ataskaitoje išskirtos trys pagrindinės didelių sveikatos netolygumų priežastys: pirma, visuomenės socialiniai ekonominiai netolygumai; antra, labai gausus alkoholio vartojimas; trečia, su išsimokslinimu susiję blogi sveikatos rodikliai. Kaip matyti, visos šios priežasčių grupės rodo, kad visuomenės sveikata visų pirma priklauso nuo švietimo apie sveikatą, kitaip tariant – nuo sveikatos politikos visose srityse.

30. Didžiausią dalį Lietuvoje sudaro mirtys nuo širdies ir kraujagyslių ligų, onkologinių susirgimų ir mirtys dėl išorinių priežasčių (savižudybių, mirčių keliuose, sušalimų, traumų ir kt.). Daugumą šių problemų būtų galima išspręsti suvaldžius pagrindinius rizikos veiksnius, tokius kaip alkoholio, tabako vartojimas, fizinio aktyvumo stoka, sveikatai nepalanki mityba, psichosocialinės problemos (stresas ir kt.).

31. Itin svarbu ir tai, kad Lietuva turėtų tinkamą sveikatos stebėsenos sistemą. Lietuva, ilgą laiką buvusi lyderė, nusigręžia nuo Pasaulio sveikatos organizacijos tyrimų, stebėsenos tyrimai atliekami nekoordinuotai, galimai neracionaliai naudojant finansinius ir žmogiškuosius išteklius, komplikuojant ilgalaikio palyginimo galimybes. Todėl būtina grįžti ir stiprinti ilgalaikius stebėsenos tyrimus ir planuoti mokslinių tyrimų galimybes atsiradus e. sveikatos sistemai. To siekdami veiksime penkiomis kryptimis:

- 31.1. formuosime veiksmingą ir skaidrią sveikatos apsaugos sistemą;
- 31.2. plėtosime veiksmingą ligų prevenciją, ankstyvąją diagnostiką ir šeimos mediciną;
- 31.3. įgyvendinsime aktyvią kovos su žalingais įpročiais programą;
- 31.4. stiprinsime psichikos sveikatos paslaugas;
- 31.5. sieksime sveikatos politikos visose srityse.

Veiksminga ir skaidri sveikatos apsaugos sistema

32. Žmonių sveikata ir gyvenimo kokybė daug priklauso nuo sveikatos apsaugos sistemos veiksmingumo. Tik veiksminga medicinos pagalba, o ne fizinis gydymo įstaigos artumas lemia sveikatos apsaugos sistemos kokybę.

33. Daug metų nebuvo aiškos politinės valios siekiant asmens sveikatos priežiūros sistemą padaryti veiksmingesnę. Vykdyta daug reformų, kurios niekada nebuvo baigtos iki galo dėl ryžto priimti tinkamus sprendimus stokos. Reformos buvo tik „kosmetinės“, o ne siekiančios visą sistemą padaryti veiksmingą. Vyriausybė Lietuvos sveikatos apsaugos politikos srityje siekia užtikrinti veiksmingą pirminės sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą. Pirminės sveikatos priežiūros paslaugų tinklas turi apimti šeimos gydytojus, sustiprintą ligonių bei silpnos sveikatos asmenų priežiūrą namuose, išplėstą paslaugų spektrą teikiančias ambulatorinio gydymo įstaigas, kiekvienam gyventojui prieinamas visuomenės sveikatos bei ligų prevencijos paslaugas. Kartu sieksime, kad jas darniai papildytų sveikatos apsaugos srityje veikiančių nevyriausybinių organizacijų indėlis. Įgyvendindami sveikatos politiką ir priimdami sprendimus, įtrauksime bendruomenes, nevyriausybines organizacijas.

34. Aukšto lygio specializuotą pagalbą teiksime itin kvalifikuotuose centruose, į kuriuos gyventojai būtų nuvežami per maksimaliai trumpą laiką. Kalbėdami apie sudėtingas sveikatos apsaugos paslaugas, manome, kad yra svarbiausia ne įstaigos rentabilumas, o aukšta paslaugų kokybė ir pacientų saugumas. Toliau esančių, tačiau aukštesnės kokybės paslaugas teikiančių ligoninių pasiekiamumo problemas spręsimė gerindami gydymo organizavimą ir plėtodami logistiką.

35. Kartu spręsimė struktūrines problemas, tokias kaip perteklinis ligoninių lovų skaičius, ir tęsimė stacionarinių sveikatos priežiūros įstaigų tinklo konsolidavimą. Todėl sveikatos apsaugos srityje ketiname veikti šiomis kryptimis:

35.1. didinsimė pirminės asmens sveikatos priežiūros prieinamumą ir kokybę visuose regionuose, optimaliai planuojant šias paslaugas teikiančių įstaigų tinklą, sustiprinant šias paslaugas teikiančių specialistų kompetenciją bei ją išplečiant (įtraukiant socialinius darbuotojus ir kitus specialistus);

35.2. sieksimė centralizuoti stacionarinių asmens sveikatos priežiūros įstaigų (toliau – ASPĮ) administravimą Lietuvos regionuose. Taip užtikrinsimė didesnę veiklos bei lėšų naudojimo veiksmingumą;

35.3. skatinsimė gerosios valdysenos principų diegimą ir taikymą;

35.4. užtikrinsimė deramą esamos e. sveikatos sistemos veikimą ir jau sukurtų elektroninių įrankių išnaudojimą valstybinėse sveikatos priežiūros įstaigose;

35.5. tobulinsime Lietuvos asmens sveikatos priežiūros įstaigų kokybės rodiklių stebėsenos sistemą, kad jie būtų ne vien kiekybiniai, bet ir kokybiniai, t. y. vertintų sveikatos paslaugų kokybę, užtikrinsime jų viešumą ir prieinamumą;

35.6. stiprinsime sveikatos stebėsenos sistemą. Todėl skatinsime sveikatos mokslinius tyrimus ir efektyvų e. sveikatos sistemoje kaupiamų duomenų panaudojimą;

35.7. siekdami efektyvaus išteklių naudojimo bei atsižvelgdami į pasaulinę praktiką, pirmenybę teiksime ambulatorinių sveikatos priežiūros paslaugų plėtrai ir didinsime jų prieinamumą. Plėtodami sveikatos priežiūros paslaugas rajonuose, daug dėmesio skirsime dienos stacionaro paslaugoms. Bus plečiamos nemokamos odontologijos paslaugos vaikams ir senjorams. Kartu keliame tikslą pasiekti, kad socialinės rizikos grupėms ir pagyvenusiems asmenims būtų deramai užtikrinamos pavėžėjimo iki sveikatos priežiūros įstaigų paslaugos;

35.8. stiprinsime antrinio ir tretinio gydymo įstaigų pasiekiamumą, remdami vietos savivaldos pastangas užtikrinti atitinkamas pavėžėjimo paslaugas rajonų, miestelių ir kaimų gyventojams, kuriems sudėtinga pasiekti šias įstaigas;

35.9. didinsime greitosios medicinos pagalbos tarnybos prieinamumą ir veiklos efektyvumą. Pastarųjų ketverių penkerių metų patirtis patvirtino sprendimo centralizuoti greitosios medicinos pagalbos (toliau – GMP) dispečerinę tarnybą tinkamumą. Žengsime kitą žingsnį ir, nebūtinai stambinant GMP tarnybas, keisime jų darbo organizavimo principus, atsiejant jų aptarnaujamas teritorijas nuo savivaldybių ribų, organizuojant keletą savivaldybių aptarnaujančias tarnybas. Ilgainiui kartu su regioninio valdymo reforma GMP sieksime perduoti regionams, taip racionalizuojant išteklių panaudojimą;

35.10. daugiau dėmesio skirsime GMP veiklos kokybei;

35.11. skatinsime organų donorystę. Remsime visuomenės informuotumo apie organų donorystės teikiamą naudą didinimą;

35.12. tobulinsime integruotos sveikatos priežiūros paslaugų teikimo sistemą, užtikrinant būtiną aukščiausio lygio skubią pagalbą per „auksinę“ valandą. Skatinsime asmens sveikatos priežiūros institucijų klasterius, sudarančius sąlygas gauti geros kokybės sveikatos priežiūros paslaugas ne tik miestų, bet ir rajonų gyventojams. Sieksime, kad tokiais atvejais, kaip miokardo infarkto, insulto, traumų, apsinuodijimo, nudegimų, neonatologinės pagalbos, pavojingų užkrečiamųjų ligų atvejais, pacientai be jokių biurokratinių trukdžių per nustatytą laiką patektų į reikiamo lygio asmens sveikatos priežiūros paslaugas teikiančias įstaigas;

35.13. parengsime įrodymais ir gerąja tarptautine praktika pagrįstą sveikatos paslaugų vertės apskaičiavimo metodiką ir pagal ją perskaičiuosime teikiamų ASPI paslaugų įkainius. Sveikatos apsaugos paslaugų kaina turi atitikti sąnaudas, įskaitant deramą gydytojų darbo užmokestį, reikiamos įrangos ir medžiagų įsigijimą, infrastruktūros išlaikymo sąnaudas;

35.14. dirbsime taip, kad kiekvienam gyventojui būtų prieinamos ne tik asmens sveikatos, bet ir visuomenės sveikatos bei ligų prevencijos paslaugos. Tuo tikslu skatinsime gyvensenos medicinos specialistų įtraukimą į šeimos gydytojų komandas. Bus plečiamas visuomenės sveikatos paslaugų mastas, gyventojai bus mokomi sveikos gyvensenos pagrindų;

35.15. racionaliai naudosime sveikatos apsaugai skirtas lėšas. Sieksime užtikrinti skaidrius viešuosius pirkimus, gyventojų poreikį atitinkančią ligoninių infrastruktūrą, vaistų, reikiamos medicininės įrangos įsigijimą vadovaujantis geriausio kainos ir kokybės santykio principu, kartu skatindami valstybines gydymo įstaigas racionaliai naudoti savo išteklius. Išlaikysime centralizuoto lėšų skirstymo principo taikymą konkreitiems nacionaliniams uždaviniams įgyvendinti, dideliems sveikatos apsaugos centrams statyti ar ypač brangiai ir unikaliam įrangai įsigyti;

35.16. stiprinsime ambulatorinių medicinos ir socialinės priežiūros įstaigų tinklą bei jų teikiamų paslaugų įvairovę, kartu skatindami bendradarbiavimą su sveikatos apsaugos srityje dirbančiomis nevyriausybinėmis, pacientų organizacijomis ir siekdami didesnės sveikos visuomenės ir pacientų įtraukties į sveikatos išsaugojimą ir ligų gydymą. Gydytojų ir slaugytojų atstovų nuomonė suvokiama kaip vienas pagrindinių sveikatos apsaugos sistemos funkcionavimo kokybės rodiklių. Ši sinergija leis išplėsti teikiamų paslaugų spektrą ir užtikrinti aukštesnę jų kokybę. Praktiškai įgyvendindami bendruomeninių paslaugų koncepciją, tokiose įstaigose suderinsime sveikatos apsaugos, socialines, sveikatinimo bei kitas paslaugas. Lengvinsime sąlygas savanorystei sveikatos įstaigose plėtoti. Ilgalaikis šios veiklos tikslas – aktyvus visos visuomenės, ypač vyresnio amžiaus ir ligotų asmenų, dalyvavimas įvairiose sveikatinimo iniciatyvose, pvz., trečiojo amžiaus universitetai, klubai, mankštos grupės, sveikos gyvensenos propagavimas ir kt.;

35.17. sveikatos apsaugos srityje daug dėmesio skirsime padidintos socialinės ir medicininės rizikos atvejams. Tokios pacientų grupės, kaip asmenys, patiriantys socialinę riziką, taip pat nėščiosios (ypač komplikacijų ar priklausomybių atvejais), senjorai, dauginiais lėtiniais susirgimais sergantieji, neįgalieji sulauks atskiros dėmesio ir jų poreikiams labiau pritaikytų kompleksinių sveikatos ir socialinių paslaugų.

Įrodymais pagrįstas, visiems prieinamas, kvalifikuotas gydymas

36. Sveikatos apsaugos sistemos organizavimo tikslu laikome operatyvų kvalifikuotų ir prieinamų paslaugų teikimą.

37. Vertinant pagal diagnostinės medicinos įrangos kriterijų, Lietuva yra Europos valstybių sąrašo viduryje. Tačiau turimą įrangą naudojame neveiksmingai ir pagal šį kriterijų

labai atsiliegame nuo kitų ES valstybių narių. Viena tokio neefektyvaus įrangos panaudojimo priežasčių – neracionalus intensyvaus gydymo įstaigų tinklas. Ne mažiau aktuali lieka ir vaistų kompensavimo problema. Nepakankamai įvertindami ne tik gyvenimo trukmės pailginimo, bet ir gyvenimo kokybės pagerinimo rodiklį, užkertame kelią moderniems vaistams, kurie išsivysčiusiose šalyse seniai taikomi. E. sveikatos sistemos diegimas padėtų pasiekti skaidrumą vaistų išrašymo srityje, aiškiai parodant, kad išrašant medikamentus nėra teikiamas prioritetas kurios nors vienos farmacinės kompanijos vaistams.

38. Tuo tikslu sveikatos apsaugos sistemos tobulinimo tikslais įvardijame:

38.1. koncentruoti sudėtingesnių ligų gydymo paslaugas pagrindiniuose centruose: Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje, taip užtikrinant efektyvų turimos techninės medicinos įrangos panaudojimą. Kartu keliame tikslą itin sudėtingų ligų gydymą ar sudėtingų operacijų atlikimą koncentruoti didžiausią patirtį turinčiuose centruose;

38.2. kartu, atsižvelgdami į medicinos paslaugų prieinamumo svarbą bei teigiamą poveikį gyvenimo labiau nuo didžiųjų miestų nutolusiose vietovėse kokybei, sieksime, kad pirminės sveikatos priežiūros paslaugos, šeimos gydytojų kabinetai būtų fiziškai nesunkiai pasiekiami kuo daugiau gyventojų. Sieksime efektyviai išnaudoti sukurtas kardiologijos ir kraujagyslių tyrimų elektronines (telekardiologijos) paslaugas Rytų, Vidurio ir Vakarų Lietuvos tinkluose, nekuriant papildomos brangios infrastruktūros;

38.3. atsižvelgdami į tai, kad mediko profesija reikalauja nuolatinio kvalifikacijos tobulinimo ir turimų žinių atnaujinimo, investuosime į specialistų kvalifikacijos tobulinimą, deramą dėmesį skirsime medicinos ir vadovaujančiojo personalo kvalifikacijos tobulinimui, kompetencijai sveikatos vadybos, ekonomikos bei lyderystės srityse;

38.4. sieksime, kad rezidentūros studijų bazės apimtų ir regionines bei rajonų ligonines. Plėsimė trūkstamų sveikatos priežiūros specialistų pritraukimo į rajonus sistemą (skiriant socialinę pagalbą atvykstantiems specialistams, vartojamųjų paskolų lengvatas, aprūpinant savivaldybės būstu, sudarius trišales sutartis dėl rezidentūros);

38.5. iš esmės peržiūrėsime vaistų politiką. Sieksime, kad sprendimą dėl vaistų kompensavimo atsižvelgiant į valstybės galimybes lemtų nepriklausomas farmakoekonominis vertinimas, specialistų draugijų rekomendacijos būtų viešos ir skaidrios, būtų plačiau naudojami inovatyvūs vaistai. Užtikrinsime Privalomojo sveikatos draudimo tarybos, priimančios sprendimus dėl vaistų įtraukimo į kompensuojamųjų vaistų sąrašą, narių nepriklausomumą nuo išorės poveikio;

38.6. diegsime skaidrią kompensuojamųjų vaistų vartojimo politiką ir viešai skelbsime vaistų kompensavimo komisijų darbo protokolus ir sprendimus, įskaitant ir vaizdo bei garso įrašus;

38.7. sieksime reikšmingai sumažinti generinių vaistų kainas;

38.8. siekdami sumažinti vaistų ir medicinos prietaisų kainą, ieškosime galimybių bendradarbiauti su kaimyninėmis valstybėmis organizuojant bendrus viešuosius pirkimus, per e. sveikatos sistemą sieksime skaidrumo išrašant vaistus, vertindami, ar išrašant medikamentus nėra teikiamas prioritetas kurios nors vienos farmacinės kompanijos vaistams.

Geros darbo sąlygos medikams

39. Efektyvios sveikatos apsaugos sistemos veikimas neįmanomas be gerų darbo sąlygų gydytojams. Tai apima tiek darbo užmokestį, tiek ir techninę įrangą bei jos efektyvų panaudojimą. Todėl mes grąžinsime humaniškumą, etiką ir holistinę požiūrį į sveikatos apsaugos sistemą bei deramas sąlygas dirbti ir tobulėti šiomis priemonėmis:

39.1. gerinsime medikų darbo aplinką. Tai apims tiek technologines priemones, skirtas maksimaliai palengvinti gydytojo darbą ir sumažinti techninio darbo apimtį, tokias kaip e. sveikatos, telemedicinos ir mobiliosios sveikatos technologijos, tiek ir psichologinės aplinkos gerinimą ir pagalbos teikimą, spręsimė ir korupcijos medicinos srityje klausimus;

39.2. dirbsime tam, kad medikų darbo užmokestis taptų toks, kad sveikatos sistemos darbuotojai galėtų oriai gyventi. Tuo tikslu vertinsime paslaugų teikimo tinklo optimizavimo galimybes, sutaupytas infrastruktūros išlaikymo lėšas skirdami darbo užmokesčiui. Darbo užmokestis sveikatos apsaugos sistemoje bus susijęs ne tik su atliktų paslaugų skaičiumi, bet ir su paslaugų kokybe ir sveikatos rodikliais. Šį principą visų pirma plėtosime šeimos gydytojo institucijoje;

39.3. spręsimė likusias teisinės problemas, tokias kaip žalos atlyginimo be kaltės reglamentavimo, gydytojo atsakomybės draudimo klausimai. Taip bus atsisakoma ydingos praktikos, skatinančios slėpti klaidas medicinoje ir pasmerkiančios bylinėtis nukentėjusiuosius bei klaidą padariusius medikus;

39.4. kartu su į regionų atgaivinimą orientuotos regioninės politikos įgyvendinimu diegsime priemones, skatinančias šeimos gydytojų ir jų grupių įsikūrimą regionuose. Tuo tikslu konkrečiose vietovėse siūlysime apgyvendinimo ir kabineto įsteigimo pagalbos paketą šeimos gydytojams, norintiems įsikurti regionuose. Taip bus užtikrintas fizinis pagalbos prieinamumas ir kartu sukuriamos patrauklios sąlygos šeimos gydytojams derinti darbą bei kokybiškesnį šeimos gyvenimą regionuose;

39.5. atsižvelgdami į konkretų poreikį, lanksčiai spręsimė specifines konkrečioms regionams būdingas sveikatos apsaugos problemas, pvz., spręsimė papildomų žmoniškųjų išteklių rengimo ir mobilizavimo klausimus, kur itin trūksta gydytojų. Tam reikalingas geresnis

gydytojų skaičiaus planavimas ar sektina geroji tarptautinė praktika, kai priklausomybės konsultantai rengiami ir integruojami į sveikatos apsaugos sistemą savivaldybių ar net seniūnijų lygmeniu (Lenkijos patirtis);

39.6. siekdami stiprinti ligų prevenciją, daug dėmesio skirsime visuomenės sveikatos biurų veiklai. Maksimaliai išnaudosime turimą visuomenės sveikatos biurų potencialą, geriau integruodami šią grandį į sveikatos priežiūros sistemą. Diegsime nuolatinį visuomenės sveikatos biurų veiklos vertinimą pagal konkrečius pasiekimus visuomenės sveikatos srityje.

Veiksminga ligų prevencija, ankstyvoji diagnostika ir šeimos medicina

40. Sieksime, kad ligų prevencija ir sveikos gyvensenos skatinimas taptų visos sveikatos politikos pagrindu. Valstybė privalo skatinti ir remti iniciatyvas ir sritis, kurios prisideda prie Lietuvos gyventojų sveikatos išsaugojimo. Į sveikatos išsaugojimo ir ligų prevencijos veiklą įtrauksime ir bendruomenes bei nevyriausybinės organizacijas.

41. Moksliniai tyrimai rodo, kad suvaldžius pagrindinius sveikatos rizikos veiksnius būtų įmanoma išvengti apie 80 proc. širdies ir kraujagyslių ligų ir apie 30 proc. vėžinių susirgimų. Derėtų iš plataus susirgimų sąrašo išskirti širdies ir kraujotakos susirgimų problemą ne tik dėl mirtingumo nuo šių ligų paplitimo Lietuvoje, bet ir dėl to, kad mokslui yra žinomos jų priežastys ir situacijos valdymo priemonės. Tai netinkama mityba, gausus nesočiųjų riebalų vartojimas, nepakankamas fizinis aktyvumas ir tabako ir alkoholio vartojimas. Trečią po nelaimingų atsitikimų mirčių priežastį – mirštamumą nuo vėžinių susirgimų, reiktų susieti su ankstyvu susirgimų išaiškinimu, profilaktinių programų įgyvendinimu. Siekdami pagerinti rizikos veiksnių kontrolę ir ankstyvąją diagnostiką, ne tik didinsime šių paslaugų apmokėjimą, bet ir profilaktinį darbą padarysime svarbesniu kriterijumi vertinant visą pirminės sveikatos priežiūros grandies veiklą.

42. Šiuo metu veikiančios pirminės sveikatos priežiūros grandies veikla neretai yra neefektyvi didele dalimi dėl to, kad šeimos gydytojo institucija netapo centrine jos dalimi. Kai kuriose įstaigose, greta šeimos gydytojų, liko dirbti antro lygio specialistai. Tai ne tik neskatina šeimos gydytojų tobulėti, bet veikia priešingai. Tokia organizacija neleidžia įgyvendinti svarbiausio sveikatos priežiūros kokybę lemiančio principo – holistinio požiūrio į sergantį žmogų. Dėl netobulo Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos atlyginimo įstatymo įsigalioja „gynybinė medicina“. Šeimos gydytojai nenori imtis platesnių funkcijų, dėl to antro lygio specialistus ir stacionarinę grandį užplūsta be rimtesnio pagrindo siunčiami pacientai. Dubliuojamas darbas ne tik didina sistemos išlaidas, kelia pagrįstą žmonių pasipiktinimą dėl

labai ilgų eilių pas specialistus, bet ir sudaro labai rimtą grėsmę laiku negauti reikiamos pagalbos sunkiems ligoniams.

43. Įsipareigojame savo veiklą sveikatos apsaugos srityje orientuoti į šiuos tikslus:

43.1. esant galimybei, mokestinėmis priemonėmis sieksime riboti sritis, kurios blogina gyventojų sveikatą: tabako ir alkoholio gamybą ir prekybą, sveikatai nepalankių maisto produktų gamybą ir prekybą, aplinką teršiančių įrenginių panaudojimą ir pan. Ribosime bet kokią paramą šioms sritims;

43.2. sieksime palengvinti gydytojo darbą, visų pirma mažindami gydytojui tenkančio techninio darbo krūvį. Didžiausias galimybes tam pasiekti matome plačiau naudojant e. sveikatos ir m. sveikatos priemones, taip pat peržiūrint ir supaprastinant teisės aktus, reglamentuojančius gydytojo atliekamas procedūras;

43.3. sieksime sumažinti pacientų skaičių, tenkantį vienam šeimos gydytojui. Tokiu būdu gydytojas galės daugiau laiko skirti pacientui ir jo sveikatos problemoms;

43.4. sieksime padidinti visų grandžių medicinos darbuotojų darbo užmokestį. Tam numatome peržiūrėti darbo užmokesčio apskaičiavimo tvarką, didinti ne tik apmokėjimą už įstaigoje prisirašiusių asmenų skaičių, bet ir už suteiktas paslaugas. Svarstysime galimybę medicinos darbuotojus skatinti už gerus sveikatos rodiklius, taip motyvuojant aktyviau kontroliuoti rizikos veiksnius;

43.5. ateityje siūlysiame išplėsti šeimos gydytojo komandą, į ją įtraukiant gyvensenos medicinos specialistą. Kartu ieškosime galimybių tobulinti medicinos žemesnės grandies personalo (ypač slaugytojų, medicinos seserų ir kt.) kompetencijas, rengti išmaniuosius slaugytojus, tokiu būdu sumažindami gydytojų darbo krūvį;

43.6. itin didelį dėmesį skirsime vėžinių ir kitų susirgimų prevencijai bei ankstyvajai diagnostikai. Plėsiame efektyvių ir mokslu pagrįstų patikrų, tokių kaip krūties, gimdos kaklelio vėžio, prostatos vėžio, storosios žarnos vėžio patikrų, taikymą, tokiu būdu mažindami intervencinio gydymo poreikį bei didindami galimybę išgydyti šias ligas, kai jos nustatomos ankstyvos stadijos;

43.7. mažinsime sveikatos apsaugos paslaugų kokybės netolygumus šalyje, užtikrindami kokybišką vėžinių susirgimų profilaktiką, aktyviai dalyvausime planuojant ir įgyvendinant efektyvius, sisteminius veiksmingų gyventojų sveikatai patikrų organizavimo, koordinavimo ir rezultatų vertinimo nacionaliniu mastu sprendimus. Tam, kad padėtume labiau nuo centrų nutolusiuose regionuose gyvenantiems asmenims atvykti į vėžio patikras, ieškosime galimybės valstybei įsigyti kilnojamąją vėžio patikrų laboratoriją, kuri pagal sudarytą grafiką atvyktų į labiau nuo centrų nutolusias Lietuvos gyvenvietes ir sudarytų galimybę atlikti vėžio patikras vietoje.

Veiksminga kova su žalingais įpročiais, pagalba nukentėjusiesiems

44. Alkoholinių gėrimų ir tabako vartojimas yra du iš keturių pagrindinių sveikatos rizikos veiksnių, prisidedančių prie didelės dalies lėtinių užkrečiamųjų ligų atsiradimo. Todėl šių rizikos veiksnių kontrolei bet kuri atsakinga vyriausybė turi skirti ypatingą dėmesį.

45. Alkoholio vartojimas yra vienas pačių svarbiausių rizikos veiksnių po mažo fizinio aktyvumo ir neteisingos mitybos, ypač stipriai neigiamai veikiantis visuomenės sveikatą. Alkoholis siejamas su sergamumu vėžinėmis ligomis, apsinuodijimais, širdies ir kraujagyslių ligomis, traumomis, savižudybėmis, nužudymais. Lietuvoje kas šeštas vyresnis negu 15 metų vyras patiria su alkoholio vartojimu susijusių sveikatos sutrikimų. Todėl net ir nežymus jo vartojimo sumažėjimas greitai ir stipriai daro įtaką visuomenės sveikatos bei ekonomikos rodiklių gerėjimui. Veiksmingiausios jo vartojimo mažinimo priemonės, grįstos mokslo įrodymais, ekonominėmis studijomis ir daugelio šalių patirtimi, seniai ir puikiai žinomos Lietuvoje. Alkoholio ir kitų psichotropinių medžiagų vartojimo prevencija apima du esminius dalykus – tai pasiūlos ir paklausos mažinimas. Paklausos mažinimas, net ir taikant mokslo įrodymais grįstas priemones, efektyvus gali būti tik kartu su valstybine alkoholio pasiūlos mažinimo politika.

46. Mokslo įrodyta, kad vien tik turimos žinios nekeičia elgsenos. Žinoma, kad vaiko amžiuje, kai formuojasi pagrindinės gyvenimo ir elgsenos nuostatos, didžiausią reikšmę turi pavyzdys (šeimoje, mokykloje, tarp draugų, viešosiose erdvėse ir t. t.). Viešojoje sveikatos komunikacijoje sieksime taikyti tokius pačius efektyvius ir profesionalius visuomenės nuostatų formavimo metodus, kuriuos naudoja tabako, alkoholio ar azartinių lošimų pramonė, prieš tai visiškai eliminavus minėtų verslų reklamą. Sieksime diegti veiksmingas socialinių įgūdžių ugdymo programas, kurios ugdytų asmenines psichologines savybes, tokias kaip pasitikėjimas savimi, kritinis mąstymas ir kt., suformuos socialaus elgesio įgūdžius.

47. Priklausomybės ligų gydymas itin aktualus, tačiau šiandien nepakankamai prieinamas. Nesertifikuojami ir praktiškai valstybės nefinansuojami nevyriausybinių organizacijų reabilitacijos centrai. Vykdoma daug mėgėjiškų iniciatyvų, dėl kurių ne tik kuriamos nemoksliškos iliuzijos, bet ir išvaistoma nemažai lėšų.

48. Siekdami ištaisyti visuomenės švietimo ir žalingų įpročių prevencijos praktikos esamus trūkumus:

48.1. formuosime pagalbos priklausomiems ir norintiems atsisakyti žalingų įpročių asmenims sistemą. Ji apims ankstyvą nustatymą ir minimalias intervencijas pirminės sveikatos priežiūros grandyje, konsultacinių paslaugų plėtrą psichikos sveikatos centruose, priklausomybių konsultantų plėtrą regionuose, veiksmingą ir mokslu pagrįstą pagalbą priklausomybės ligų

centruose, priklausomybių gydymo paslaugų ir medikamentų kompensavimą, integracinių socialinių paslaugų plėtrą, geresnį probacijos mechanizmo išnaudojimą gydymui, psichologinę ir psichoterapinę pagalbą telefoninės pagalbos linija ir kt.;

48.2. skatinsime visuomenės supratingumą apie alkoholio, tabako, azartinių lošimų lemiamą žalą. Remsime socialinę reklamą, skirtą žalingų įpročių prevencijai, skatinsime visuomenės informavimą apie alkoholio, tabako, azartinių lošimų žalą ir keliamas socialines grėsmes per socialinę reklamą, nevyriausybinių organizacijų ir bendruomenių iniciatyvas priklausomybės nuo alkoholio problemoms spręsti, švietimo priemonės mokyklose. Šiai veiklai finansuoti bus skiriama dalis už alkoholio bei tabako gaminius surenkamo akcizo ir iš azartinių lošimų surenkamų mokesčių;

48.3. sieksime, kad būtų visiškai uždrausta alkoholinių gėrimų ir tabako reklama. Tai itin svarbi priemonė siekiant mažinti alkoholio vartojimą tarp vaikų ir vėlinti alkoholio vartojimo pradžios amžių. Kadangi televizija, interneto plėtra atima galimybes reguliuoti reklamos gavėjų amžių, žiūrėjimo laiką ir pan., o galimi taikyti reklamos apribojimai reikalauja didelių administracinių išteklių ir yra mažai veiksmingi, tik visiškas reklamos draudimas gali būti laikomas efektyviausia priemone;

48.4. stiprinsime kovą su nelegalia alkoholio, tabako ir kitų narkotinių gaminių prekyba. Tam numatomas nuo tabako gamintojų nepriklausomos žymėjimo ir atsekamumo sistemos diegimas, geresnis e. policijos potencialo išnaudojimas, visuomenės švietimas apie kontrabandos žalą visuomenei, informatorių apie kontrabandą ir prekybą kontrabandinėmis prekėmis skatinimas;

48.5. didinsime atsakomybę už alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių pardavimą nepilnamečiams. Sieksime įteisinti galimybę ūkio subjektui netekti licencijos už vienkartinius pažeidimus bei griežtesnę asmeninę šias nuostatas pažeidžiančių bei pažeisti skatinančių asmenų atsakomybę. Į Lietuvos teisės bazę sieksime įtraukti administracinių teisės nusižengimų imitavimo sąvoką, kuri leistų bendradarbiauti policijos pareigūnams ir nepilnamečiams, leidžiant taikyti Jungtinėje Karalystėje, Švedijoje, Vokietijoje, JAV ir kitose valstybėse veiksmingumą įrodžiusį slapto pirkėjo metodą.

Specifinės alkoholio kontrolės politikos priemonės, kurių imsimės

49. Esminiu mūsų siūlomos alkoholio kontrolės politikos siekiu įvardijame tikslą – pasiekti, kad nepilnamečiai, besiformuojančios psichikos asmenys Lietuvoje neturėtų prieigos prie alkoholinių gėrimų, o pats alkoholio vartojimas visiems visuomenės nariams taptų kiek galima mažiau patrauklus. To siekdami:

49.1. didinsime alkoholinių gėrimų akcizus. Tai darydami atsižvelgsime į skirtingų gėrimų grupių kainų pokyčius, ydingą skirtingų gėrimų rūšių apmokestinimą. Surinktų akcizų dalis bus skiriama socialinei reklamai, visuomenės sveikos gyvensenos įgūdžiams formuoti bei žiniasklaidos pajamų praradimams dėl alkoholinių gėrimų reklamos draudimo kompensuoti;

49.2. mažinsime alkoholinių gėrimų prieinamumą. Tuo tikslu numatome leisti prekiauti alkoholiniais gėrimais tik specializuotose parduotuvėse, kurių skaičius būtų nustatomas atsižvelgiant į gyventojų skaičių. Jeigu ši priemonė neduos pakankamo rezultato, svarstysime galimybę alkoholio prekybą perkelti į valstybinį alkoholio prekybos monopolio tinklą;

49.3. sieksime legalaus stipraus alkoholio įsigijimo ir vartojimo amžiaus didinimo iki 20 metų, naktinės prekybos alkoholiu apribojimo, pardavimo vietų skaičiaus mažinimo. Didinsime atsakomybę už alkoholio prekybos tvarkos nesilaikymą, pakartotinai pažeidus alkoholinių gėrimų pardavimo išsinešti viešojo maitinimo įmonėse tvarką, bus naikinama licencija. Skatinsime blaivių renginių organizavimą kaip priemonę formuoti suvokimą, kad alkoholis nėra būtina pasilinksminimo, poilsio ar atsipalaidavimo sąlyga;

49.4. mažinsime alkoholinių gėrimų patrauklumą. Tabako gaminių pavyzdžiu sieksime įvesti privalomą alkoholio produktų žymėjimą informacija apie jo žalą. Siekdami sumažinti vaikų ir paauglių susidomėjimą žalingais įpročiais, skatinsime nepilnamečių užimtumo didinimo priemones;

49.5. stiprinsime vairavimo apsvaigus prevenciją. Išanalizuosime galimybes mažinti leistiną alkoholio promilių kraujyje ribą iki nulio promilių visiems vairuotojams, skatinsime modernių automatinių apsvaigimo fakto nustatymo sistemų su veido atpažinimu diegimą, įpareigojimą gydytis pažeidus taisykles ir kt., stiprinsime atsitiktinio vairuotojų testavimo praktikos taikymą;

49.6. itin daug dėmesio skirsime alkoholio vartojimo prevencijai didelės rizikos asmenų grupėse (alkoholio vartojimo prevencija tarp nėščiųjų, vaisingo amžiaus moterų ir vaisiaus alkoholinio spektro sutrikimų prevencija).

Specifinės tabako kontrolės politikos priemonės, kurių imsimės

50. Esminiu mūsų siūlomos tabako kontrolės politikos siekiu įvardijame visų Pasaulio sveikatos organizacijos Tabako kontrolės pagrindų konvencijos, parengtų rekomendacijų ir protokolų nuostatų įdiegimą Lietuvoje, kad kartu pats tabako gaminių vartojimas visiems visuomenės nariams taptų kiek galima mažiau patrauklus. To siekdami:

50.1. didinsime akcizus tabako gaminiams. Ši priemonė turės būti įgyvendinama lygiagrečiai kartu su kovos su tabako gaminių kontrabanda stiprinimu bei motyvacinių priemonių pareigūnams plėtra;

50.2. įdiegsime bendrinę tabako gaminių pakuotę;

50.3. įteisinsime tabako gaminių pardavimą tiesiogiai neprieinamu būdu. Skatinsime pasyvaus rūkymo prevenciją ir nerūkymo zonų plėtrą. Sieksime, kad nerūkymo zonų plėtra apimtų daugiabučių namų erdves, lauko kavines, kitas bendrojo naudojimo patalpas ar viešąsias erdves.

Specifinės azartinių lošimų kontrolės priemonės, kurių imsimės

51. Esminiu mūsų siūlomos azartinių lošimų kontrolės politikos siekiu įvardijame tikslą – pasiekti, kad pažeidžiamiausios visuomenės grupės būtų apsaugotos nuo neigiamo lošimų poveikio ir būtų sustiprinta loterijų žaidėjų interesų apsauga, o patys azartiniai lošimai visiems visuomenės nariams taptų mažiau patrauklūs. To siekdami:

51.1. griežtinsime labiausiai pažeidžiamų visuomenės grupių apsaugos nuo galimo neigiamo lošimų poveikio reikalavimus, įskaitant lošimų reklamos reikalavimus, buvimo lošimo vietose ribojimus ir kt. Taip pat didinsime pažangiomis technologijomis pagrįstą lošimų kontrolę;

51.2. tobulinsime loterijų reglamentavimą, siekiant užtikrinti loterijų žaidėjų interesų apsaugą.

52. Esame liudininkai to, kad ir kitos visuomenės grupės susiduria su azartinių lošimų lemiamomis problemomis, o valstybėje stinga sisteminio požiūrio į šios problemos sprendimą, todėl:

52.1. inicijuosime detalius azartinių lošimų (įskaitant loterijas, žaidimo aparatus ir kitus įrenginius) paplitimo tyrimus, kuriais sieksime nustatyti lošimų keliamas problemas, tirdami sisteminės jų prielaidas, konkrečias priežastis ir nagrinėdami galimus sprendimo būdus;

52.2. sieksime, kad valstybė kauptų išsamius ir objektyvius su lošimų situacija susijusius duomenis, kurie nuasmeninus būtų atviri mokslo institucijoms ir kitiems suinteresuotiems asmenims.

Prieinamos psichologinės paslaugos – gerėjanti psichikos sveikata

53. Lietuva iki šiol pasižymi itin blogais psichikos sveikatos rodikliais: aukštas psichikos sutrikimų procentas, paplitusios patyčios, klestinčios tiek mokyklose, tiek ir tarp suaugusiųjų,

viešojoje erdvėje. Psichikos sutrikimų turintys asmenys vis dar stigmatizuojami, egzistuoja baimė kreiptis reikalingos pagalbos, bijant visuomenės atstūmimo ir pasmerkimo. Visa tai lemia didelius savižudybių rodiklius tiek suaugusiųjų, tiek vaikų grupėse.

54. Psichikos sveikatos srityje lieka daug neišspręstų esminių problemų. Praktiškai nėra bendradarbiavimo tarp ambulatorinių psichikos sveikatos priežiūros centrų ir stacionarų. Ambulatorinių psichikos sveikatos priežiūros centrų darbo stilius išlieka pasyvus, bendruomenėms nėra prieinamos specializuotos ambulatorinės slaugos paslaugos. Išlieka prasti ryšiai arba jų iš viso nėra su socialinės rūpybos, vaiko teisių apsaugos tarnybomis, net ir su šeimos gydytojais. Todėl psichikos sutrikimų turintis pacientas lieka be jokios priežiūros, krinta jo gyvenimo kokybė, o svarbiausia, kad liga labai dažnai atsinaujina.

55. Dėl šių priežasčių, taip pat dėl neišvystytų, netinkamai finansuojamų ir nepakankamai prieinamų psichologinės ir psichoterapinės pagalbos paslaugų, psichikos sveikatos priežiūra vertintina kaip itin neefektyvi. Psichikos sveikatos priežiūros kokybę silpnina ir nepakankama centruose dirbančių psichologų kvalifikacija. Psichikos sveikatos priežiūros sistemoje trūksta psichologų licencijavimo ir pasiektų veiklos rezultatų analizės.

56. Struktūriškai ambulatoriniai psichikos sveikatos priežiūros centrai, kaip ir psichikos sveikatos priežiūros įstaigos, nėra orientuoti į galutinį ir bendrą visos sveikatos sistemos siekiamą tikslą. Sveikatos sistemoje veikiančių įstaigų siekiai nėra suderinti su visos Lietuvos sveikatos programos ir valstybės tikslais.

57. Įsipareigojame:

57.1. didinti psichologinės pagalbos veiksmingumą. Spręsime psichologų licencijavimo bei darbo kokybės vertinimo klausimus ir skatinsime psichologų darbo vietų plėtrą savivaldybėse ir sveikatos priežiūros įstaigose;

57.2. daug dėmesio skirti vaikų ir suaugusiųjų patyčių prevencijai. Tuo tikslu skatinsime patyčių prevencijai skirtą socialinę reklamą, specifinių programų vaikams diegimą mokyklose, tėvams – tėvystės įgūdžių ugdymo programas. Stiprinsime emocinės pagalbos komponentą – telefoninės pagalbos ir psichologinės pagalbos prieinamumą;

57.3. vykdyti efektyvią savižudybių prevencijos ir pagalbos į jas linkusiems asmenims politiką. Didinsime psichologinių paslaugų prieinamumą, išnaudosime savanoriškos veiklos, nevyriausybinių sektoriaus galimybes, plėtodami korporatyvinės socialinės atsakomybės principą, skatinsime verslo sektorių prisidėti prie valstybės organizuojamos, taip pat bendruomeninės ir savanoriškos psichologinės pagalbos tarnybų veiklos;

57.4. skatinti patyčių keliamos grėsmės suvokimą visuomenėje, psichiatrinės ir psichologinės pagalbos patyčių aukoms teikimo deinstitutionalizaciją, destigmatizaciją ir prieinamumo didinimą, įtraukiant bendruomenės narius;

57.5. visuose šalies regionuose skatinti geraja praktika pagrįstus savižudybių prevencijos ir postvencijos modelius, didinti psichologinių ir psichiatrinių paslaugų prieinamumą;

57.6. stiprindami psichiatrinės pagalbos paslaugas remtis deinstitucionalizacijos, bendruomeninės pagalbos ir galių suteikimo principais, siekti plėsti psichoterapinių paslaugų spektrą;

57.7. siekti užtikrinti pakankamą valstybės paramą telefoninėms emocinės pagalbos linijoms, siekdami, kad emocinė pagalba būtų prieinama kiekvienam gyventojui;

57.8. plėsti psichologinę pagalbą stacionaraus gydymo pacientams ir siekti efektyvios psichologų integracijos į sveikatos priežiūros sistemą.

Sveikata kaip horizontalusis siekis visose viešosios politikos srityse

58. Žmonių sveikatos priežastys glūdi ne tik medicinoje, bet ir toli nuo jos. Sveikatai žalingi ir naudingi veiksniai egzistuoja įvairiausiose ūkio bei viešojo gyvenimo srityse. Trečdalis savivaldybių atliekamų funkcijų daro įtaką žmonių sveikatai, todėl visuomenės sveikata bus laikoma horizontaliuoju, visas viešojo gyvenimo sritis apimančiu tikslu.

59. Valstybės ekonominė sandara, žmonių pajamų lygis, nedarbo lygis ir socialiniai netolygumai glaudžiai susiję su sveikata. Siekdami šio tikslo, esame numatę ambicingą atskirų ministerijų vykdomos veiklos peržiūrą ir harmonizavimą:

59.1. iš esmės peržiūrėsime socialinės apsaugos tarnybų (įskaitant, bet neapsiribojant Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Darbo biržos, vaiko teisių apsaugos tarnybų) veiklos principus. Mūsų siekis – padėti keisti darbingo amžiaus ir sveikų išlaikytinių psichologiją į motyvaciją keisti gyvenimo būdą, gydytis nuo priklausomybės ligų, įsidarbinti, imtis verslo;

59.2. skatinsime sveikos gyvensenos ugdymo diegimą į ugdymo programas. Statistiniai duomenys rodo, kad kuo labiau išsilavinusi visuomenė, tuo geresni jos sveikatos rodikliai. Mokykla – pirminė ir pagrindinė institucija, kuri gali padėti kompensuoti neigiamą aplinkos įtaką, įskaitant blogą pavyzdį šeimose, ir padėti išsiugdyti sveikos gyvensenos įgūdžius;

59.3. skatinsime intensyvesnę popamokinės veiklos panaudojimą sveikatai išsaugoti, įskaitant fizinio aktyvumo skatinimą, socialinių įgūdžių ugdymo programas ir pan.;

59.4. įvertinę galimybes, sieksime skatinti veiklos rūšis, tiesiogiai prisidedančias prie visuomenės sveikatos rodiklių gerinimo ir jos narių sveikatos išsaugojimo bei stiprinimo;

59.5. daug dėmesio skirsime visuomenės švietimui apie naudą, kurią teikia aktyvus gyvenimo būdas. Raginsime įstaigas, organizacijas skirti dėmesio ir paramos jų darbuotojams įsigyjant ilgalaikius viešojo transporto bilietus, nemotorines transporto priemones, sporto klubų abonementus ir kt.;

59.6. formuosime ir įgyvendinsime veiksmingą sveikatai palankaus maisto politiką, skatinsime ekologiško maisto gamybą bei vartojimą, sieksime riboti maistui žalingų priedų ir žaliavų naudojimą. Ši iniciatyva dėl savo horizontalaus pobūdžio turi apimti visus sektorius ir įvairius žmogaus gyvenimo tarpsnius. Sveikatai palankaus maisto politikos iniciatyvos aprėps veiklas nuo gimimo (pvz., naujagimiui palankių ligoninių plėtrą, natūralaus maitinimo skatinimą), švietimo apie sveiką maistą ir sveiką jo gamybą ugdymo įstaigose, iki visuomenės informavimo diegiant aiškesnį maisto produktų žymėjimą. Bendradarbiaudami su atsakingu verslu, sieksime mažinti druskos kiekį maisto produktuose.

Realī pagalba neįgaliems vaikams ir jų šeimoms

60. Sekdami principu, kad visuomenės brandą atspindi jos požiūris į silpniausius narius, o dabarties vaikai yra ateities valstybės kūrėjai, daug dėmesio skirsime pagalbai neįgaliems vaikams ir jų šeimoms organizuoti. Neįgalių vaikų gyvenimo sąlygoms palengvinti yra reikalingos kompleksinės priemonės. Joms įgyvendinti siūlysime diegti atvejo vadybos paradigmą – sistemą ir metodiką, kuriomis remiantis individualizuotai ir kompleksiškai teikiama paslauga neįgaliam vaikui, jo šeimai arba globėjams. Tokiu būdu, organizuojant paslaugas, koordinuojant jų teikimą, nuolat peržiūrint gaunamas paslaugas, neįgalių asmenų individualius poreikius ir galimybes, yra padedama šeimai išgyventi stresą, patiriamą kartu su neįgalaus vaiko atsiradimu, užtikrinant vaiko visapusišką raidą, lavinimą ir ugdymą.

61. To siekdami:

61.1. sudarysime sąlygas neįgaliems vaikams gauti reikiamą pagalbą specializuotuose slaugos ir globos namuose tais atvejais, kai vaiko šeima negali užtikrinti tinkamos priežiūros ir slaugos;

61.2. sulaukusiems pilnametystės neįgaliems vaikams sudarysime sąlygas gauti reikiamas socialines paslaugas ir pagalbą, atsižvelgiant į jų savarankiškumą, kad būtų užtikrintas jų orus gyvenimas bendruomenėje;

61.3. neįgalių suaugusių asmenų artimiesiems, šeimos nariams sudarysime sąlygas gauti socialinę ir psichologinę pagalbą, plačiai diegsime „atokvėpio“ – trumpalaikės socialinės globos – paslaugas, remsime neformalios pagalbos paslaugas;

61.4. didinsime nesavarankiškų asmenų gyvenimo komfortą. Atsižvelgdami į geriausią tarptautinę praktiką, sieksime, kad tokie asmenys grupinio gyvenimo namuose gyventų ne daugiau kaip po 10 asmenų, kad tokiose institucijose būtų mokomasi gyventi su liga ar negalia, skatinami savarankiško gyvenimo įgūdžiai (tvarkos ir higienos palaikymo, asmeninių piniginių

lėšų planavimo), daliniai užimtumo įgūdžiai, o gyvenantieji grupinio gyvenimo namuose aktyviai naudotųsi ir bendruomenėje teikiamomis paslaugomis;

61.5. sudarysime sąlygas savivaldybėse teikti bendruomenines paslaugas, kurti alternatyvias stacionarias globalias socialines paslaugas: dienos centrus, „apsaugotą būstą“, savarankiško gyvenimo namus, socialinės rehabilitacijos centrus, grupinio gyvenimo namus, „atokvėpio paslaugą“ – trumpalaikę socialinę globą, vaikų krizių centrus ir pan.;

61.6. skatinsime globos deinstitutionalizacijos procesą, į jį įtraukiant pačius globojamus asmenis, įskaitant vaikus, jų šeimų narius, artimuosius, ir taip užtikrinant, kad priimant sprendimus kuo daugiau dalyvautų patys neįgalieji.

Specialiųjų poreikių turintiems žmonėms pritaikyta aplinka ir paslaugos

62. Požiūris į silpniausius visuomenės narius apibūdina visuomenės brandą. Pasieksime, kad vyresnio amžiaus asmenys bei neįgalieji nesijaustų atskirti dėl savo amžiaus ar negalios. Todėl ketiname taikyti įtraukias socialines paslaugas, plėtoti universalaus dizaino principų taikymą fizinei aplinkai, prieinamam būstui ir transportui tiek miesto, tiek kaimo vietovėse, tuo užtikrindami prieinamumą visiems neįgaliems asmenims.

63. Numatome tikslingai plėtoti socialinę infrastruktūrą ir paslaugas:

63.1. įgyvendinsime Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatas, todėl gerės neįgaliųjų teisių užtikrinimas visose gyvenimo srityse;

63.2. sieksime, kad adekvatūs ištekliai būtų skirti neįgalių asmenų teisių apsaugai ir gyvenimo kokybei užtikrinti;

63.3. įdiegsime Pasaulio sveikatos organizacijos Tarptautinę funkcionavimo, negalios ir sveikatos klasifikaciją, bus objektyviau nustatomas neįgalumas ir specialieji poreikiai;

63.4. didinsime šeimose ir bendruomenėse teikiamų sveikatos priežiūros paslaugų mastą ir kokybę;

63.5. sieksime, kad neįgalūs vaikai ir jų šeimos gautų tinkamą, pagal savo individualius poreikius reikalingą pagalbą. Investuosime į naujų paslaugų plėtojimą ir esamų paslaugų prieinamumo didinimą, užtikrinsime pakankamą bendruomenėje teikiamų paslaugų spektrą neįgaliems asmenims, įskaitant vaikus, turinčius intelekto ar psichosocialinių sutrikimų. Rūpinsimės jų teise gyventi savarankiškai bendruomenėje, užtikrinsime pagal galimybes nemokamas ir prieinamas su sveikata susijusias prekes ir paslaugas, skirtas gebėjimams ir funkcijoms lavinti ir rehabilitacijai;

63.6. daug dėmesio skirsime sveikatos apsaugos specialistų mokymui, kaip praktiškai įgyvendinti žmogaus teisėmis pagrįstą negalios integravimo modelį. Šio modelio įgyvendinimas

visiems neįgaliems asmenims, nepriklausomai nuo negalios pobūdžio, turi užtikrinti teisę į laisvą ir informacija pagrįstą sutikimą gydymui, sveikatos apsaugos įstaigų ir įrangos prieinamumą, įskaitant ligonines bei odontologo, ginekologo ir akušerio paslaugas;

63.7. plėtosime socialinės globos namų ir psichiatrijos įstaigų veiklos stebėseną. Socialinės globos ir rūpybos paslaugų teikimo priežiūros stiprinimo tikslas, įskaitant nepriklausomos stebėsenos diegimą, patikrų rengimą, yra siekis užkirsti kelią smurtui ir prievartai prieš neįgalius gyventojus;

63.8. integruosime pagalbos neįgaliesiems principus į civilinės saugos politiką. Sieksime nelaimių rizikos mažinimo ir pavojingų situacijų reagavimo planuose integruoti nuostatas dėl tinkamos pagalbos visas negalios formas turintiems asmenims;

63.9. viešojo transporto įmonės skatinsime įsigyti transporto priemones, pritaikytas žmonėms, turintiems specialiųjų poreikių;

63.10. gerinsime pastatų pritaikymą žmonėms, turintiems specialiųjų poreikių, plėtosime universalaus dizaino principus architektūroje ir urbanistikoje. Tam peržiūrėsime statybos techninius standartus, skatinsime atitinkamą jau esamų pastatų pritaikymą. Keliame tikslą pasiekti, kad iki 2020 m. visi viešieji pastatai būtų pritaikyti žmonėms, turintiems specialiųjų poreikių;

63.11. plėsimė būsto pritaikymo žmonėms su judėjimo negalia programą ir užtikrinsime, kad būsto pritaikymo pagal šiuos poreikius eilėje reikėtų laukti ne ilgiau kaip 6 mėnesius;

63.12. skatinsime viešąsias erdves – gatves, aikštes, šaligatvius – pritaikyti žmonėms, turintiems specialiųjų poreikių, šeimoms su vaikais. Skirsime deramą dėmesį savivaldybių, taip pat viešojo sektoriaus įstaigų bei komercinių organizacijų pastangoms įrengti akliesiems bei silpnaregiams pritaikytus šaligatvių žymeklius (plyteles-bėgius), vežimėliuose judantiems asmenims pritaikytus žemus ir nuožulnius šaligatvių bortelius, mažų kampų nuovažas šalia laiptų, kitas pagalbines aukščio kliūčių įveikimo priemones;

63.13. nacionalinės ir komercinių televizijų informacinė aplinka bus pritaikyta klausos negalią turintiems asmenims, programos bus verčiamos į lietuvių gestų kalbą ir titruojamos, nuosekliai iki 50 proc. išaugs tokių programų transliacijų mastas;

63.14. valstybė užtikrins, kad vaikams, kuriems diagnozuotas klausos sutrikimas arba netekimas, taip pat tokių vaikų tėvams / globėjams / rūpintojams būtų prieinama ir teikiama operatyvi, kompleksinė pagalba bei integracijos paslaugos visoje šalyje, taip pat būtų kompensuojami klausos aparatų, atitinkančių asmens klausos poreikius, įsigijimo sąnaudos. Valstybė užtikrins klausos negalią turintiems asmenims nemokamas lietuvių gestų kalbos vertimo paslaugas visą parą. Rengiant įvairius specialistus (ypač socialinius darbuotojus,

medikus, policininkus, gaisrininkus, mokytojus, psichologus, teisininkus), jie bus mokomi lietuvių gestų kalbos;

63.15. užtikrinsime realų teisės į įtraukįjį, kokybišką ir nemokamą išsilavinimą įgyvendinimą, pritaikant mokymo įstaigų aplinką, adaptuojant mokymo medžiagą bei programas, apmokant būsimus ir jau dirbančius pedagogus įtraukiojo švietimo principų. Valstybės paramą neįgaliesiems aukštųjų mokyklų studentams teiksime ne tik didinant fizinių prieinamumą, bet ir padedant planuoti karjerą, ieškant darbo vietos, bus skatinamas neįgaliųjų įdarbinimas darbo rinkoje;

63.16. skatinsime neįgalių asmenų užimtumo didinimą. Tuo tikslu orientuosime viešąsias investicijas į profesinį lavinimą, tinkamą darbo sąlygų pritaikymą bei privataus ir viešojo sektoriaus darbdavių mokymus. Sieksime neįgaliesiems asmenims ir jų šeimoms užtikrinti pakankamas pajamas, lygias kitų pajamoms, kompensuojant su negalia susijusias išlaidas. Bus plečiamas paslaugų neįgaliesiems tinklas. Diegsime socialinio verslo ir užimtumo modelius, užtikrinančius neįgaliųjų užimtumą specialiose dirbtuvėse, darbą socialinėse įmonėse ir kitur, atsižvelgiant į jų gebėjimus. Numatome, kad dėl to dirbančių neįgaliųjų skaičius išaugs penktadaliu.

II SKYRIUS

DARNI VISUOMENĖ IR APLINKA

64. Pastarųjų poros dešimtmečių laikotarpiu vykstantys Lietuvos regionų depopuliacijos ir netolygaus ekonominės gerovės persiskirstymo procesai kelia rimtą grėsmę tolygiai Lietuvos demografinėi ir ekonominei raidai. Gyventojų pasiskirstymo struktūra – nuo pakankamai subalansuotos, kai didžiausiame šalies mieste gyveno mažiau negu 20 proc., antrame pagal dydį mieste gyveno daugiau negu 10 proc., dar dviejuose – daugiau negu po 5 proc. visų Lietuvos gyventojų, taip pat egzistavo kelios dešimtys vidutinio dydžio miestų (po 30–60 tūkst. gyventojų), jau trečias dešimtmetis kaip linksta vieno didelio miesto modelio link, stiprėjant gyventojų koncentracijai tik šalies sostinėje.

65. Greta to keliamų ekonominių netolygumų, gyvenimo kokybės smukimo, tokia padėtis komplikuoja ir visos šalies ekonominės bei socialinės raidos perspektyvas. Lietuvoje per pastaruosius porą dešimtmečių išryškėję išsivystymo skirtumai, kai turtingiausio šalies regiono BVP viršija 140 proc. šalies vidurkio, o skurdžiausio – siekia tik apie 50 proc., skatina vidinę ir išorinę migraciją, piliečių nusivylimą savo šalimi bei valstybės valdymo institucijomis.

66. Prie visą Lietuvą ir jos regionus ištikusios krizės labai prisidėjo ir regioninės politikos centralizacija, kai regionų plėtros politika yra planuojama Vilniuje, savivaldybėms paliekant tik

antraeiles, daugiausia pritariamąsias funkcijas. Tęsiantis tokioms tendencijoms ir nesant ambicingos regionų plėtros vizijos, Lietuva iš esmės pasiekė padėtį, kai šalyje liko tik vienas augantis regionas – Vilniaus apskritis, o kaip „augančias“ galima įvardyti tik kelias savivaldybes.

67. Per dvylika narystės ES metų Lietuvoje susiklostė padėtis, kai visos investicijos į regionų plėtrą su retomis išimtimis yra daromos tik iš Europos Sąjungos lėšų. Šios tendencijos ir regioninės politikos centralizacija mūsų šalies regioninei politikai gali skaudžiai atsiliiepti jau Jungtinei Karalystei išstojus iš ES, kai galimai sumažės ES paramos dalis.

68. Atsakydama į šias grėsmes bei iššūkius, Vyriausybė regioninės politikos srityje kelia tikslą – sukurti efektyvią regioninės politikos sistemą ir užtikrinti Lietuvos regionų konkurencingumą bei aukštą gyvenimo kokybę juose. Tam, kad Lietuvoje nesusiformuotų padėtis, kai didesnė gyventojų dalis yra susitelkusi viename mieste, o regionų plėtra nebūtų priklausoma tik nuo ES lygmeniu pasiektų susitarimų, svarbu stiprinti socialinę, demografinę, ekonominę bei ekspertinę bazę regionuose, siekiant, kad kiekvienas jų taptų stipriu augimo ir verslo bei gyventojų traukos centru. Mūsų ilgalaikė vizija – Lietuva, kurios regionuose yra patogios gyvenimo sąlygos, aukštą gyvenimo kokybę užtikrinanti infrastruktūra, teikiamos aukštos kokybės socialinės paslaugos, veikia gyvybinga, vietinės ir tarptautinės galimybės išnaudojanti bei orų gyvenimą kurianti ekonomika, o patys regionai yra patrauklūs investuoti vietos ir užsienio verslui, siūlantys kompetentingą darbo jėgą, išplėtotą šiuolaikišką infrastruktūrą, kuriuose veikia kompetentingos vietos, o ilguoju laikotarpiu – ir regionų valdžios institucijos.

PIRMASIS SKIRSNIS

PILIETINĖ GALIA IR SAVIVALDA

69. Siekiant tvarios regionų plėtros, svarbus vaidmuo tenka pačių regionų ir savivaldybių, jų gyventojų, politikų, nevyriausybinų organizacijų iniciatyvumui bei kompetencijai. Seimas, Prezidentas ar Vyriausybė negali žinoti, koks konkretus sprendimas yra geriausias kiekvienai iš 60-ies skirtingų savivaldybių. Visoje Lietuvoje yra gausu savo kraštą mylinčių ir jo gerove suinteresuotų piliečių, o centrinės valdžios užduotis yra sudaryti sąlygas atskleisti šį potencialą. Ateities Lietuvos regioninė politika turi įtraukti ir suteikti galią vietos partneriams, bendruomenėms, verslui, nevyriausybiniams organizacijoms.

Savarankiška ir už savo sprendimus atsakinga vietos savivalda

70. Veiksminga politika yra neįmanoma be pakankamus įgaliojimus ir gebėjimus jais pasinaudoti turinčių valstybės valdymo institucijų. Deja, iki šiol Lietuvos vietos savivalda, net ir

būdama arčiausiai kiekvieno gyventojų esančiu valdžios lygmeniu ir galėdama pasiūlyti geriausius kiekvienos konkrečios problemos sprendimo būdus, turėjo labai ribotas tiek teises, tiek ir finansines galimybes. Lietuva iki šiol išlieka labai centralizuota valstybė, kurioje iš esmės visi sprendimai yra priimami sostinėje, o tiesiogiai rinktai vietos valdžiai geriausiu atveju yra paliekama tik galimybė juos minimaliai pritaikyti prie konkrečių vietos poreikių.

71. Formuodami regioninę politiką, keliame tikslą sudaryti galimybes visiškai išnaudoti vietos savivaldos turimą potencialą, kartu suteikiant savivaldybių institucijoms pakankamas galias bei finansinius instrumentus:

71.1. tobulinsime savivaldybių biudžetų formavimo metodiką taip, kad ji motyvuotų savivaldybes sąnaudų ir naudos analizės pagrindais planuoti savo investicijas, gerinti verslo aplinką, skatinti vietos verslą ir pritraukti užsienio ir vietos investuotojus kurti naujas darbo vietas;

71.2. ištaisysime ydingas gyventojų pajamų mokesčio paskirstymo savivaldybių biudžetams tvarkos nuostatas. Reformuosime ją taip, kad už pastangas ir rezultatus skatinant darbo vietų kūrimą savivaldybės bus skatinamos didesnėmis biudžeto pajamomis;

71.3. stiprindami savivaldybių finansinį savarankiškumą, svarstysime galimybes plėsti savivaldybių biudžetų mokestinę bazę, aiškiau įvardysime konkrečius savivaldybių biudžetams tenkančius mokesčius, sudarysime savivaldybėms galimybę plačiau taikyti vietos mokesčius, dalyvauti administruojant mokesčius. Tokiu būdu savivalda įgaus aiškesnę finansinę perspektyvą bei didesnę finansinį ir veiklos savarankiškumą, o savivaldybių dalyvavimas administruojant mokesčius užtikrins ir geresnį jų surinkimą;

71.4. įvertinsime galimybes plėsti savivaldybių biudžetų mokestinę bazę į savivaldybių biudžetų pajamas įtraukiant dalį nuo verslo aktyvumo priklausančių mokesčių. Griežtai laikydamiesi principo, kad išankstines prognozes viršijusios savivaldybių mokestinių pajamų lėšos negali būti paimamos iš savivaldybių biudžetų, o savivaldybių tarybos turi turėti teisę šį perviršį naudoti savo nuožiūra vietos gyventojų gerovei, skatinsime savivaldybių finansinį suinteresuotumą verslo aktyvumu bei sėkme, naujų darbo vietų kūrimu ir sąžiningu mokesčių mokėjimu;

71.5. sudarysime finansines sąlygas savivaldybėms užtikrinti vietos kelių kokybę. Atsisakysime daugelį metų galiojančios ydingos praktikos, kai iš savivaldybės teisiškai priklausančių 30 proc. Kelių priežiūros ir plėtros programai surenkamų lėšų atitenka mažiau. To rezultatas – duobėtos miestų gatvės ir tušti jų priežiūrai skirti savivaldybių biudžetai. Užtikrinsime, kad savivaldybės gautų pakankamai lėšų gatvių ir vietos kelių priežiūrai;

71.6. sudarysime sąlygas savivaldybėms plačiau vykdyti savarankiškas funkcijas, susijusias su verslo aplinkos gerinimu, vietos ekonominio potencialo išnaudojimu. Suteiksime

joms finansinių paskatų aiškiau reglamentuoti veiklą, skatinti iniciatyvą užtikrinant didesnę biudžetinių savarankiškumą;

71.7. suteiksime savivaldybėms teisę disponuoti valstybine žeme. Žemė – esminis instrumentas, galintis paskatinti verslo investicijas, todėl savivaldybėms, kaip valdžios lygmeniui, esančiam arčiausiai kiekvieno piliečio, turi būti užtikrinta galimybė išnaudoti šį instrumentą vietos plėtrai skatinti;

71.8. išlaikysime regioninį ES fondų investicijų planavimo modelį, skirtą konkurencijai tarp viešojo sektoriaus projektų šalinti. Kartu skatinsime regionų plėtros tarybas atsakingai atrinkti svarbiausius regionui projektus ir užtikrinti atitiktį ilgalaikiams strateginiams regiono tikslams, ilgalaikį poveikį regiono konkurencingumui ir gyvenimo kokybei;

71.9. suteiksime daugiau galių regionų plėtros taryboms, savivaldybėms ir bendruomenėms sprendžiant dėl ES investicijų panaudojimo regionuose pagal konkrečios vietovės poreikius. Daugiau paramos skirstysime naudodami jau pasiteisinusius, europine gerąja patirtimi paremtus bendruomenės inicijuotos vietos plėtros modelius, įgyvendinant lyderio (*Leader*) principą, taip dekoncentruodami valdymą, stiprindami savivaldybių ir bendruomenių administracinius gebėjimus, į ES investicijų panaudojimo procesą labiau įtraukdami piliečius;

71.10. skatinsime efektyvų viešųjų finansų naudojimą ir biurokratinio aparato mažinimą bendra savivaldybių veikla. Sudarysime teisinės galimybes savivaldybėms dalytis ir kartu naudoti administracinius išteklius savivaldybių funkcijoms atlikti – steigti bendras tarnybas ir naudotis jų paslaugomis vaiko teisių apsaugos, aplinkos apsaugos, statybos priežiūros ir kitose srityse;

71.11. aktyviau įtrauksime savivaldybes į nedarbo mažinimą ir užimtumo didinimą, susiedami finansines paskatas su ekonominių savivaldybės rodiklių dinamika;

71.12. analizuosime seniūnų rinkimų įteisinimo galimybę, derindami tai su bendra valstybės valdymo reforma ir siekdami, kad tokia reforma mažintų biurokratiją ir valstybės valdymo išlaidas.

Efektyvi regionų politika – darnaus gyvenimo šalyje sąlyga

72. Regioninė politika turi būti suvokiama ne tik kaip ES fondų lėšų panaudojimas, bet visų pirma kaip nacionalinės, teisinės ir ekonominės priemonės konkrečių regionų plėtrai skatinti. Deja, net ir po 12 metų narystės ES Lietuvos regioninė politika atrodo tarsi lemiama tik narystės ES. Net 70 proc. visų investicijų į regioninę politiką yra finansuojamos iš ES biudžeto, tai yra trečias pagal dydį rodiklis ES (po Ispanijos ir Kroatijos). Šie duomenys rodo didžiulę visos regioninės politikos priklausomybę nuo ES finansavimo.

73. Regioninė politika tebėra labai centralizuota: sostinėje priimami ne tik pagrindiniai sprendimai, bet ir sprendimai dėl regionų plėtrai svarbių projektų tikslingumo. Tai atsispindi ir finansų statistikoje. 2007–2013 m. laikotarpiu regionų plėtros tarybos turėjo galimybę priimti sprendimus tik dėl maždaug 10,5 proc. ES fondų investicijų paskirstymo.

74. Valstybė bent artimiausiu metu regioninei politikai negalės skirti tiek paramos, kiek gaunama iš ES, todėl esame pasirengę ieškoti būdų, kaip šį disbalansą kompensuoti konkrečiam atvejui pritaikytomis reguliavimo, mokestinėmis ar kitokiomis priemonėmis. Numatome taikyti priemones, kurios apima valdymo kokybės didinimą, biurokratizmo mažinimą, didesnių galių suteikimą vietos savivaldai, bendruomenėms ir jų potencialo išnaudojimą, o ilgesniuoju laikotarpiu – šalies regionų valdymo reformą:

74.1. įsipareigojame nuolat stebėti regionų plėtros problematiką ir nedelsdami reaguoti į kylančius iššūkius. Tam tikslinga stiprinti Nacionalinę regioninės plėtros tarybą. Peržiūrėtos šios tarybos funkcijos turi apimti reguliarią regioninės politikos rezultatų ir krypties peržiūrą, atsižvelgiant į ūkio, švietimo, inovacijų, žemės ūkio, energetikos, kultūros ir kitų sričių aktualijas. Sieksime, kad ministerijos ir kitos valstybės valdymo institucijos ir įstaigos – nacionalinių ir ES fondų investicijų valdytojos bei Vyriausybės siūloma (įvertinus visas sąnaudas, galimybes ir kitų institucijų atliekamas funkcijas) įsteigti regionų plėtros agentūra – maksimaliai atsižvelgtų į šios tarybos sprendimus ir formuojamas strategines regioninės politikos gaires;

74.2. tęsdami ankstesnes iniciatyvas regionams suteikti daugiau atsakomybės įgyvendinant regioninę politiką (savivaldybių siūlymų dėl regiono socialinės ir ekonominės plėtros projektų svarstymas, projektų atranka ir išvadų teikimas finansavimą skiriančioms institucijoms), regionų plėtros taryboms suteiksime įgaliojimus spręsti dėl visų regioninės politikos planavimo ir įgyvendinimo klausimų, kurie gali būti efektyviau sprendžiami apskrities, o ne savivaldybės ar valstybės lygmeniu. Šios tarybos, vienijančios apskrities gyventojų atstovus, turės įgaliojimus spręsti dėl vienos savivaldybės ribas peržengiančių susisiekimo, investicijų, aplinkosaugos, sveikatos apsaugos, socialinės apsaugos, profesinio mokymo, kultūros bei kitų klausimų, teisę priimti sprendimus dėl ES fondų investicijų skyrimo, taip pat turės deramą finansavimą savo funkcijoms atlikti;

74.3. sieksime padidinti ES fondų dalį, dėl kurios sprendimus priima regionų plėtros tarybos. Taip bent iš dalies bus decentralizuotas ir dekoncentruotas viešųjų finansų valdymas, sustiprinta regionų gyventojų atsakomybė už savo savivaldybių ir regionų plėtrą.

Pasirengimas regioninio valdymo reformai

75. Lietuva prieš du su puse dešimtmečio paveldėjo labai centralizuotą šalies valdymo sistemą. Per šį laikotarpį šalį valdžiusios vyriausybės padarė labai nedaug decentralizuodamos ir dekoncentruodamos valdymą. Tai itin gerai matoma regioninės politikos kontekste. Dauguma, ypač pagrindinių, sprendimų dėl regionų plėtros yra priimami centrinės valdžios Vilniuje, savivaldybėms ir iš jų atstovų sudarytoms regionų plėtros taryboms paliekant tik labai nedideles savarankiškų sprendimų galimybes. Tai matoma visose su regionine politika susijusiose politikos srityse – nuo savivaldybių kompetencijos, jų biudžetų formavimo iki europinės regionų plėtros politikos formavimo ir įgyvendinimo. Ši centralizavimo tendencija ne tik prieštarauja tarptautiniams Lietuvos įsipareigojimams, tokiems kaip įsipareigojimas laikytis Europos vietos savivaldos chartijos, tačiau ir kliudo visiškai išnaudoti specifinį vietos potencialą konkrečioms vietos problemoms spręsti.

76. Esame įsitikinę, kad efektyvus valdymo decentralizavimas ir dekoncentravimas savivaldybėms suteikiant daugiau funkcinės ir finansinės autonomijos spręsti vietos klausimus, atsižvelgiant į vietos ypatybes, o ilguoju laikotarpiu – sukuriant du tris efektyvius regionus, daug prisidėtų prie vietos potencialo išnaudojimo, visuomenės geresnio dalyvavimo viešajame gyvenime, paskatintų pasitikėjimą valstybe ir valdymo institucijomis, skatintų verslumą bei norą dirbti ir gyventi šalies regionuose:

76.1. sieksime optimizuoti šalies regioninį suskirstymą. Vykdydami Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatas, numatančias, kad aukštesniuosiuose administraciniuose vienetuose valdymą organizuoja Vyriausybė, svarstysime galimybę nuo naujojo ES finansinio laikotarpio pradžios (2021 m.) mažinti šalies apskričių skaičių, pasiekiant ES lygmeniu mažiausio efektyvaus regiono rodikliu laikomą NUTS 2 (pranc. *Nomenclature des Unités territoriales statistiques*) standartą, kuris nustato 800 tūkst. – 3 mln. gyventojų turinčius bazinius regionus, kuriuose įgyvendinama regioninė politika. Lietuvoje panaudojant gerąją europinę ir pasaulinę praktiką ir puoselėjant etnines tradicijas suformavus 2–3 naujus regionus, iš kurių bus išskirtas Vilniaus miestas, bus sukurtos prielaidos praktiniam subsidiarumo principui įgyvendinti, efektyviai decentralizuotai regioninei politikai planuoti ir tolygioms, regionų interesais paremtoms ES fondų investicijoms. Tokiu būdu sumažinsime galimą neigiamą Jungtinės Karalystės pasitraukimo iš ES poveikį ES BVP vidurkiui. Dėl šio pasitraukimo Lietuva, kaip vienas regionas, gali viršyti 75 proc. ES BVP lygį;

76.2. sieksime optimizuoti savivaldybių teritorinį suskirstymą. Lietuvos savivaldybės – vienos stambiausių visose ES valstybėse narėse (vidutiniu gyventojų skaičiumi didesnės savivaldybės yra Didžiojoje Britanijoje ir Danijoje, o teritorijos plotu – Suomijoje). Dėl savo

fizinio dydžio ir administracinio centro nuotolio bei kitų savivaldos organizavimo aspektų jos neretai susilaukia vietos gyventojų nepasitenkinimo dėl nepatogaus susisiektimo, savivaldybių ribas peržengiančios infrastruktūros ir paslaugų teikimo sunkumų. Laikydami Europos vietos savivaldos chartijos principų, mes manome, kad tik patys piliečiai geriausiai gali nuspręsti, kokioje savivaldybėje jie pageidauja gyventi. Naujų savivaldybių steigimas, esamų jungimas ir kitoks teritorinis pertvarkymas turi vykti tiksliai pačių vietos gyventojų ar savivaldybių tarybų iniciatyva, valstybei tik teikiant siūlymus dėl galimų reformų tikslų, tokių kaip žiedinių savivaldybių optimizavimas;

76.3. optimizuodami šalies regioninį suskirstymą, kartu sieksime suformuoti efektyvų regioninės administracijos ir politinių sprendimų priėmimo regionų lygmeniu darinį, kuriam būtų galima priskirti ir regioninės politikos priemonių įgyvendinimo bei priežiūros funkcijas, šiuo metu centralizuotas ir sukoncentruotas Vilniuje.

ANTRASIS SKIRSNIS

ŽMOGAUS IR GAMTOS DARNA

77. Septynioliktosios Vyriausybės požiūris į aplinkos ir žmogaus santykį remiasi esmine darnaus vystymosi nuostata – tenkinti šių dienų visuomenės poreikius taip, kad jie nebūtų tenkinami ateities kartų sąskaita. Siekiant darnaus vystymosi, ekonomikos, socialiniai ir aplinkos aspektai bus derinami tarpusavyje, dėmesį sutelkiant į žmogaus gyvenimo kokybę. Septynioliktosios Vyriausybės politikos įgyvendinimas remiasi šiomis darnaus vystymosi nuostatomis: pagrindinių teisių palaikymas ir apsauga; vienodos sąlygos visų kartų ir tos pačios kartos atstovams; atvira ir demokratinė visuomenė; piliečių įtraukimas ir jų dalyvavimas; įmonių socialinės atsakomybės skatinimas; politikos nuoseklumas; politikos integralumas; kompetencija ir naudojimas geriausiomis turimomis žiniomis ir technologijomis; atsargumo principas; „teršėjas moka“ principas.

78. Vyriausybė kelia daug ambicingesnius nacionalinius darnaus vystymosi tikslus. Kurdami sveikos, švarios ir darnios Lietuvos viziją, vadovaujamės principu, kad, greta įprastų ekonominio augimo rodiklių (BVP augimas, konkurencingumas, investicijos), ne mažiau svarbūs turi būti ir valstybės politiką lemiantys gyvenimo kokybės standartų rodikliai – žmonių sveikata, aplinkos ir gyvenimo kokybė, ekosistemų apsauga, ilgalaikės sąnaudos, gamtinių išteklių ribos ir t. t. Žinoma, be ekonomikos atsigavimo, pramonės augimo yra neįmanoma sukurti gerovės. Kartu pabrėžiame, kad ekonomikos raida turi derėti su aplinkos kokybe ir žmonių gerove. XXI amžiaus Lietuvos politika bus formuojama atsižvelgiant į darnios plėtros principus, sprendimų ilgalaikes socialines ir aplinkosaugines sąnaudas bei jų teikiamą naudą.

79. Vyriausybės ilgalaikis tikslas yra sudaryti sąlygas ekonomikos vystymuisi, gyventojų gerovei bei aukštiems aplinkos kokybės standartams. Tam pasiekti numatome keturias veiksmų grupes:

- 79.1. skatinsime darnų gamtos ir žmogaus sambūvį;
- 79.2. rūpinsimės biologinės įvairovės išsaugojimu;
- 79.3. skatinsime aplinkosauginį visuomenės sąmoningumą;
- 79.4. formuosime darnią, atsakingą ir konkurencingą ūkio politiką.

Darnus žmogaus ir gamtos sambūvis

80. Sieksime kurti darnaus žmogaus ir gamtos sambūvio sąlygas, remdamiesi pažangiausiais moksliniais metodais suformuoti ir įgyvendinti raidos viziją, kuri leistų visuomenei kurti bendrąjį gerį, mažinti neigiamą poveikį aplinkai, tausoti gamtos išteklius.

Gyvenimo kokybės politika

81. Aplinka – miestas, kaimas, miškas, upė – daro itin didelį poveikį gyvenimo kokybei, žmogaus pasaulėžiūrai. Siekdami darnos žmogaus veikloje, keliame tikslą, kad visi Lietuvos Respublikos piliečiai gyventų kokybiškoje aplinkoje. Siekdami šio tikslo:

81.1. skatinsime darnaus erdvinio strateginio planavimo plėtrą, apimančią gamtinės ir istorinės aplinkos, susisiekimo, gyvenamųjų namų ir socialinio būsto politikos, sveikatos apsaugos, švietimo, turizmo ir meno, komercinio laisvalaikio, teritorinės plėtros ir kitus svarbius urbanistinius elementus. Jos praktikai tobulinti sieksime įsteigti konsultacinį (ministerijos kuruojamą, pelno nesiekiantį) ekspertų padalinį, kuris būtų atsakingas už idėjų generavimą, galimybių analizę ir idėjų pasiūlymą potencialiems pareiškėjams, kartu maksimaliai išnaudojant informacinių technologijų privalumus, šiuolaikinius vadybos metodus bei europinio lygio viešojo administravimo gerąją patirtį tiek miesto, tiek ir kaimiškosiuose teritorijose;

81.2. skatinsime triukšmo mažinimo priemones. Užterštumas triukšmu yra ryški fizikinė tarša, 5–8 proc. lemianti nervų ir kitų ligų priežastis;

81.3. formuosime sveikatai palankios gyvenamosios aplinkos kūrimą lemiančią teisinę bazę, atsižvelgiant į žmogaus sveikatai palankios gyvenamosios aplinkos vystymo tikslus, įtraukiant miestų žaliasias erdves, judėjimui pritaikytą infrastruktūrą, saugios kaimynystės kriterijus;

81.4. vertinsime galimybę plėtoti valstybinę daugiabučių namų kiemų tvarkymo programą, kuri būtų suderinta su kitų nacionalinio lygmens programų tikslais ir priemonėmis,

pvz., daugiabučių renovacijos skatinimu, bendruomenių plėtra, korupcijos galimybių mažinimu komunalinių paslaugų verslo srityje ir t. t.;

81.5. toliau skatinsime energinio efektyvumo didinimą daugiabučiuose namuose. Suvokdami, kad dabartinį modernizavimo procesą riboja valstybės finansinės galimybės, aktyviai ieškosime naujų finansavimo šaltinių bei privačių ir viešųjų investicijų derinimo modelių;

81.6. siekdami didesnio energijos vartojimo efektyvumo bei skatindami alternatyvių ir atsinaujinančių energijos šaltinių panaudojimą, sieksime įgyvendinti kompleksines energinį efektyvumą didinančias priemones atnaujinant daugiabučius, viešuosius ir kitos paskirties pastatus bei inžinerinę infrastruktūrą, miestų ir miestelių kvartalus;

81.7. būsto savininkams sudarysime sąlygas atnaujinti namo inžinerines sistemas, remsime individualios šilumos apskaitos ir šilumos suvartojimo reguliavimo įrangos diegimą;

81.8. skatinsime kompaktiškumą – darbas, pramogos, mokslo, sporto ir laisvalaikio praleidimo vietos, įvertinus infrastruktūros sukūrimo sąnaudų ir naudos santykį, turėtų būti kuo arčiau namų arba nesunkiai pasiekiamos viešuoju transportu;

81.9. sieksime įgyvendinti principą „teršėjas moka“ visuose ūkio sektoriuose, kad privataus verslo keliama tarša nebūtų tvarkoma naudojant viešuosius finansus ir išteklius, plėtosime skatinimo programas, kurias įgyvendinant būtų teikiama parama investicijoms į naujausias, beatliekes, aplinkai palankesnes technologijas;

81.10. sieksime, kad į aplinką nepatektų aplinkai ir žmogaus sveikatai kenksmingos cheminės medžiagos, tiek kaip žaliavos, tiek per galutinius produktus, pvz., tekstilės, kosmetikos, indų, maisto ir kt.;

81.11. dėsime pastangas, kad vartotojai būtų nuolat informuojami ne tik apie pavojingas, uždraustas medžiagas, aptiktas buitiniam vartojimui skirtuose gaminiuose, bet ir apie rinkoje naudojamų potencialiai pavojingų medžiagų galimą poveikį žmogaus sveikatai ir aplinkai;

81.12. imsime teisinių priemonių didžiųjų miestų pakraščiuose esančių sodininkų bendrijų problemoms, susijusioms su jų virtimu miestų gyvenamaisiais rajonais, spręsti.

Atliekų tvarkymo politika: prevencija ir tinkamas atliekų tvarkymas

82. Atliekų tvarkymo srityje:

82.1. skatinsime žiedinės (beatliekės) ekonomikos plėtrą. Formuosime sistemą, leidžiančią gamybą ir paslaugas orientuoti į išteklius tausojančias technologijas ir priemones, taip palengvindami artėjimą prie žiedinės ekonomikos principų praktinio įgyvendinimo;

82.2. skatinsime buitinių atliekų prevenciją ir rūšiavimą. Sieksime, kad iki 2030 metų būtų pasiekta, kad ne mažiau kaip 65 proc. buitinių atliekų ir ne mažiau kaip 75 proc. pakuočių būtų rūšiuojamos ir perdirbtos, o į sąvartynus nepatektų daugiau kaip 10 proc. buitinių atliekų bei visiškai nepatektų biologiškai skaidžios atliekos. Parengsime ir įgyvendinsime finansines, administracines priemones, skirtas rūšiavimui skatinti ir nerūšiuotų atliekų srautams mažinti;

82.3. užtikrinsime, kad Lietuvoje aplinkai ir sveikatai saugiu būdu būtų deginamos tik po rūšiavimo likusios, perdirbti netinkamos, bet energetinę vertę turinčios buitinės ir pramoninės atliekos;

82.4. peržiūrėsime mokesčio už atliekų tvarkymą sistemą taip, kad ji skatintų atliekų turėtojus rūšiuoti ir mažinti į sąvartynus patenkančių atliekų kieki;

82.5. skatinsime atskirų Lietuvos bei užsienio pramonės šakų ir mokslo institucijų bendradarbiavimą, gerosios patirties mainus, skirtus galimybėms vienu pramonės šakų atliekas ir šalutinius gamybos produktus naudoti kaip žaliavas kitose pramonės šakose įvertinti, skatinsime mokslinius tyrimus šiose srityse. Itin daug dėmesio skirsime šios srities esamoms europinėms tinklaveikos priemonėms išnaudoti;

82.6. skatinsime aplinkai palankesnių produktų pateikimą rinkai ir jų vartojimą, kelsime visuomenės sąmoningumą aiškindami jų poveikį aplinkai;

82.7. identifikuosime galimas korupcines rizikas atliekų tvarkymo srityje, įskaitant gamintojo ir importuotojo atsakomybės principo taikymą, ir imsime neatidėliotinų veiksmų šioms rizikoms užkardyti ir šių veiklų atskaitomybės skaidrumui padidinti.

Aplinkos oro kokybės politika

83. Sieksime, kad oro kokybė Lietuvoje būtų palanki visoms gyvybės formoms. Šis horizontalusis tikslas reikalauja darnios transporto, pramonės, žemės ūkio, miestų planavimo politikos, nuolatinės oro kokybės stebėsenos, visuomenės įsitraukimo, visų susijusių viešojo, privataus ir nevyriausybinių sektorių partnerių bendradarbiavimo. To sieksime šiomis priemonėmis:

83.1. plėtosime darnaus transporto politiką, siekdami didinti krovinių pervežimą geležinkeliais, o keleivių – viešuoju transportu;

83.2. diegsime skatinamąsias priemones, skirtas užtikrinti, kad žmogaus sveikatai pavojingos kietųjų dalelių ribinės vertės nebūtų viršijamos. Pirmiausia dėmesį skirsime taršos, kylančios iš mažųjų deginimo įrenginių ir individualių gyvenamųjų namų ypač urbanizuotose teritorijose, mažinimui, kietojo, iškastinio kuro deginimo mažinimui privačiuose būstuose, kontrolės griežtinimui, kad nebūtų deginamos atliekos namų ūkiuose.

Darni vandens politika

84. Šiuo metu Kuršių marios (tarpiniai vandenys), Baltijos jūros priekrantė, taip pat apie du trečdaliai Lietuvos upių ir apie trečdalis ežerų neatitinka geros vandens būklės reikalavimų. Bendrasis mūsų siūlomos darnios vandens politikos tikslas – sudaryti sąlygas pasiekti, kad visuose Lietuvos ežeruose, upėse, upeliuose ir tvenkiniuose vandens kokybė būtų saugi žmogui bei biologinei įvairovei egzistuoti ir vystytis. To pasieksime šiomis prioritetinėmis priemonėmis:

84.1. stiprinsime vandens kokybės stebėsenos pajėgumus. Tuo tikslu remsime modernių laboratorijų, galinčių ištirti platesnį pavojingų cheminių medžiagų spektrą, steigimą, deramą dėmesį skirsime kontroliuojančių pareigūnų kompetencijos kėlimui;

84.2. sudarysime sąlygas taršos mažinimui žemės ūkio sektoriuje. Sieksime pažangių technologijų, administracinių priemonių diegimo žemės ūkyje ir remsime jų plėtrą, taikysime atitinkamas teisinio reguliavimo priemones, siekdami užtikrinti, kad laukai būtų tręšiami subalansuotai, pažangiais būdais būtų tvarkomas mėšlas, paliekamos apsaugos zonos prie vandens telkinių; skatinsime vandentiekio ir nuotekų surinkimo tinklų plėtrą, keldami tikslą, kad miestų ir kaimų gyventojai būtų aprūpinti tinkamos kokybės geriamuoju vandeniu, o į paviršinius vandenį patektų tik išvalytos nuotekos, taip pagerindami paviršinių vandens telkinių bei požeminio gruntinio vandens būklę. Šis klausimas ypač aktualus kaimo vietovėse, kuriose naudojamas šulinių vanduo.

Darni žemės gelmių politika

85. Esmine savo politinės programos dalimi laikome nuostatą, kad žemės gelmės yra valstybės nuosavybė, kuri turi būti naudojama visuomenės gerovei. Tai apima ne tik siekius užtikrinti maksimalią ekonominę naudą ir minimalų aplinkosauginį pėdsaką dabarties kartai, tačiau ir siekį išsaugoti žemės gelmių potencialą ateities kartoms. Siekdami šio tikslo, mes įsipareigojame:

85.1. rūpintis naudingųjų iškasenų racionalių naudojimu, jas išsaugant ateities kartoms;

85.2. peržiūrėti mokesčius už naudingųjų iškasenų gavybą, kad jie būtų adekvatūs gaunamam pelnui ir pasitarnautų valstybės stiprinimui bei visuomenės gerovei;

85.3. siekti, kad naudingųjų išteklių gamyba nekenktų vertingiems kraštovaizdžiams ir jų gavybos aplinkėse gyvenantiems žmonėms.

Biologinės įvairovės išsaugojimas – atsakomybė ir ateities kartoms

86. Biologinė įvairovė – ypatinga mus supančių ekosistemų, rūšių ir genų įvairovė, kuri yra svarbi ne tik pati savaime, bet ir tuo, kad ji atlieka visuomenei svarbias ekosistemos funkcijas: aprūpina maistu ir gėlu vandeniu, apdulkina augalus, saugo nuo potvynių ir kt. Tačiau dėl žmogaus veiklos, kurios šalutinis rezultatas neretai yra buveinių sunaikinimas, gamtinių išteklių išsekvojimas, invazinių svetimų rūšių išplitimas ir klimato kaita, beveik ketvirčiui laukinių rūšių gresia pavojus išnykti, o dauguma ekosistemų yra tokios blogos būklės, kad nebeįstengia atlikti svarbių funkcijų.

87. Gyvoji gamta, miškai, vanduo, oras, dirvožemis, sudarantys atskiras ar tarpusavyje susijusias ekosistemas, sukuria sąlygas gyvybei egzistuoti: tai – ne tik ištekliai, kuriuos mes tiesiogiai vartojame, bet ir esminiai veiksniai, būtini aplinkai stabilizuoti, saugantys nuo ekstremalių klimato padarinių, erozijos ir kt.

88. Keliame tikslą sudaryti sąlygas sustabdyti biologinės įvairovės nykimą, išsaugoti visas rūšis ir ekosistemas, atkuriant sunaikintas buveines ar sudarant sąlygas joms išlikti ir turtėti. Tam įsipareigojame:

88.1. užtikrinti aplinkosauginio poveikio ekosistemų vertinimą politikos planavimo ir įgyvendinimo etapais;

88.2. stiprinti kraštovaizdžio įvairovės apsaugą, siekti, kad būtų įgyvendinta valstybės strategijose įtvirtinta gamtinio karkaso koncepcija. Siekdami išsaugoti vertingas buveines, keliame tikslą užtikrinti, kad nebūtų nusiausinta nė viena Lietuvos aukštapelkė ar gamtiniu aspektu vertinga šlapynė;

88.3. optimizuoti išmokas pagal ES bendrąją žemės ūkio politiką, taip pat mokesčius, siekiant sudaryti galimybę verslo sektoriui, visuomenei maksimaliai prisidėti prie aplinkos viešųjų gėrybių puoselėjimo;

88.4. įteisinti ir užtikrinti veiksmingas kovos su invazinėmis augalų ir gyvūnų rūšimis priemones, siekiant išsaugoti biologinę įvairovę, gamtos rekreacinį potencialą ir poilsio erdves. Kovos su valstybių sienas peržengiančiais aplinkosaugos iššūkiais tikslus ir bendradarbiavimą su kaimyninėmis šalimis šiuo klausimu įvardijame kaip vieną svarbiausių užsienio politikos aplinkos apsaugos srityje prioritetų.

Žmogui ir gamtai palanki žalioji infrastruktūra

89. Siekdami užtikrinti gamtos ir žmogaus sambūvio darną urbanizuotose vietovėse, numatome išsamią ir nuoseklią politikos programą:

89.1. sieksime, kad projektuojant žaliąsias erdves būtų išsaugoma ir gausinama biologinė įvairovė, miestų natūralios augimvietės ir santykinai natūralūs kraštovaizdžiai;

89.2. stiprinsime įpareigojimus savivaldybėms ir remsime jų pastangas tvarkyti viešąsias erdves, saugoti gamtą, žaliąsias erdves išplėtotose zonose ir kitas viešąsias žaliąsias erdves;

89.3. skatinsime medžių urbanizuotoje aplinkoje priežiūros kultūrą, pagrįstą medžio, kaip biologinio subjekto, ekologinių poreikių supratimu ir įvertinimu, užtikrinančiu jo ilgaamžiškumą ir saugumą. Sveiki medžiai – sveikas miestas – sveika gyventojų aplinka ir ateitis;

89.4. tobulinsime teritorijų planavimo teisinį reglamentavimą, siekdami dviejų pagrindinių tikslų: maksimalaus skaidrumo ir nešališkumo bei aktyvaus visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus. Verslas bus skatinamas gerbti viešąjį interesą atitinkančius bendruomenių poreikius, o bendruomenės bus skatinamos gerbti investuotojų laiką ir pastangas kurti sėkmingus projektus. Teritorijų planavimas turėtų aiškiai sietis su savivaldybių strateginiais ir regionų plėtros planais, atsisakant perteklinių dokumentų;

89.5. įteisinsime miestus juosiančius ir kertančius žaliuosius gamtos žiedus, sudarytus iš miškų, dirbamos žemės ir poilsio erdvių, prioritetą skirdami gamtinio karkaso vientisumui. Tai apribos užstatytų teritorijų koncentraciją, neleis susilieti kaimynystėje esantiems miestams, apsaugos užmiesčio kraštovaizdį ir miestų savitumą bei paskatins urbanistinę regeneraciją, apleistų ir kitų miesto žemių naudojimą;

89.6. žaliąsias erdves, nustatytas urbanistiniuose planuose, pripažinsime neužstatomomis saugomomis teritorijomis, svarbiomis vietos bendruomenėms. Kartu sieksime sudaryti visas sąlygas darniai, vietos bendruomenės poreikius tenkinančiai tokių teritorijų plėtotei, įrengiant parkus, skverus, gamtines viešąsias erdves, išvengiant jų degradavimo, kartu užtikrinant, kad miesto tankinimas bei plėtra vyktų išlaikant minimaliuosius reikalavimus atskirųjų želdynų plotams.

Darni miškų politika

90. Miškai, kaip gamybinis, rekreacinis, krašto vaizdinis objektas, būdamas ypatinga ekosistema, pagrįsta gamtinių, antropogeninių, ekonominių veiksnių visumos veikimu, yra valstybės ir tautos turtas su formaliaja nuosavybės įvairove. Dėl šių priežasčių atskiri visuomenės sluoksniai skirtingai mato miškų vertę ir naudojimo tikslumą. Lietuvos miškų ūkio daugiafunkciškumas istoriškai buvo sėkmingos ir darnios miškininkystės pavyzdys daugeliui šalių. Deja, pastaruoju metu ryškėja tendencija mišką vertinti tik kaip medienos išteklių, pamirštant kitas miško funkcijas: rekreacinę, buveinių, miško gėrybių. Todėl sieksime

sprendimo suderinant ekonominius interesus, teisę į nuosavybę ir gamtosauginius, kraštovaizdžio apsaugos reikalavimus.

91. Vyriausybė, siekdama užtikrinti miško ekosistemų tvarumą, biologinę įvairovę bei racionalų ir tvarų miško išteklių naudojimą, įvertinusi miškininkų, miškų savininkų, gamtininkų, bendruomenių, kaimų, miestelių ir miestų gyventojų poreikius, siekdama subalansuoti aplinkosaugines ir ekonomines veiklas miškuose ir saugomose teritorijose, įsipareigoja nuosekliai vykdyti tvarią ir subalansuotą miškų ūkio politiką, vienodą dėmesį skirti ekologinių, ekonominių ir socialinių miškų funkcijų užtikrinimui ir suderinamumui, o miškus vertinti kaip valstybės turtą ir išteklių, kuris privalo būti nuolat gausinamas ir racionaliai naudojamas. Tam pasiekti numatome šias priemones:

91.1. tobulinsime miškininkystę ir miškotvarką reglamentuojančią teisinę bazę. Svarbiausiais darbais šioje srityje laikome miškų ūkio valstybinio reguliavimo sistemos institucinės struktūros, funkcijų ir apimties, ekonominio bei aplinkosauginio veiklos reguliavimo peržiūrą, administracinės naštos mažinimą, aiškų atskirų įstaigų kompetencijos ribų apibrėžimą, dubliuojančių funkcijų ir veiklų miškų sistemoje panaikinimą, miškų politikos, aplinkosauginių ir gamybinių funkcijų atskyrimą, taip pat tokių klausimų kaip savaime apželiančių ir naujai įveistų miškų plotų pripažinimo miškais ir miško žemės paskirties keitimo tvarkos tikslinimą;

91.2. tobulinsime ir racionalizuosime valstybinių ir privačių miškų valdymo modelį, sudarysime sąlygas konsoliduoti privačius miškus, valdytojams kooperuotis bendroms veikloms ir bendriems vienetams kurti. Sukursime bendrą miškų ir žemės kadastro sistemą, skatinsime privačių miško savininkų kooperaciją ir asocijavimąsi, švietimą ir konsultavimą;

91.3. stiprinsime viešųjų interesų atstovavimą valstybinių miškų įmonėse, siekdami, kad grąža už valstybės naudojamą turtą būtų adekvati sukuriamoms viešosioms geryboms;

91.4. siekdami sudaryti sąlygas optimaliai miškų valdymo politikai, baigę žemės reformą, rezervinius miškus, esančius prie valstybinių miškų masyvų, perimsime į valstybės turto balansą, kitus miško plotus parduosime viešame aukcione. Kartu sudarysime teisinę galimybę lanksčiai traktuoti miškų priežiūros aplinkosauginius reikalavimus, atsižvelgdami į regioninius ypatumus, socialinę ir ekonominę padėtį;

91.5. sieksime įgyvendinti tausojančios medžioklės principus, sprendžiant racionalaus medžioklės plotų naudojimo ir medžiojamųjų gyvūnų populiacijų valdymo klausimus, daugiau teisių suteiksime žemės ir miškų savininkams;

91.6. sieksime tiesioginių ES išmokų miškų savininkams už miško priežiūrą ar reglamentuotą naudojimą;

91.7. dėsime pastangas išsaugoti ir puoselėti miškuose esančias istorines ir atmintinas vietas;

91.8. sieksime išsaugoti ir skatinti kurti darbo vietas miškininkystėje ir medienos pramonėje;

91.9. teiksime prioritetą investicijų į modernią Lietuvos medienos ir biotechnologijų pramonę bei biomasės energetiką skatinimui, taip praktiškai prisidedami prie ciklinės (žiedinės) ekonomikos plėtros, kartu skatinsime žemės ūkio veiklas, alternatyvias energetinės fitomasės išauginimui ir (ar) perdirbimui į kurą;

91.10. sieksime, kad valstybinės reikšmės miškai būtų naudojami tik tiek, kiek yra reikalinga vietinei medienos pramonei. Dėl valstybinių miškų naudojimo būdo ir apimties svarus žodis turi tekti savivaldybėms ir bendruomenėms, kurių gyvenamojoje aplinkoje yra konkretūs miškai;

91.11. sieksime, kad neapdirbtų žaliavų (pvz., žaliavinės medienos) eksportą visiškai pakeistų didesnę pridėtinę vertę ir darbo vietas Lietuvoje kuriantis apdirbtų žaliavų ir gaminių eksportas;

91.12. tolygiai mažinsime plynųjų kirtimų apimtį ir miškų monokultūrų (vienaamžių ir vienerūšių medynų) plotus. Įgyvendinsime nuostatą, kad plynieji kirtimai leidžiami tik ūkinės paskirties (IV grupės) miškuose ir vykdomi taip, kad būtų padaroma kuo mažesnė žala žmonių gyvenamajai aplinkai, kraštovaizdžiui ir ekosistemoms (miško dirvožemiui, hidrologiniam režimui, biologinei įvairovei);

91.13. sieksime įstatymais įtvirtinti principą, kad didžioji baudos dalis už miško paklotei, gyvajai gamtai padarytą žalą būtų išmokama miško savininkui ir išskirtinai naudojama padarytai žalai sumažinti;

91.14. aplinkosauginės išmokas miškų sektoriuje susiesime su ilgalaikiais įsipareigojimais, pvz., nustatant reikalavimą, kad būtų grąžinamos visos gautos ir išmokėtos išmokos (nenumatant senaties termino), jeigu iškertamas kertinių miško buveinių kategorijai priskirtas miškas ar kitaip kompetentingų institucijų vertingu įvardytas ir atitinkamai pažymėtas miškas, įtvirtinsime nuostatą, kad valstybė nerems miško sausinimo darbų, jeigu miško ekologinė vertė pripažinta išskirtine.

Darni maisto ir žemės ūkio politika, turtingas kraštovaizdis

92. Savo žemės ūkio politikai keliame tikslą, kad žemės ūkis prisidėtų prie kraštovaizdžio įvairovės turtinimo. Turime pasiekti, kad žemės ūkio veikla sudarytų sąlygas realiai didėti didelės gamtinės vertės teritorijoms. Dėl to skatinsime žemėnaudos ir sodinamų kultūrų įvairovę bei organinę žemdirbystę, atsakingą požiūrį į kraštovaizdžio išsaugojimą, laikydamiesi šių gairių:

92.1. paramą žemės ūkiui skirsime atsižvelgdami ir į augintojų, ir į gamintojų indėlį į bendrųjų gamtinių gėrybių (ekosistemų) išsaugojimą, sukuriamas darbo vietas ir socialinę sanglaudą;

92.2. skatinsime ekologinio ūkio ir tausios žemdirbystės plėtrą, ekologiškų produktų vartojimą švietimo įstaigose, taip ugdydami sveikos vaikų mitybos įgūdžius, ekologinį sąmoningumą ir remdami ekologiškai ūkininkaujančius žemdirbius;

92.3. remsime tausojančio ir subalansuoto ūkininkavimo ir visaverčio maisto gamybos plėtrą, atsižvelgdami į aplinkosauginius, sveikatos reikalavimus ir gyvenimo kaime kokybės gerinimą;

92.4. siekdami išsaugoti dirvožemio derlingumą, skatinsime tausios žemdirbystės praktikos įgyvendinimą diegiant pažangias žemdirbystės sistemas, taikant tausų subalansuotą tręšimą ir augalų apsaugos produktų naudojimą, tausojančią dirvos dirbimą ir jos derlingumą padedančią atgauti sėjomainą;

92.5. laikysimės griežtos genetiškai modifikuotų organizmų (toliau – GMO) atsisakymo (draudimo) Lietuvoje politikos. Prioritetą teiksime pastangoms išsaugoti visuomenės sveikatą, žemės ūkio ir aplinkos kokybę – žemės ūkio gamyboje nebus leista naudoti GMO. To paties sieksime ir ES lygmeniu, aktyviai reikalausime visoje ES įteisinti privalomą atskirą produktų, kurių gamybos metu buvo naudojami GMO pašarai, žymėjimą;

92.6. imsime aktyvių ir ambicingų priemonių maisto švaistymui mažinti. Padėsime savivaldybėms organizuoti maisto atliekų surinkimo sistemą ir diegsime priemones, sudarančias sąlygas mažinti maisto atliekų susidarymą.

Aiškūs, suprantami ir prasmingi aplinkosauginiai reikalavimai

93. Keliame tikslą pasiekti, kad aplinkos apsaugos politika netaptų biurokratine našta, o būtų darnios aplinkos formavimo priemonė, palanki ir darnaus ūkio plėtrai, sieksime mažinti perteklinius reikalavimus verslui ir gyventojams. Šiam tikslui įgyvendinti numatome šias veiklos gaires:

93.1. supaprastinsime administracinių reikalavimų vykdymo procedūras. Visų pirma sieksime panaikinti reikalavimus teikti informaciją, jeigu ši informacija yra ar gali būti surenkama kitaip, efektyvesniais, valstybės dispozicijai priklausančiais būdais. Informacija, gaunama vykdant valstybinę aplinkos stebėseną ar surenkama iš įmonių, turi būti susisteminta ir naudojama peržiūrint ar formuojant aplinkos politikos kryptis;

93.2. pavojingų atliekų tvarkymas turi būti peržiūretas iš esmės, siekiant, kad jis būtų patogus ir finansiškai patrauklus juo naudotis atliekų turėtojams, ypač individualiems;

93.3. iš esmės peržiūrėsime apmokestinamųjų gaminių (potencialių pavojingųjų atliekų) gamintojų, importuotojų ir platintojų atsakomybės ribas. Keliame tikslą panaikinti galimybę išvengti pareigos susitvarkyti jų atsakomybei priskiriamas prekes ir jų pakuotes. Sieksime, kad vartotojų švietimui skirta atsakomybės dalis būtų įgyvendinama atsižvelgiant į ilgalaikius švietimo darniam vystymuisi siekius, o šiai veiklai skirtos lėšos būtų panaudotos skaidriai ir tikslingai;

93.4. sieksime, kad aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės planavimas ir valdymas būtų centralizuotas ir efektyvus. Pirmiausia tobulinsime kontrolės vykdymo procesų, planavimo proceso modelius, žmogiškųjų išteklių valdymą; sukursime rizikos valdymo mechanizmus kontrolės efektyvumui didinti, duomenų analizės sistemas bei aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnų mokymų modelį.

Žmonėms tarnaujanti aplinką tausojanti išmanioji energetika

94. Pastaraisiais metais Lietuva įgyvendino daugybę didelių strateginių energetikos projektų. Tai Klaipėdos suskystintų gamtinių dujų (toliau – SGD) terminalas, elektros jungtys į Švediją ir Lenkiją. Plėtojamas dujų jungties su Lenkija projektas. Visi šie projektai didina mūsų šalies energetinę nepriklausomybę. Jais pagrįstai didžiojamės. Šiandien atėjo laikas žengti kitus žingsnius – perkelti dėmesį ir jėgas nuo didelių infrastruktūros projektų įgyvendinimo į energetinės sistemos modernizavimą bei vartotojų lūkesčių tenkinimą, suteikiant daugiau sprendimo galių vartotojams, kad jie taptų aktyviais sisteminės energetinės pertvarkos dalyviais. Lietuvos energetinio saugumo ir konkurencingumo pagrindas – darnus vystymasis, pagrįstas taupiu energijos išteklių vartojimu bei vietinių ir atsinaujinančių energijos išteklių naudojimu. Tai naujos energetikos politikos pagrindas, siekiant ilgalaikių ES ir tarptautinių klimato kaitos mažinimo tikslų:

94.1. pigiausia energija – sutaupyta energija. Skatinsime energijos vartojimo efektyvumo didinimą. Finansinėmis priemonėmis skatinsime daugiabučių gyvenamųjų namų renovaciją ir jų šildymo sistemų modernizavimą. Be to, vykdysime visuomeninės paskirties pastatų renovaciją. Diegsime pažangų, taupesnę gatvių apšvietimą. Namų ūkių ir viešajame sektoriuose remsime iškastinio kuro katilų arba senų, neefektyvių biokuro katilų pakeitimą naujais efektyviais biokuro katilais arba šilumos siurblių įrengimą. Remsime efektyvesnę energijos naudojimą pramonės įmonėse;

94.2. mažiau importuosime didindami vidaus elektros energijos gamybą, panaudodami vietinius ir atsinaujinančius energijos išteklius, siekdami ES ir tarptautinių organizacijų priimtų klimato kaitos mažinimo tikslų. Plėtosime vėjo energetiką sausumoje ir jūroje nedidindami

elektros energijos tarifų vartotojams. Siekdama objektyviai nustatyti vėjo energetikos Baltijos jūroje galimybes, plėtros poreikį ir sąnaudas, valstybė pirmiausia savarankiškai (nesudarydama išimtinių teisių jokiems privatiems asmenims) atliks išsamius tyrimus dėl galimybių Lietuvos Respublikos teritorinėje jūroje ir Lietuvos Respublikos išskirtinėje ekonominėje zonoje Baltijos jūroje mažiausiomis sąnaudomis ir skaidraus konkurso būdu įrengti vėjo elektrinių parkus. Atlikę tyrimus, iki 2020 metų priimsime sprendimus dėl vėjo elektrinių Baltijos jūroje galimybių, numatomų vėjo elektrinių vietų ir galios ir, apsisprendę dėl vėjo energetikos plėtros Baltijos jūroje poreikio ir tikslingumo, paskelbsime skaidrius konkursus investuotojams išrinkti. Vietinius ir atsinaujinančius energijos išteklius efektyviausiai panaudosime bendrai šilumos ir elektros energijos gamybai (kogeneracija). Vilniuje ir Kaune pastatysime vietinius ir atsinaujinančius energijos išteklius naudojančias kogeneracines elektrines, taip pat užtikrinsime minimalų galimą elektros tarifą;

94.3. energetikos vystymo prioritetu laikome išskaidytosios energetikos plėtrą. Privalome protingai ir efektyviai išnaudoti vietinius netaršius energijos išteklius: vėjo, saulės, biodujų, biokuro energiją. Naujos elektros gamybos technologijos ir įrenginiai kiekvienais metais atpinga dešimtimis procentų. Protingai nukreipus valstybės biudžeto lėšas ar ES fondų finansavimą (likusiems vartotojams nedidinant elektros tarifo), šiuos įrenginius galėtų statyti namų ūkiai, bendruomenės, smulkusis verslas bei viešojo sektoriaus subjektai. Taip būtų laipsniškai pereinama prie sistemos, kai energija gaminama ten, kur yra suvartojama, o skirstomųjų tinklų įmonės būtų skatinamos ne tik priimti tokių įrenginių pagamintą perteklinę energiją, bet ir palankiomis sąlygomis gražinti ją gamintojams, kai jų įrenginiai energijos generuoti negali;

94.4. sudarysime lengvatines sąlygas žaliosios energetikos įrenginius įdiegusiems smulkiesiems gamintojams įsigyti elektros baterijas energijos tiekimo pastovumui užtikrinti. Skirstomųjų tinklų bendrovės bus skatinamos didelės apimties energijos kaupiklius įdiegti savo lygmeniu. Elektros sistemos lygmeniu atliksime sąnaudų ir naudos analizę dėl Kruonio HAE 5 bloko projekto ir, esant ekonominiam pagrindimui, inicijuosime projekto įgyvendinimą; tai leistų turėti įrenginį, technologiškai pritaikytą atsinaujinančių energijos išteklių energijos balansavimui;

94.5. skatinsime valstybės valdomas elektros įmones investuoti į išmaniuosius sprendimus – juos įdiegus vartotojai taps aktyviais energetikos sistemos dalyviais, o visa elektros sistema galės stabiliai veikti. Sieksime ir skatinsime, kad visi energijos vartotojai turėtų galimybes pasirinkti energijos tiekėją. Įgyvendinsime ES teisės aktų nuostatas dėl konkurencingumo ir rinkos principų užtikrinimo energetikoje. Mūsų siekis – demokratija energetikoje, kad elektros energetikos sistemos dalyviais galėtų tapti šalyje išsibarstę vartotojai-gamintojai. Taip būtų ne tik didinamas šios sistemos patikimumas, bet ir kuriamos naujos darbo

vietos regionuose, o tai yra ne mažiau svarbu. Pabrėžtina, kad šiandien mes patys pasigaminame tik apie 20 proc. suvartojamos elektros energijos, todėl aktyviai plėtojama ir, kur reikia, atnaujinama vietinės energijos gamyba suteiktų Lietuvos energetikai daugiau tvarumo, energetinė sistema taptų stabilesnė;

94.6. kritiškai vertiname šilumos ūkio nuomojimą privačiam verslui. Esame tikri, kad būtina toliau plėtoti biokuro, kaip vietinio ir nebrangaus kuro, naudojimą bendrai šilumos ir elektros gamybai (kogeneracija). Kainų analizė rodo, kad daugeliu atvejų privatus sektorius nepateisino vilčių, t. y. nesumažino šilumos kainų, o kai kuriais atvejais tiesiog piktnaudžiavo užimama padėtimi. Deja, šiandien nepagrįstai didelė Lietuvos gyventojų pajamų dalis tenka mokesčiams už komunalines paslaugas. Mūsų tikslas – užtikrinti, kad energetikos ir kitos komunalinių paslaugų įmonės teiktų vartotojams paslaugas mažiausiomis sąnaudomis. Valstybės valdomų energetikos įmonių pelno siekis turėtų būti tiesiogiai siejamas su paslaugų kainų mažinimu vartotojams, o šilumos kainų mažinimui turi būti skiriamas išskirtinis dėmesys;

94.7. nauji energetiniai projektai turi būti pradedami įgyvendinti tik po sąžiningos ir profesionalios sąnaudų ir naudos analizės, kai yra aiškiai atskleidžiama įtaka vartotojų mokamai paslaugų kainai. Įgyvendindami darnios energetikos plėtros tikslus, sieksime, kad tokia plėtra netaptų našta vartotojams, – ieškosime finansavimo šaltinių ir rėmimo mechanizmų, kurie nedidintų energijos kainų vartotojams;

94.8. vienas iš prioritetinių darbų yra visiškas elektros sistemos valdymo susigrąžinimas ir sujungimas su kontinentinės Europos elektros tinklais sinchroniniam darbui. Artimiausiu metu Lietuva privalo įgyvendinti dar vieną didelį energetinį projektą – pasitraukimą iš Rusijos elektros sistemos ir susijungimą su kontinentinės Europos tinklais. Šiuo metu Lietuvos, kaip ir kitų Baltijos valstybių, elektros sistema vis dar yra Rusijos elektros sistemos dalis. Tai reiškia, kad mes vis dar galutinai nekontroliuojame savo šalies elektros sistemos;

94.9. didelį susirūpinimą kelia prie pat Lietuvos sienos skubiai statoma Astravo atominė elektrinė. Būdami įsitikinę, kad nėra saugios branduolinės energetikos, pasisakome prieš atominių elektrinių statybą mūsų regione. Jeigu kartu su tarptautine bendrija nepavyktų sustabdyti Astravo AE statybos, nepriimsime šioje elektrinėje pagamintos elektros į mūsų šalies rinką, kuo skubiau sinchronizuosime savo tinklus su Vakarų tinklais ir juos infrastruktūriškai atribosime nuo Rytų rinkos;

94.10. dėsime pastangas, kad užsitikrintume ES ir kitų donorų 900 mln. eurų dydžio finansavimą Ignalinos AE uždarymui po 2020 metų, ir taip apsaugosime Lietuvos mokesčių mokėtojus nuo papildomų išlaidų. Stiprinsime Ignalinos AE eksploatavimo nutraukimo projektų įgyvendinimo priežiūrą ir didinsime jau skirtų lėšų panaudojimo efektyvumą ir skaidrumą;

94.11. dujų sektoriuje, ypač nutiesus jungtį su Lenkija, dėsime visas pastangas siekdami atverti naujas prekybos dujomis galimybes tam, kad išnaudotume sukurta infrastruktūrą. Aktyviai dalyvausime kurdami regioninę dujų rinką, taip sudarydami sąlygas gauti tranzito bei prekybos pajamų bei tinkamai išnaudoti tarptautines jungtis bei Klaipėdos SGD terminalą;

94.12. atsižvelgdami į Klaipėdos SGD terminalo kuriamą naudą visam Baltijos jūros regionui, sieksime ES ir (ar) naudą gaunančių kitų regiono valstybių finansinio indėlio – kad jos prisidėtų prie šios investicijos į ilgalaikį regiono gamtinių dujų tiekimo saugumo, diversifikavimo ir konkurencijos užtikrinimą;

94.13. atliksime sąnaudų ir naudos vertinimą dėl antros papildomos elektros jungties su Švedija nutiesimo tikslingumo ir, esant ekonominiam pagrindimui, inicijuosime naujos jungties statybą;

94.14. sumažinsime administracinę naštą ir vartotojams sudarysime galimybes daug greičiau prisijungti prie elektros ir dujų tinklų;

94.15. įgytą kompetenciją energetikos srityje paversime technologijų ir žinių eksportu, skatinsime pramonės ir mokslo bendradarbiavimą.

Darnus susisiekimas ir ryšiai – darnaus ūkio sąlyga

95. Siekdami užsibrėžtų tikslų susisiekimo ir ryšių srityse:

95.1. efektyviai išnaudosime Lietuvos, kaip tranzitinės valstybės, potencialą gerovei kurti bei aplinkos taršai mažinti. Geležinkelių transporto plėtrą, miestų aplinkkelių tiesimą, jau pradėtų tarptautinių magistralių tiesimą vertiname kaip galimybę užtikrinti greitą ir efektyvų susisiekimą Lietuvoje ir per Lietuvą, kartu darant minimalų poveikį aplinkai;

95.2. skatinsime Lietuvos pasiekiamumo oro transportu didinimą. Sieksime, kad Lietuvoje formuotųsi aviacinio tranzito mazgas, nefinansinėmis priemonėmis remsime bazinės aviakompanijos atsiradimą. Šiuo klausimu svarstysime galimybes veikti kartu su Latvija. Remsime aviacijos techninio aptarnavimo paslaugų plėtrą Kaune ir Vilniuje. Skatinsime naujų, mažiau aplinką teršiančių lėktuvų naudojimą;

95.3. stiprinsime Lietuvos, kaip geležinkelių tranzito valstybės, pajėgumus ir įvaizdį. Dėsime pastangas, kad Rytų–Vakarų bei Šiaurės–Pietų kryptimi geležinkelių infrastruktūra sudarytų sąlygas greitam, efektyviam ir ekologiškam krovinių judėjimui per Lietuvą, o norintiems ja pasinaudoti būtų sudaromos konkurencingos sąlygos;

95.4. užbaigsime „Rail Baltica“ projektą. Šios magistralės tiesimas Lenkijoje ir Latvijoje taps prioritetiniu santykiu su šiomis šalimis klausimu. „Rail Baltica“ visoje Lietuvoje turi veikti 2025 m. Suprasdami projekto strateginę svarbą regionui ir jo mastą, sieksime, kad ir naujuoju, po

2020 m. prasidėsiančiu, ES finansavimo laikotarpiu projektui būtų skirtas adekvatus ES finansavimas;

95.5. skatinsime žmones naudotis geležinkelių transporto paslaugomis, didindami jų patogumą keleiviams, grafikų suderinamumą, taip pat ir su kitų transporto rūšių. Peržiūrėsime Lietuvos geležinkelių valdymo struktūrą – įmonė turi būti efektyvi, kartu sieksime išlaikyti ir didinti keleiviams teikiamų paslaugų mastą;

95.6. laivybą vertindami kaip ekologišką transporto rūšį, mažinančią automobilių kelių apkrovą, skatinsime su aplinkosaugos poreikiais suderintą vidaus laivybos plėtrą. Daug dėmesio skirsime Klaipėdos uosto, taip pat kitų jūrų ir upių uostų plėtrai bei aplinkosaugos poreikiams suderinti;

95.7. daug dėmesio skirsime rajoninių kelių būklei gerinti ir saugumo priemonėms keliuose diegti. Sudarysime finansines galimybes savivaldybėms skirti lėšų deramai vietinės reikšmės kelių priežiūrai, asfaltavimui ir modernizavimui, ieškosime teisinių ir finansinių galimybių kelių priežiūrai plačiau naudoti viešosios ir privačios partnerystės metodus. Peržiūrėsime kelių priežiūros įmonių valdymo principus ir struktūrą, konsoliduosime bei sieksime efektyvumo ir kokybiškų paslaugų;

95.8. investuosime į viešojo transporto naudojimo skatinimą. Keliame tikslą, kad visos gyvenvietės būtų patogiai pasiekiamos viešuoju transportu (ten, kur jis realiai reikalingas). Viešojo transporto, darnaus judumo plėtrai koordinuoti įsteigsime Transporto komitetą Seime;

95.9. sukursime bendrą nacionalinę viešojo transporto sistemą, kuri koordinuotų viešojo transporto grafikus bei sudarytų galimybę kelionėms bet kur Lietuvoje įsigyti vieną bilietą, apimančią skirtingas atskirų transporto paslaugų teikėjų paslaugas, įskaitant autobusus ir traukinius;

95.10. didinsime viešojo transporto patrauklumą kelionėms miestuose. Veikdami kartu su didžiųjų miestų savivaldybėmis, siūlysime viešojo transporto prieinamumo didinimo, finansinių ir laiko sąnaudų vartotojui mažinimo sprendimus, tokius kaip stovėjimo aikštelių šalia didmiesčių įrengimą kartu su integruotu viešojo transporto dienos bilietu, tai skatintų gyventojus atsisakyti asmeninių automobilių kelionėms mieste;

95.11. didinsime biodegalų gamybą (ypač kuo daugiau III kartos biodegalų) ir jų bei kitų alternatyvių netaršių degalų rūšių naudojimą transporte (SGD naudojimas sunkiojo transporto ir laivybos sektoriuose, gamtinių dujų ir biodujų naudojimas viešajame transporte, geležinkelių elektrifikavimas ir kt.);

95.12. skatinsime elektromobilių naudojimą Lietuvoje bei atitinkamos infrastruktūros plėtrą. Sukursime ir pradėsime įgyvendinti naudojimosi elektromobiliais skatinimo programą.

Jos partneriais kviesime tapti savivaldybes, mokslininkus, viešojo transporto įmones, kitus suinteresuotus verslo atstovus;

95.13. skatinsime elektrinių bei tiesiogiai aplinkos neteršiančių viešojo transporto priemonių (troleibusų, elektrobuses) plėtrą visoje Lietuvoje ir parko atnaujinimą Kaune ir Vilniuje. Remsime šių ir kitų aplinkos neteršiančių transporto priemonių gamybą ar surinkimą bei naudojimą Lietuvoje;

95.14. daug dėmesio skirsime dviračių infrastruktūros plėtrai ir dviračių naudojimui susisiekimui miestuose skatinti. Sieksime, kad gatvių bei priemiesčių kelių tiesimas ir modernizavimas būtina apimtų ir lygiagrečios tinkamos kokybės susisiekimui dviračiais bei pėsčiomis skirtos infrastruktūros plėtrą;

95.15. akcinę bendrovę Lietuvos paštą vertinsime ne vien kaip komercinę įmonę, bet ir kaip socialinių paslaugų teikėją. Sieksime išlaikyti šią įmonę kaip valstybės nuosavybę, plėsti jos paslaugų spektrą, o esant poreikiui ir galimybei – išnaudoti jos turimą paslaugų infrastruktūrą tokioms iniciatyvoms kaip regionų plėtros banko steigimas įgyvendinti.

Aplinkosauginio visuomenės sąmoningumo skatinimas

96. Programoje daug dėmesio skiriame visuomenės švietimui. Aplinkosauginį ar darnaus vystymosi švietimą formuosime demonstruodami jungtis tarp sprendimų priėmimo, jų įgyvendinimo priemonių bei galutinio poveikio aplinkai, viešindami teigiamus pavyzdžius ir skatindami jais sekti.

97. Šioje srityje:

97.1. daug dėmesio skirsime visuomenės švietimui aplinkosaugos klausimais, ypač atliekų tvarkymo srityje, siekdami, kad pavojingosios medžiagos nepatektų į buitines nuotekas;

97.2. sieksime viešąjį sektorių paversti darnaus vystymosi ir žaliosios pažangos pavyzdžiu. Didinsime žaliųjų viešųjų pirkimų apimtį, administracinius sprendimus vertinsime pagal aplinkosauginės pažangos kriterijus. Biudžetines įstaigas skatinsime tausoti išteklius ir rodyti pavyzdį: rūšiuoti atliekas, daugiau naudotis bemotoriu ar viešuoju transportu, žymiai sumažinti išteklių naudojimą, valstybės užsakomos statybos turi pasiekti aukščiausius energijos efektyvumo standartus, generuoti mažiausiai atliekų ir kt.;

97.3. sieksime, kad visose šalies bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir aukštųjų mokyklų programose atsirastų su aplinkosauginiu mokymu ir darnaus vystymosi studijomis susiję dalykai. Skatinsime ekologinį suaugusiųjų švietimą, visuomenės aplinkosauginio sąmoningumo didinimą, visuomenės nepakantumą aplinkos taršai;

97.4. skatinsime ir remsime visuomenines gamtos švarinimo iniciatyvas, visuomenės švietimą, ekologinį turizmą;

97.5. skatinsime gyventojus įsirengti saulės kolektorius vandens šildymui tose vietovėse, kur nėra įdiegta centralizuota šilumos tiekimo sistema, arba fotovoltinius elementus elektros gamybai savoms reikmėms patenkinti, ieškosime galimybių skirti kompensaciją už kolektorių įsigijimą;

97.6. skatinsime gamtą tausojančių ir saikingą vartojimą propaguojančių gyventojų bendruomenių (pvz., ekologinis kaimas, sodų bendrija) kūrimąsi;

97.7. plėtosime integruoto ekologinio turizmo Lietuvoje sistemą. Ji turėtų apimti saugomas teritorijas, žmogiškuosius išteklius, augalų ir gyvūnijos įvairovę, vandens telkinius, istorinės atminties vietas, istorinio paveldo objektus, apsaugant juos nuo nekontroliuojamo turizmo padarinių, saugant gamtos išteklius ir didinant žmonių užimtumą bei krašto pajamas;

97.8. stiprinsime visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus su gamtos, aplinkosaugos, kraštovaizdžio ir miškotvarkos projektais susijusiais klausimais galimybes;

97.9. ginsime žmogaus konstitucinę teisę nemokamai lankytis prie gamtinių vandens telkinių, gerbiant šalia gyvenančių žemės savininkų ramybę ir pastangas puoselėti aplinką, kartu stabdysime ydingą praktiką privatizuoti vandens pakrantes ir gamtinius vandens telkinius, miestų viešąsias erdves ir želdynus;

97.10. griežtinsime administracinę atsakomybę už gamtinei aplinkai padarytą žalą – gamtos taršą šiukšlėmis, nelegalų miško kirtimą, skatinsime visuomenės sąmoningumą, kad būtų pranešama apie tokias veiklas;

97.11. skatinsime vietinių produktų vartojimą, trumpąsias maisto grandines. Dėsime pastangas trumpinti produktų kelią iki vartotojų, remsime trumpųjų maisto tiekimo grandinių formavimo iniciatyvas;

97.12. skatinsime gyventojus ugdytis tausaus ir atsakingo vartojimo įgūdžius. Raginsime mažinti vartojimą, prisidėti prie aplinkos tausojimo ir sveikatos saugojimo, informuosime vartotojus apie besaikį vartojimą skatinančios reklamos ir gamintojų bei prekybininkų rinkodaros poveikį;

97.13. skatinsime sveiko maitinimosi įgūdžius pasitelkdami vartotojų informavimą ir sveikatai žalingų medžiagų naudojimo mažinimą (maisto priedai, cukrus, transriebalai, GMO ir kt.).

TREČIASIS SKIRSNIS

GYVYBINGO LIETUVOS KAIMO IŠSAUGOJIMAS

98. Lietuvos kaime gyvena beveik trečdalis šalies gyventojų, o kaimiškosios vietovės užima daugiau negu devynis dešimtadalius šalies teritorijos. Greta demografinės ir geografinės

vertės, kaimiškosios teritorijos Lietuvoje turi ir didžiulę istorinę bei kultūrinę vertę. Būtent kaimiškosiuose vietovėse buvo išsaugotas lietuviškumas, būtent nuo kaimiškųjų vietovių prasidėjo tautinis atgimimas, būtent kaimiškosiuose vietovėse vyko aršiausia kova su okupantais.

99. Gyvybingo kaimo, tvarių jo bendruomenių išsaugojimas yra svarbiausias bet kurios atsakingos šalies likimą lemiantis vyriausybės uždavinys. Gyvybingo kaimo egzistavimas neįmanomas be šių trijų pagrindinių sąlygų: konkurencingo ir pelningo žemės bei kito kaimo ūkio, deramos infrastruktūros ir deramų socialinių, sveikatos bei kultūros paslaugų.

Konkurencingas ir pelningas žemės ūkis

100. Žemės ūkis tradiciškai buvo svarbi Lietuvos ūkio šaka. Nors pastaraisiais metais jo dalis šalies ekonomikoje nėra labai didelė, žemės ūkis išlieka svarbus dėl didelio jame dirbančio žmonių skaičiaus, teigiamo poveikio subalansuotai šalies plėtrai, svaraus indėlio į šalies gerovės kūrimą ir eksportą. Kaimiškųjų teritorijų bei viso žemės ūkio sektoriaus ekonominė padėtis, įvaizdis, galimybė naudotis finansinėmis galimybėmis priklauso nuo valstybės institucijų sugebėjimo planuoti, efektyviai parengti ir priimti sprendimus, koordinuoti jų įgyvendinimą sutelkiant galimus (ir žmogiškuosius) išteklius. Dėl to privalome:

100.1. siekti ekonomiką skatinančio tvaraus ūkininkavimo, tinkamo gamtinių išteklių naudojimo ekonominiais ir socialiniais tikslais;

100.2. suteikti naujas galimybes nekonkurencingiems kaimo regionams, skatinant žemės ūkio veiklas kaip kaimo vystymo ekonomikos ašį;

100.3. sutelkti kompetentingus žmogiškuosius išteklius viešajame sektoriuje, pasiūlant profesionalumą atitinkančius atlyginimus bei nuolat keliant kvalifikaciją;

100.4. nuolat stebėti ir pagal valstybės tikslus bei poreikius koreguoti pagrindines žemės ūkio sektoriaus raidos kryptis;

100.5. siekti socialinių ir ekonominių partnerių, mokslo įstaigų ir valstybės institucijų bendradarbiavimo norint išvengti korupcijos, užtikrinant teisės aktų aiškumą, vienodinant didelių, vidutinių ir smulkių ūkių galimybes, užtikrinant vienodas konkurencijos sąlygas visiems ekonomikos dalyviams, siekiant didesnio šalies gyventojų užimtumo ir gaminamos produkcijos kokybės;

100.6. peržiūrėti kompensacinių priemonių verslui valstybės sąskaita tikslingumą ir didinti investicijų, generuojančių bendrąjį vidaus produktą (toliau – BVP), augimą.

101. Aiškiai suvokdami iššūkius, su kuriais susiduria žemės ūkis, tiek išorinius – kainų svyravimai tarptautinėse rinkose, prekybos karai, tiek ir vidinius – už gamybos apimtį mažesnė vidaus rinka, struktūriniai ūkininkų ir perdirbėjų bei prekybininkų derybinės galios netolygumai,

įsipareigojame imtis šių priemonių tam, kad užtikrintume darnią Lietuvos žemės ūkio plėtrą ir Lietuvos kaimo ateitį.

Ūkininkų rinkos padėties stiprinimas ir ūkininkavimo rizikos valdymas

102. Svarbiausi numatomi darbai:

102.1. remdamiesi geriausia europine praktika, sieksime suformuoti žemės ūkio rinkos stebėjimo ir analizės sistemą. Ši sistema, tapsianti žemės ūkio politikos dalimi, apimtų žemės ūkio rinkos stebėseną, tendencijų analizę, informuotų gamintojus ir perdirbėjus apie galinčius kilti sunkumus ir atsiveriančias galimybes. ES lygmeniu veikiančios Europos pieno rinkos stebėsenos institucijos pagrindu sukurta struktūra taptų svarbia priemone, padedančia užtikrinti viso žemės ūkio sektoriaus stabilumą ir darnią raidą;

102.2. kaip vieną iš prioritetinių Lietuvos įgyvendinamos ES politikos uždavinių keliame siekį, kad tiesioginės išmokos Lietuvos ūkininkams kuo greičiau susilygintų su atitinkamais senųjų ES valstybių narių rodikliais. Šio tikslo sieksime bendradarbiaudami su Latvija, Estija, Lenkija bei kitomis tuo suinteresuotomis šalimis, į šią veiklą įtrauksime Lietuvos atstovus ES institucijose, ūkininkų organizacijas, kitas struktūras;

102.3. dėsime pastangas stiprinti ūkininkų derybinę galią maisto tiekimo grandinėje. Tuo tikslu remsime ūkininkų kooperaciją, imsime konkrečių teisinių ir reguliavimo priemonių, kuriomis būtų užtikrinta, kad ūkininkai gautų deramą žemės ūkio produkcijos supirkimo kainą;

102.4. žemės ūkio gamybos rizikai mažinti skatinsime kurti sektorinius žemės ūkio rizikos draudimo fondus. Jų tikslas – nedidelėmis sąnaudomis pasiūlyti ūkininkams ir kitiems žemės ūkio rinkos dalyviams draudimą nuo gamtinių veiksnių ir kainų svyravimo rinkose lemiamų grėsmių pajamoms, kartu sumažinant valstybės paramos poreikį. Tokie fondai turi būti kuriami privačia iniciatyva, jų veikla – pagrįsta privačiomis įmokomis, kritiniais atvejais prisidedant ir valstybei. Skatinsime bankų, draudimo institucijų dalyvavimą jų veikloje. Atsižvelgiant į pastarųjų metų patirtį ir didžiausius rizikos veiksnius, valstybė visų pirma skatins rizikos draudimo fondų kūrimąsi augalininkystės, gyvulininkystės ir kitose su didžiausia nuostolių rizika susiduriančiose srityse;

102.5. įteisinsime krizinio laikino žemės ūkio rinkos reguliavimo mechanizmą. Jis leistų kriziniu laikotarpiu, žemės ūkio produkcijos pardavimo kainai kritus žemiau gamybos sąnaudų, teisinio reguliavimo pagrindu taikyti laikinas sektorines rinkos reguliavimo priemones, skirtas minimalioms pakankamoms gamintojų pajamoms užtikrinti;

102.6. žemės ūkio produkcijos eksporto skatinimas ir naujų rinkų paieška taps prioritetiniu užsienio politikos uždaviniu;

102.7. ES bendrosios žemės ūkio politikos paramos tiesioginių išmokų skirstymo principu sieksime įtvirtinti nuostatą dėl maksimalaus remtino vieno ūkio subjekto naudojamos žemės ploto, didesnę paramą skiriant už pirmuosius 10 ir 30 hektarų. Taip mažieji ūkiai užsitikrins didesnes išgyvenimo galimybes, o tai teigiamai veiks visą kaimo sektorių.

Žemės ūkio sektoriaus valdymo efektyvumo didinimas

103. Tobulindami valdymo efektyvumą:

103.1. peržiūrėsime pagrindines žemės ūkio sektoriaus gamybos raidos kryptis. Siekdami sumažinti korupciją, teisės aktų aiškumo, didelių, vidutinių ir smulkių ūkių galimybių skirtumų mažinimo, teisingų konkurencijos sąlygų bei galimybių pasinaudoti ES teikiama parama visiems ūkio dalyviams, taip pat šalies gyventojų užimtumo didinimo, remdamiesi socialinių ir ekonominių partnerių pastabomis, mokslo įstaigų rekomendacijomis, įvertinsime paramos verslui tikslingumą ir didinsime investicijų, generuojančių BVP augimą, apimtį;

103.2. supaprastinsime žemės ūkio veiklą ir paramą žemės ūkiui reglamentuojančius teisės aktus. Daugelis jų, ypač įstatymų lydimieji teisės aktai, yra sudėtingi ir painūs, juos tinkamai perskaityti ir suprasti gali tik aukštos kvalifikacijos specialistai. Tai neatitinka Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo 3 straipsnyje įtvirtinto aiškumo principo, pagal kurį teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti logiškas, nuoseklus, glaustas, suprantamas, tikslus, aiškus ir nedviprasmiškas. Skatinsime darnų administracinės naštos mažinimo procesą, orientuotą į piliečių, verslo subjektų ir valstybės interesus kuo mažesnėmis sąnaudomis pasiekti teisės aktuose numatytų tikslų;

103.3. pakeisime nacionalinės ir europinės paramos panaudojimo priežiūros bei kontrolės principus – pirmenybę teiksime ne poveikio priemonių taikymui, o konsultavimui, gerosios patirties sklaidai;

103.4. įvertinsime galimybę veiksmų programų audito instituciją paskirti ne Žemės ūkio ministerijos struktūrinį padalinį, o kitą, jai nepavaldžią, finansų ar kontrolės instituciją, taip užtikrinant objektyvesnį programų efektyvumo vertinimą ir sudarant galimybę šios ministerijos specialistams daugiau dėmesio skirti viešojo administravimo funkcijoms;

103.5. sieksime įdiegti kasmetinę ES paramos programų sektorių stebėseną ir veiklos efektyvumo vertinimą;

103.6. siekdami užtikrinti žinių, gerosios patirties ir inovacijų perdavimą, vadovaudamiesi geraja europine praktika, sieksime įsteigti žemės ūkio produkcijos rinkos stebėsenos instituciją. Šią instituciją bus galima steigti kaip tarpšakinę organizaciją. Ji užsiims

žemės ūkio rinkos stebėjimu, valstybės intervencijos poreikių analize, užtikrins specialios informacijos, gerosios patirties ir inovacijų perdavimą bei visuomenės švietimą.

Parama gyvybingam ūkiui ir trumpųjų maisto grandinių plėtra

104. Numatomi šie svarbiausi darbai:

104.1. valstybė rems ūkininkų kooperaciją tiek gamybos, tiek ir perdirbimo, prekybos bei rinkodaros srityse. Tuo tikslu bus skatinamos projektinės iniciatyvos smulkių ūkių kooperacijos ir kitomis inovatyviomis bendradarbiavimo formomis (klasteriai, tinklai), daugumą paramos priemonių skiriant tik vertės grandinės dalyvių bendradarbiavimo projektų rėmimui;

104.2. skatinsime ūkininkų pajėgumus perdirbti pirminę žemės ūkio produkciją. Tuo tikslu remsime žemės ūkio produkcijos perdirbimo kooperatyvų kūrimąsi ir veiklą;

104.3. skatinsime mokslo ir žemės ūkio produkcijos augintojų bei pramonės bendradarbiavimą, ypač diegiant netradicines žemės ūkio produkcijos panaudojimo priemones. Galutiniu tokio bendradarbiavimo tikslu turi tapti efektyvi mokslo žinių ir inovacijų sklaidai užtikrinti būtina eksperimentinių, mokomųjų, bandomųjų pajėgumų bazė, užtikrinanti abipusį žinių ir gerosios patirties grįžtamąjį ryšį visoje mokslo, verslo konsultavimo grandyje, gamybos inovacijų kūrimas bei diegimas žemės ūkyje, konkurencingų eksporto prekių ir paslaugų apimtys augimas;

104.4. užtikrinsime teisingesnę paramos žemės ūkiui paskirstymą. Teisiškai įtvirtinsime maksimalų paramos, kurią vienas pareiškėjas gali gauti per visą investicinį laikotarpį iš vienos paramos priemonės bei iš visų paramos priemonių, kiekį;

104.5. daug dėmesio skirsime dirvožemio kokybės gerinimo priemonėms. Melioracija, kalkinimas, kitos aukštos dirvožemio kokybės palaikymo priemonės sulauks nuolatinio valstybės dėmesio ir paramos;

104.6. remsime efektyvesnius maisto produktų vidaus rinkos potencialo išnaudojimo modelius, kurie į maisto produktų kūrimo ir vartojimo procesą įtrauktų visas suinteresuotas struktūras: ūkius, viešojo maitinimo įstaigas, ligonines, Lietuvos kariuomenę, pataisos įstaigas, mokyklas bei vaikų darželius ir kt.;

104.7. užtikrinsime pakankamą ir kokybišką žemės ūkio specialistų profesionalų rengimą ir veiksmingą tam skirtų viešųjų finansų naudojimą. Profesinį žemės ūkio specialistų rengimą stiprinsime koncentruodami žemės ūkio specialistus geografiškai tolygiai išdėstytose regioninėse specializuotose žemės ūkio profesinėse mokyklose. Tam panaudosime esamą gamybinę mokomąją bazę, pvz., Joniškio žemės ūkio mokyklą, Marijampolės profesinio rengimo centrą, Šilutės žemės ūkio mokyklą. Skatinsime viešojo ir privataus sektorių partnerystę skiriant

stipendijas besimokantiems šiose mokyklose. Studijų programų rengimą ir jų finansavimą perims Žemės ūkio ministerija, kuri reguliariai bent penkerius metus atliks žemės ūkio specialistų poreikio analizę, stebės valstybės intervencijos poreikį, numatys priemones ir paskatas studijų kokybei gerinti;

104.8. ilgalaikėje perspektyvoje sieksime žemės ūkio mokslo srities institutus, pvz., Lietuvos gyvulininkystės institutą, Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centrą ir kt., integruoti į bendrą žemės ūkio mokslo sistemą.

Žuvininkystės sektoriaus pertvarka

105. Imsimės šių sektoriaus pertvarkos pokyčių:

105.1. skatinsime efektyvios žuvininkystės politikos formavimą ir įgyvendinimą Lietuvoje. Prioritetą teiksime konkurencingų žuvininkystės ūkių kūrimuisi ir plėtrai, vietinių pašarų gamybai (panaudojant vietines menkavertes žuvis ir kitą žaliavą, išauginamą naudojant aplinką tausojančias technologijas), subalansuosime jūrinės žvejybos pajėgumus su žvejybos galimybėmis, taip užtikrindami kiekvieno laivyno segmento ilgalaikį pelningumą, skirstant žvejybos kvotas, taikysime skaidrius ir objektyvius kriterijus, įskaitant aplinkosauginio, socialinio ir ekonominio pobūdžio rodiklius;

105.2. skatinsime su žuvininkyste susijusių bendruomenių augimą ir užimtumą. Tuo tikslu numatome žuvininkystės regionų pripažinimo tinkamais strategijų peržiūrą, tinkamų teritorijų plėtrą, monopolijų įtakos galimybių mažinimą, plėtojant galimybes „iniciatyvai iš apačios“, didinant finansavimo galimybes;

105.3. Žemės ūkio ministerija imsis realių veiksmų, skirtų įkurti veikiančią žvejybą, pramogoms bei turizmui pritaikytą nedidelį, efektyvų Šventosios uostą. Sieksime, kad Šventosios jūrų uostas kuo greičiau pradėtų veikti kaip juridinis asmuo, jo infrastruktūros kūrimui bei plėtrai būtų naudojamos viešosios ir privačios investicijos, įvairūs jų derinimo modeliai, į uosto valdymo organus būtų efektyviai įtraukti ir socialiniai partneriai;

105.4. parengsime ir pateiksime Lietuvos Respublikos žuvininkystės įstatymo pakeitimus. Šie pakeitimai reikalingi žvejybos pajėgumams subalansuoti su žvejybos galimybėmis, taip užtikrinant kiekvieno laivyno segmento ilgalaikį pelningumą, nustatant skaidrius ir objektyvius žvejybos kvotų skirstymo kriterijus, kurie leistų deramai atsižvelgti į aplinkosauginės, socialinės ir ekonominės sanglaudos ir darnios plėtros poreikius.

Konkurencinga kaimiškųjų vietovių ekonomika

106. Kaimas – ne vien žemės ūkis. Kaimiškosios vietovės turi potencialą ir po truputį tampa energetikos revoliucijos vieta, kur statomos saulės ir vėjo elektrinės. Kaimiškosios vietovės siūlo dideles galimybes ir daugybei kitų jėgas atgauti žmogui padedančių ar valstybės gerovę kuriančių veiklų – nuo turizmo, sporto, poilsio iki logistikos, sandėliavimo, pramonės atsigavimo. Todėl Vyriausybė Lietuvos kaimo politikos ateitį mato kaip kuriančios didelę pridėtinę vertę kaimo vietovėse ne žemės ūkio sektoriuje.

107. Kaimiškųjų teritorijų ekonominė padėtis, įvaizdis, galimybė naudotis pasaulio politinių ir finansinių institucijų parama priklauso nuo viešųjų institucijų sugebėjimo planuoti, efektyviai parengti ir priimti sprendimus, koordinuoti jų įgyvendinimą sutelkiant galimus žmogiškuosius išteklius. Tuo tikslu bus peržiūrima valstybės valdymo institucijų darbuotojų kompetencija, atestuojamos žinios, išskirtinį dėmesį skiriant kompetentingų darbuotojų paieškai, sustiprinant įdarbinimo į viešąsias institucijas kontrolę ir personalinės atsakomybės ugdymą, numatant darbuotojų atlyginimų kėlimą atsižvelgiant į jų atitiktį keliamiems kvalifikaciniais reikalavimams, prioritetą teikiant profesionalumui (pritraukiant užsienio studijas baigusius absolventus).

108. Suvokdami, kad vien dideliu efektyvumu žemės ūkis nesukurs pakankamai darbo vietų kaimo vietovėse: bei keldami tikslą išlaikyti gyvybingą kaimą, skatinsime ne žemės ūkio verslų plėtrą kaime:

108.1. peržiūrėsime pagrindines kaimo raidos kryptis, naujus tikslus nustatysime vadovaudamiesi socialinių skirtumų mažinimo, kaimo gyventojų užimtumo didinimo, kaimo bendruomenių aktyvumo ir užimtumo iniciatyvų skatinimo siekais, atsižvelgiant į mokslo rekomendacijas, socialinių partnerių siūlymus, išskiriant vietos savivaldos subjektų (ypač bendruomenių, aktyvių vietos gyventojų) sugebėjimą atpažinti vietovės ilgalaikius konkurencinius pranašumus – jų galimybę įsitvirtinti, atsižvelgiant į vietovės išteklius, kultūrą, tradicijas, patirtį ir kita;

108.2. skatinsime projektines iniciatyvas, skirtas skatinti inovatyviems dalyvavimo versle modeliams, kurie įtrauktų į maisto produktų kūrimo ir vartojimo procesą visas suinteresuotas visuomenės grupes: ūkius, viešojo maitinimo įstaigas, ligonines, Lietuvos kariuomenę, įkalinimo įstaigas, mokyklas ir vaikų darželius ir kita;

108.3. skatinsime ir remsime naujausių bioenergetikos ir bioekonomikos laimėjimų taikymo žemės ūkyje iniciatyvas. To pavyzdžiais gali būti biomasės panaudojimas energijos gamybai, perėjimas prie klimato kaitai palankių technologijų žemės ūkio, maisto, miškininkystės ir žuvininkystės sektoriuose;

108.4. skatinsime darnią vietos energetikos plėtrą. Valstybės politiką šioje srityje nuolat peržiūrėsime atsižvelgdami į mažėjančias energijos gamybos pajėgumų, tokių kaip saulės baterijos ar vėjo generatoriai, kainas. Mažinsime administracinius apribojimus, taikomus smulkiesiems energijos gamintojams, norintiems tiekti gaminamą energiją į skirstomuosius tinklus. Galutinis šios politikos tikslas – šalies poreikius galintis patenkinti energetikos ūkis, kuriame atsinaujinančios energetikos dalis būtų sulyginama su penkių pirmaujančių ES valstybių narių atitinkamais rodikliais;

108.5. skatinsime tradicinių amatų, kitų kultūrinę, istorinę, pažintinę ir turistinę vertę turinčių veiklų plėtrą kaimiškiose vietovėse;

108.6. Lietuvos kaimo plėtros ir žuvininkystės sektoriaus 2014–2020 metų programinio laikotarpio Valdymo, Projektų atrankos komitetų ir Probleminių klausimų nagrinėjimo komisijos posėdžių protokolai bus skelbiami viešai ministerijos svetainėje. Bus sudaryta posėdžių įrašų fonoteka ir vieša galimybė ją perklausti. Socialiniai partneriai ir mokslo įstaigų atstovai bus įtraukti į šių komitetų ir komisijų sudėtį, atstovų statusas Projektų atrankos komitete bus pakeistas iš stebėtojo į tikrojo nario statusą.

Turingas kaimo kultūrinis gyvenimas ir socialinė infrastruktūra

109. Pagrindiniai kaimo kultūrinės ir socialinės gerovės gerinimo darbai:

109.1. gerinsime socialinę ir sveikatos apsaugos infrastruktūrą bei paslaugų kokybę kaimiškiose vietovėse. Gyventojams turi būti nesunkiai pasiekiamos pagrindinės kokybiškai veikiančios pirminio lygio sveikatos ir socialinės apsaugos paslaugos, teikiamos bent jau savivaldybių centruose ar, pagal poreikį ir galimybes, didesnėse savivaldybės gyvenvietėse;

109.2. gerinsime švietimo ir kultūros infrastruktūrą ir skatinsime jos plėtrą, sudarydami sąlygas aukšto lygio kultūros ir švietimo paslaugoms pasiekti žmones, gyvenančius už didmiesčių ribų;

109.3. suteiksime prioritetą kultūros finansavimui, ypač regioniniam kultūrinių iniciatyvų pasiekiamumui. Sieksime, kad išliktų ir stiprėtų regioniniai švietimo ir kultūros centrai – bibliotekos, jaunimo centrai ir kitos įstaigos, skatinančios kultūrinę visuomenės savirealizaciją, bendruomenių stiprėjimą, remsime savanorišką kultūrinę veiklą;

109.4. deramą dėmesį skirsime paramos priemonėms, skatinančioms jaunimo verslumo iniciatyvas kaime, įtraukiančias jaunimą į visuomeninę veiklą, prioritetą skiriant reemigracijai skatinti ir kaimo teritorijų patrauklumui didinti;

109.5. paramą kaimo plėtrai tikslingai orientuosime į verslo ir socialinių projektų, kuriančių darbo vietas kaime bei ugdančių naujus įgūdžius, skatinimą. Atskira tikslinė šios

paramos grupę taps kaimiškose teritorijose gyvenantys ilgalaikiai bedarbiai bei socialinių pašalpų gavėjai.

Stiprios kaimo bendruomenės

110. Stiprindami kaimo bendruomenes:

110.1. pasitelkę finansinius mechanizmus, suteiksime galių ir skatinsime nevyriausybines organizacijas vykdyti kultūrinę, socialinę ir sportinę veiklą. Sieksime didinti finansavimo prieinamumą ne tik valstybės ar savivaldybių įstaigoms, bet ir nevyriausybinių sektoriaus kultūrinių ir socialinių paslaugų tiekėjams. Kultūrinio sektoriaus ir kūrybinių industrijų plėtra gali tapti užimtumą didinančiu, gyvenimo kokybę regionuose keliančiu veiksmu, leidžiančiu jauniems profesionalams realizuoti save Lietuvoje;

110.2. kursime socialinį kapitalą pasitelkę bendruomenės narių paramą vienas kito verslams ir bendruomenės projektus. Bus peržiūrima viešųjų pirkimų teisinė bazė, siekiant suteikti bendruomeninių organizacijų sukurtam socialiniam verslui pirmumo teisę teikti dalį socialinių paslaugų.

KETVIRTASIS SKIRSNIS

SKURDO IR REGIONINĖS ATSKIRTIES ĮVEIKIMAS

111. Ilgą laiką visoms šalies vyriausybėms ignoruojant skirtingo gerovės lygio šalies regionuose ir savivaldybėse didėjimo tendencijas, šiuo metu, praėjus daugiau kaip 26 metams nuo nepriklausomybės atkūrimo, Lietuvoje susiklostė padėtis, kai turtingiausios šalies apskrities gyventojų vidutinės pajamos beveik tris kartus viršija atitinkamą skurdžiausios šalies apskrities rodiklį. Vertinant savivaldybių lygmeniu, šie skirtumai būtų dar didesni. Ekonominės gerovės pasiskirstymo netolygumas lemia ir katastrofiškus demografinius rezultatus – darbingo amžiaus žmonės, užuot kūrę gerovę savo regionuose, masiškai migruoja šalies viduje į didesnius miestus, o dėl išorinės emigracijos Lietuva vien pernai neteko daugiau kaip vieno procento gyventojų.

112. Skurdas tiesiogiai susijęs su darbo pajamomis ir darbo santykiais. Mūsų tikslas yra sukurti darbo santykius, kurie skatintų žmones pasirinkti darbą ir gyvenimą Lietuvoje. Telksime darbo santykių dalyvius, valstybės pareigūnus, nevyriausybines organizacijas ir profesines sąjungas bendram tikslui – sukurti mūsų šalyje patrauklias darbo ir gyvenimo sąlygas žmonėms, galimybes derinti darbą ir asmeninį gyvenimą. Globalėjančiame pasaulyje konkuruosime ne pigia darbo jėga ir menkomis žmonėms teikiamomis garantijomis, o kvalifikuotais ir išsilavinusiais darbuotojais, aukšta viešųjų paslaugų kokybe. Sieksime išsaugoti aukštos

kvalifikacijos, išsilavinusius darbuotojus, investuosime į darbuotojų kvalifikaciją, persikvalifikavimą ir inovacijas, remsime socialiai atsakingo verslo iniciatyvas, užtikrinsime aukštą viešųjų paslaugų kokybę.

113. Skurdo ir regioninės atskirties įveikimas turi tapti prioritetiniu naujosios Vyriausybės uždaviniu. Pripažindami, kad ekonominė didelio nedarbo lygio ir emigracijos priežastis yra santykinai nedideli atlyginimai, imsime sparčių ir efektyvių priemonių gyventojų gaunamoms pajamoms didinti, kartu sieksime užtikrinti deramą socialinės apsaugos lygį. Šiuo klausimu mes keliame konkrečius tikslus ir numatome rinkinį mokestinių, finansinių ir reguliavimo priemonių.

Veiksminga skurdo įveikimo politika

114. Oficialiais duomenimis, ties ar žemiau skurdo riba gyvena daugiau kaip trečdalis Lietuvos Respublikos piliečių. Europos Sąjungos statistikos tarnyba informuoja, kad su skurdo ar socialinės atskirties rizika susiduria 29,3 proc. mūsų šalies piliečių. Skurdo sąlygomis Lietuvoje gyvena beveik 857 tūkstančiai žmonių, palyginti tai Vilniaus ir Kauno miestai kartu sudėjus.

115. Skurdo ir socialinės atskirties keliamas grėsmės žmonės sprendžia skirtingai. Greta daugiau kaip 1,3 mln. sunkiai dirbančių ir uždirbančių vieną mažiausių vidutinių darbo užmokesčių visoje ES, svetur laimės ir geresnio užmokesčio išvyko jau beveik milijonas piliečių. Tačiau jokia statistika neatspindi nusivylusių valstybės ateitimi skaičiaus.

116. Tokia padėtis, susiklosčiusi tiek dėl ekonominės, tiek dėl socialinės politikos nesėkmių, kelia didelį visų atsakingai į šalies ateitį žiūrinčių politinių jėgų susirūpinimą. Vyriausybė, pabrėždama ryšių su išvykusiais tautiečiais išlaikymo svarbą, siūlo nuo Globalios Lietuvos koncepcijos pereiti prie Lokalios Lietuvos koncepcijos – visų šalies politinių, ekonominių ir socialinių jėgų susitarimo, kad geriausia vieta gyventi ir kurti Lietuvos piliečiams turi tapti Lietuva.

117. Svarbiausia užduotis siekiant šio tikslo yra veiksminga, darni skurdo įveikimo politika, paremta ilgalaikės visų piliečių gerovės užtikrinimu. Įsipareigojame, kad:

117.1. bus įgyvendinamos aktyvios skurdo ir socialinės atskirties mažinimo priemonės. Lietuvos socialinės atskirties ir pajamų nelygybės indeksą artinsime iki ES valstybių narių vidurkio;

117.2. ateityje, mažindami pajamų nelygybę, sieksime pertvarkyti mokesčių sistemą ir įvesti progresinius mokesčius, kai tam bus palanki visuomenės nuomonė. Savo mokesčių programoje siūlome minimalų mokesčių progresyvumą ir ateityje svarstysime jo plėtimo galimybes (žr. šios programos 4 skyrių „Darni ekonomika ir finansai“);

117.3. skatinsime kolektyvines derybas, nacionaliniu, atskirų šakų (sektorių) ir įmonių lygiu dalį darbo santykių reguliavimo perkeldami iš įstatymų į kolektyvinius susitarimus (streikai, papildomos atostogos);

117.4. spręsimė biudžetinių darbuotojų apmokėjimo problemas, priimdami Sisteminio atlyginimų indeksavimo įstatymą ir skatindami kasmetinius kolektyvinius susitarimus viešajame sektoriuje. Įstatymas turi apimti ir mokytojų atlyginimus;

117.5. sukursime Nacionalinę gyventojų pajamų didinimo programą. Ši programa remsis ne administracinėmis priemonėmis, o ekonomikos galimybėmis. Programos pagrindiniai elementai:

117.5.1. nacionalinis politinių partijų ir verslo susitarimas dėl atlyginimų didinimo. Verslas bus suinteresuotas didinti atlyginimus tik tada, kai konkurentai darys tą patį. Būtent tokiu būdu funkcionuoja Skandinavijos modelis;

117.5.2. vertindami darbo santykius, akcentuosime ne vien liberalizavimą, o kolektyvines derybas tam, kad didėtų vidutinis atlyginimas;

117.5.3. valstybė aktyviai skatins socialinį dialogą ir pradės nuo savęs, nuo viešojo sektoriaus. Skatinsime visas valstybės įstaigas pasirašyti kolektyvines sutartis su šakinėmis profesinėmis sąjungomis. Sutartyse turės būti numatytas kasmetis algų viešajame sektoriuje indeksavimas (numatant išlygas, kad bus stabilus ekonomikos augimas ir tvarūs valstybės finansai), aiškus kasmečių derybų dėl atlyginimų mechanizmas ir t. t.;

117.6. indeksuosime Vyriausybės remiamų pajamų dydį, susiedami šį dydį su santykinę šalies skurdo riba;

117.7. į mokyklų pilietiškumo, verslumo ugdymo programas įtrauksime verslo socialinės atsakomybės ir socialinės partnerystės sampratos skleidimą, skatinsime su tuo susijusią socialinę reklamą;

117.8. skatinsime žmonių įsitraukimą į profesinių sąjungų ir asociacijų veiklą, skatinsime lyderystę, stiprinsime lyderių gebėjimus;

117.9. diegsime žmogų tausojančios aplinkos darbe kultūrą. Valstybės valdymo institucijas, nevyriausybinės organizacijas ir profesines sąjungas, verslą skatinsime diegti darbuotojų saugos darbe ir sveikatos priemones ir taip sumažinsime nelaimingų atsitikimų, profesinių ligų darbe atvejų skaičių;

117.10. taikysime principą „ne – ribojimams“. Liberalizuosime profesinių sąjungų veiklos sąlygas (iš esmės atsisakysime profesinių sąjungų veiklos ribojimų, supaprastinsime streiko paskelbimo tvarką ir sąlygas);

117.11. vadovausimės principu, kad skurstantis žmogus negali būti paliktas be būtiniausioms reikmėms reikalingų lėšų. Skurdas kelia pavojų visuomenei;

117.12. sistemiškai didinsime išlaidas socialinei apsaugai, kartu užtikrindami valstybės finansinį stabilumą. Valstybės socialinių įsipareigojimų didėjimą susiesime su socialinės paramos veiksmingumo didinimu. Siektinu valstybės socialinių įsipareigojimų rodikliu įvardijame ES vidurkį: vidutiniškai ES valstybės narės socialinei apsaugai skiria 19,5 proc. BVP, o Lietuva – tik 11,5 proc.;

117.13. socialinės globos ir rūpybos sistemos tikslu turi tapti derama parama nedarbo atveju, tačiau pati sistema turi būti orientuota į skatinimą dirbti ir užsidirbti, o ne į mėginimą išgyventi iš socialinių pašalpų. Kartu sieksime ilginti nedarbo draudimo išmokos laikotarpį ir didinti galimybes gauti nedarbo draudimo išmokas, kurias šiuo metu gali gauti tik maža dalis nedirbančiųjų, nes bedarbio išmoką laikome ne pašalpa, o draudimo išmoka, kurią žmogus jau užsidirbo mokėdamas mokesčius;

117.14. palaikome įvykdytą socialinės paramos skirstymo decentralizaciją. Įgyvendinsime nuostatą, kad socialinėms reikmėms valstybės savivaldybėms skirtos, tačiau neišleistos lėšos, gerbiant savivaldos savarankiškumą, turi būti pirmiausia panaudotos tik kitoms giminingoms socialinėms reikmėms. Kartu numatome išanalizuoti išryškėjusius šios reformos nesklandumus ir klaidas;

117.15. skatinsime socialinį dialogą ir sieksime sąmoningesnio darbdavių požiūrio į darbuotojus;

117.16. tobulinsime Lietuvos skurdo ir socialinės atskirties rodiklių stebėsenos sistemą. Sieksime, kad šie rodikliai būtų ne vien kiekybiniai, bet ir kokybiniai. Vertindami teikiamų paslaugų kokybę, užtikrinsime jų viešumą ir prieinamumą.

Investicijos į darbo vietų kūrimą regionuose

118. Lietuvai būdingi itin dideli gerovės lygio skirtumai tarp regionų. Vienam gyventojui tenkanti bendrojo vidaus produkto dalis Vilniaus mieste siekia daugiau kaip 75 proc. atitinkamo ES vidurkio, o Tauragės apskrityje šis rodiklis sudaro tik apie trečdalį ES vidurkio. Nors, oficialios statistikos duomenimis, nedarbo lygis mažėja, kaimo vietovėse jis išlieka itin aukštas ir viršija 20 proc., o gerai apmokamo darbo trūksta visoje Lietuvoje. Šios ir panašios struktūrinės problemos stabdo subalansuotą šalies vystymąsi. Todėl, siekdami darnios šalies plėtros, pirmenybę teiksime investicijoms į tvarių darbo vietų kūrimą regionuose, tai leis sumažinti nedarbo lygį iki 5 proc. 2020 metais:

118.1. prioritetą bus teikiamas ilgalaikių bedarbių, jaunimo, moterų, vyresnio amžiaus žmonių, atskirų regionų gyventojų, neįgaliųjų, atskirų socialinių grupių žmonių užimtumui;

118.2. ypatingą dėmesį skirsime regionų gyventojų pajamų lygio didinimui, taikydami naujas ir esamas fiskalines paskatas gyventi ir dirbti regionuose. Daugelis toliau nuo didmiesčių esančių savivaldybių kenčia nuo depopuliacijos. Išlaikyti žmones ir paskatinti juos dirbti bei kurti savo ateitį regionuose galima naudojant finansinius instrumentus – mokestines lengvatas asmenims, dirbantiems periferinėse savivaldybėse;

118.3. skatinsime informacijos apie ES ir kitų finansinių mechanizmų paramos galimybes verslo plėtrai sklaidą Lietuvos regionuose, stiprinsime administracinius viešojo ir privataus sektoriaus gebėjimus ja pasinaudoti;

118.4. remsime vietos verslo gebėjimų stiprinimą, tinklaveikos ir partnerių paieškos užsienyje veiklas. Pagalbos teikimas siekiant užmegzti ekonominius ryšius, ypač smulkiojo ir vidutinio verslo, su užsienio partneriais taps esminė Užsienio reikalų ministerijos užduotis. Remsime pramonės, prekybos ir amatų rūmų bei kitų verslui atstovaujančių organizacijų tarptautinę veiklą;

118.5. nedelsdami imsime spręsti struktūrinę darbo rinkos problemą – aukštą nedarbo lygį didelio darbo jėgos trūkumo sąlygomis. Šiuo tikslu išnaudosime visų pirma egzistuojančią Lietuvos darbo biržos struktūrą, kurios regioninius skyrius pertvarkysime, skatindami aktyvesnę darbą su darbdaviais ir vietos mokymo įstaigomis. Taip įgyvendindami neformalaus ar formalaus ugdymo programas suteiktume bedarbiams reikalingas kvalifikacijas, užtikrinančias jų įsidarbinimą. Kitos šiuo klausimu valstybės įgyvendinamos priemonės turi būti susijusios su realiu darbuotojų pajamų didinimu (pvz., neapmokestinamojo minimumo didinimu, minimalaus įmokų į Valstybinio socialinio draudimo fondą dydžio nustatymu).

Regionų patrauklumas ir verslumas: paskatos gyventi ir investuoti

119. Esame įsitikinę, kad visi Lietuvos regionai turi ateitį kaip patrauklios gyvenimui, darbui ir kūrybai, aukštą gyvenimo kokybę bei švarią ir sveiką aplinką siūlančios vietovės. Siekdami tai pasiekti ir įtvirtinti, mes įsipareigojame, kad:

119.1. skatinsime vietos savivaldą investuoti į gyvenimo aplinkos kokybės gerinimą regionuose, kokybiškas sveikatos apsaugos, švietimo paslaugas, kompaktiškas, kokybiškas, demografinės tendencijas atitinkančias viešąsias erdves, poilsio, pramogų ir sporto infrastruktūrą. Skatinsime verslo dalyvavimą prisidedant prie šių viešųjų investicijų ir teikiant šias paslaugas;

119.2. suprasdami, kad teisė į patogų susisiekimą tiek transporto, tiek ir ryšių priemonėmis yra svarbi žmogaus teisė, o jos įgyvendinimas – svarbus gyvenimo kokybės rodiklis, didinsime visų šalies regionų pasiekiamumą, patogų susisiekimą tarp miestų, miestelių

ir kaimų. Kokybiškas, patogus susisiekimas keliais ir geležinkeliais, taip pat kokybiškos, pėstiesiems ir dviratininkams pritaikytos bei saugios miestų ir miestelių gatvės, kokybiškas ir patogus viešasis transportas, užtikrinantis greitą ekonomikos centrų pasiekimą priemiesčių ir kaimiškų vietovių gyventojams, įvairių transporto rūšių ir grafikų suderinamumas, patogūs ir inovatyvūs judumo sprendimai, tokie kaip visą šalį apimančio vieno viešojo transporto sistemos bilieto įdiegimas, yra esminė tiek ekonomikos augimo, verslo, tiek ir gyvenimo kokybės regionuose sąlyga;

119.3. didinsime vietos savivaldos galias ir atsakomybę tobulinti ryšių ir transporto paslaugas bei infrastruktūrą atsižvelgiant į konkrečios vietovės poreikius. Suderinsime centrinės valdžios bei vietos savivaldos, o ateityje – ir regioninės valdžios įgaliojimus ir finansines galias tvarkyti regionams svarbias komunikacijos (transporto, duomenų perdavimo ir pašto) sistemas;

119.4. skatinsime ekologiško transporto plėtrą miestuose ir regionuose, darnaus judumo miestuose ir regionuose sprendimų rengimą ir diegimą. Efektyvus ir ekologiškas viešasis transportas, organizuotas geriausių kitų valstybių pavyzdžių pagrindu, turi tapti ne tik energetinių išteklių taupymo, bet ir gyvenimo kokybės didinimo priemone. Skatinsime ir elektrinio privataus transporto naudojimą bei jam reikalingos infrastruktūros plėtrą;

119.5. bendradarbiaudami su verslu ir vietos savivalda, skatinsime aukštą ryšių ir informacinių technologijų paslaugų lygį regionuose. Šiuo metu pasaulyje kokybe pirmaujantys greitaeigio interneto tinklai turi tapti prieinami kiekvienam šalies gyventojui kiekviename šalies kampelyje;

119.6. gerinsime socialinę ir sveikatos apsaugos infrastruktūrą ir paslaugų kokybę regionuose. Gyventojams turi būti nesunkiai pasiekiamos pagrindinės kokybiškai veikiančios pirminio lygio sveikatos ir socialinės apsaugos paslaugos, teikiamos bent jau savivaldybių centruose ar, pagal poreikį ir galimybes, didesnėse savivaldybės gyvenvietėse;

119.7. stiprinsime švietimo ir kultūros infrastruktūrą ir plėtrą už didmiesčių ribų, sudarydami sąlygas aukšto lygio kultūrinėms ir švietimo paslaugoms pasiekti žmones, gyvenančius už didmiesčių ribų. Sieksime, kad išliktų ir stiprėtų regioniniai švietimo ir kultūros centrai – bibliotekos, jaunimo centrai ir kitos įstaigos, skatinančios kultūrinę visuomenės savirealizaciją, bendruomenių stiprėjimą, remsime savanorišką kultūrinę veiklą;

119.8. skatinsime informacijos apie ES ir kitų finansinių mechanizmų paramos galimybes sklaidą Lietuvos regionuose, stiprinsime administracinius viešojo ir nevyriausybinių sektoriaus gebėjimus pasinaudoti šia parama;

119.9. peržiūrėsime paramos regioninei plėtrai administravimo taisykles. Sieksime, kad paraiškų kokybė ir įgyvendinti projektai būtų vertinami visų pirma orientuojantis į siekiamo

rezultato tvarumą, naudą konkrečiai vietai, teigiamą poveikį, o ne vien į formalių kriterijų tenkinimą.

Kompleksinės paslaugos ir užimtumo galimybės pagyvenusiems žmonėms

120. Lietuvos visuomenė – viena greičiausiai ir viena labiausiai senstančių visoje ES. Vyresni kaip 65 metų asmenys 2013 m. sudarė 23,2 proc. visų šalies piliečių. Jų ilgalaikiai slaugai, socialinei paramai, sveikatos apsaugos paslaugoms 2013 m. teko 12,8 proc. šalies BVP. Prognozuojama, kad jau 2025 m. vyresnio amžiaus asmenys sudarys 30,9 proc. Lietuvos gyventojų, o jų ilgalaikės slaugos, sveikatos apsaugos paslaugoms bei socialinei paramai reikės bent 13,6 proc. šalies BVP.

121. Vyresnio amžiaus, net ir aktyvią darbinę karjerą baigusius, žmones visų pirma vertiname kaip didelį turtą. Ilgametė darbo patirtis, specifinės jų žinios neretai yra vertingas nematerialus kapitalas, kuris gali būti sėkmingai išnaudojamas tiek mokant profesinę karjerą pradedančius kolegas, tiek ir kuriant naujus verslus. Todėl mes sieksime integruoto požiūrio į vyresnio amžiaus mūsų šalies piliečius, remdamiesi judėjimo „Sidabrinė banga“, kuris akcentuos paslaugas gaunančio asmens poreikius, idėjomis. Tai pakeis šiuo metu socialinės apsaugos srityje dominuojančią institucinio funkcionalizmo paradigmą, kur pagrindinis dėmesys skiriamas paslaugas teikiančioms struktūroms. Siekdami šio tikslo:

121.1. sukursime kompleksinę pagyvenusių žmonių užimtumo skatinimo sistemą. Ji apims efektyvius vyresnio amžiaus žmonių įtraukimo į darbo rinką būdus, įskaitant įpareigojimus Lietuvos darbo biržai kvalifikacijos kėlimo paslaugas teikti ne tik darbingo, bet ir pensinio amžiaus asmenims. Ilgalaikis tikslas, kurį keliame 2016–2020 m., – pasiekti, kad pensinio amžiaus Lietuvos Respublikos piliečių dalyvavimas darbo rinkoje siektų ES vidurkį;

121.2. skatinsime bendruomenės ir pilietinės visuomenės organizacijų veikla pagrįstas vyresnio amžiaus žmonių dalyvavimo viešajame gyvenime formas. Socialinį visuomenės aktyvumą vertiname kaip svarbią priemonę, padedančią įveikti susvetimėjimą, formuoti bendrumo, tarpusavio supratimo atmosferą. Numatysime tvaraus finansavimo galimybes pagrindinių nacionalinių pensininkų vienijančių organizacijų, atstovaujamų Pensininkų reikalų taryboje prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, veiklai ir ekspertiniams gebėjimams stiprinti;

121.3. iš teisės aktų pašalinsime diskriminacines dėl amžiaus nuostatas, kurios riboja vyresnio amžiaus asmenų galimybes užimti atitinkamas pareigas. Tinkamumas dirbti turi būti vertinamas tik individualiai pagal kompetencijas, bet ne amžiaus ar kitais bendrais kriterijais;

121.4. sieksime valstybės tarnyboje įvesti mentoriaus etatą. Toks etatas skirtas pensinio amžiaus sulaukusiems senjorams – buvusiems valstybės tarnautojams, specialistams, ekspertams, dirbantiems ne visu etatu, savo patirtį perduoti jauniems kolegoms, prisidėti tęsiant pradėtus ilgalaikius darbus;

121.5. peržiūrėsime pastaruoju metu priimtus pensijų sistemą reglamentuojančius teisės aktus, šalindami jos neefektyvumą lemiančias struktūrines priežastis. Struktūrinių trūkumų, tokių kaip palūkanų valstybės biudžetui mokėjimas iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto, atsisakymas iš karto sudarys sąlygas apčiuopiamai pakelti vidutinę pensiją;

121.6. formuodami ir įgyvendindami vyresnio amžiaus žmonių įtraukimo į darbo rinką iniciatyvas bei kompleksinių jiems teikiamų paslaugų plėtrą, deramai konsultuosimės su pagrindinėmis visuomeninėmis pensininkams atstovaujančiomis organizacijomis, skatinsime jų veiklą viešinant ir deramai atstovaujant pagyvenusių žmonių interesams viešosios politikos procesuose.

III SKYRIUS

DARNUS ŠVIETIMAS, KULTŪRA IR SPORTAS

PIRMASIS SKIRSNIS

IŠSILAVINIMAS – ŽMOGAUS IR VALSTYBĖS GEROVEI

122. Švietimas yra valstybės gerovės ir nacionalinio saugumo pagrindas, kuris leidžia kiekvienam asmeniui plėtoti savo sėkmingo gyvenimo visuomenėje galimybes. Švietimas yra mūsų kultūros svarbiausioji ir gyvybiškai būtina dalis ir jis vertintinas kaip pažangos spartinimo pagrindas. Valstybė privalo suteikti visiems vienodas galimybes gauti kokybišką švietimą, nepriklausomai nuo tautybės, amžiaus, socialinės padėties ar gyvenamosios vietos.

123. Lietuvos švietimo misija yra švietimo ir ugdymo galiomis padėti kurti tautinę tapatybę, išsilavinusią, integruotą į Europos bendriją visuomenę, kiekvienam sudaryti prielaidas ir paskatas save realizuoti. Visaverčio ugdymo pagrindu turi tapti Lietuvos ir Europos krikščioniškosiomis vertybėmis grindžiamas kultūrinis ir moralinis paveldas, neatsiejamas nuo ugdymo, teikiančio žinias ir praktinės veiklos įgūdžius, būtinus sklandžiai integruotis į šių dienų visuomenę. Lietuvos švietimo politikos esminiai siekiai yra kokybė, tinkamumas, lygios galimybės, prieinamumas ir tarptautinis reikšmingumas.

124. Lietuvos mokyklos vizija remiasi nuostata, kad pagrindinis ir aukščiausias mokyklinio ugdymo tikslas yra ugdyti brandų visapusiškai išsilavinusį žmogų, kuris savo ateitį sąmoningai sietų su Lietuva ir save suvoktų kaip savo tautos ir valstybės kūrėją. Vertybėmis grįstu ir į tautos bei valstybės raidą orientuotu požiūriu siekti, kad jaunoji karta save ir Lietuvą

suvoktų kaip savarankišką, aktyvią ir kitoms šalims lygiavertį pasaulio istorijos veikėją. Šios vizijos įgyvendinimo pagrindu švietimo srityje galėtų būti Meilės Lukšienės tautinės mokyklos idėja, kurios branduolys – ne Lietuvos pasaulyje, o pasaulio Lietuvoje samprata. Ji leistų Lietuvos mokykloje įtvirtinti nuostatą apie orią, ilgaamžes tradicijas ir ateitį turinčią Lietuvos visuomenę. Švietimo ir mokslo politikos esminė kaita – lanksti, valstybiškai valstybės poreikius tenkinanti, kokybiška ir kiekvienam prieinama švietimo sistema, sudaranti galimybes mokytis ir tobulėti visą gyvenimą ir atitinkanti asmens ir Lietuvos poreikius.

Pilietiška, tautos ir valstybės vaidmenį pasaulyje suvokianti jaunoji karta

125. Siekdami pažangių jaunosios kartos ugdymo pokyčių:

125.1. užtikrinsime, kad visais švietimo lygmenimis būtų skiriamas tinkamas dėmesys visuomenės darnaus vystymosi dėsningumų ir jų raiškos pažinimui, gebėjimų priimti ir įgyvendinti vertybėmis ir naujausiomis žiniomis grindžiamus sprendimus asmeniniame ir bendruomenės gyvenime bei profesinėje veikloje ugdymui;

125.2. pasitelkę kultūros paveldo ir šiuolaikinės kultūros pažinimą, kūrybinių industrijų priemones, stiprinsime ryšius su gimtine, ugdysime tautinę savimone, pagarbą žmogaus teisėms ir laisvėms bei kultūrų įvairovei, atkreipdami dėmesį į jų vaidmenį siekiant darnaus vystymosi šalyje ir pasaulyje;

125.3. sieksime, kad bendrojo ugdymo ir profesinėse mokyklose būtų ugdoma socialinė ir pilietinė kompetencija, grindžiama vertybinėmis nuostatomis ir įvairių mokomųjų dalykų žiniomis bei gebėjimais. Mokiniai turi būti motyvuojami pagal savo galimybes inicijuoti visuomenei reikšmingus pokyčius ir konstruktyviai bendradarbiauti juos įgyvendinant;

125.4. skatinsime aukštųjų mokyklų dėstytojus ir profesinių mokyklų mokytojus bendradarbiauti su socialiniais bei verslo partneriais, užtikrinti, kad absolventai įgytų darbinei karjerai būtinų specialiųjų ir bendrųjų gebėjimų, ypač kūrybiškumo, novatoriškumo ir verslumo. Studijų programose humanitariniai ir socialiniai mokslai bus veiksmingiau panaudojami atsakingai, remiantis etikos principais, diegiant technologijų ir socialines inovacijas ugdant asmenybės gebėjimus;

125.5. skatinsime jaunimo ir su jaunimu dirbančių nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą jaunimo pilietiško ugdyme.

Inovatyvios bendrojo ugdymo programos darnios asmenybės brandai

126. Įgyvendindami bendrojo ugdymo pertvarką, laikysimės nuostatos, kad asmenybės brandai yra svarbi racionali visų ugdymo sričių – humanitarinio, socialinio, gamtamokslinio,

meninio ugdymo – pusiausvyra, siejama su aktualijomis. Sieksime, kad formalusis ir neformalusis švietimas būtų integralus ir tarpusavyje papildytų vienas kitą atskleidžiant kiekvieno mokinio individualius gebėjimus, skatinsime saviraišką ir tenkinsime specialiuosius ugdymosi poreikius:

126.1. laikydamiesi principo, kad svarbus švietimo sistemos elementas yra nuoseklumas ir apgalvotos, nuoseklios reformos, sieksime, kad rengiant bendrojo ugdymo programas, vadovėlius ir metodines priemones, būtų įgyvendinti žvalgomieji projektai, kad bendrojo ugdymo sistemai būtų pateiktos išbandytos ir pasiteisinusios naujos;

126.2. kursime saugią mokyklos aplinką, bendrojo ugdymo programose aktualizuosime gyvenimo įgūdžių ugdymo ir asmenybę žalojančių veiksnių (patyčių, savižudybių, žalingų įpročių) prevencijos elementus;

126.3. tobulinsime nacionalinį mokinių pasiekimų vertinimą, orientuodamiesi į tarptautinių vertinimų kriterijus ir metodikas. Mokymosi pasiekimų vertinimą papildysime baigiamojo brandos darbo, socialinio darbo, sporto ir meno saviraiškos elementais. Siekdami adekvačiai įvertinti mokinių pažangą ir įgytas kompetencijas, valstybinių brandos egzaminų sistemą pertvarkysime, daugiau dėmesio skirdami kaupiamajam įvertinimui bei nacionalinio (Nacionalinio egzaminų centro, Lietuvos aukštųjų mokyklų asociacijos bendrajam priėmimui organizuoti) ir mokyklos indėlio į pasiekimų vertinimą racionaliai pusiausvyrai;

126.4. bendrojo ugdymo programoms sėkmingai įgyvendinti užtikrinsime metodinius išteklius, mokslininkus, mokytojus praktikus, ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų darbuotojus. Modernizuosime švietimo įstaigų edukacinę infrastruktūrą, atsižvelgdami į jų veiklos sąlygas ir poreikius.

Visiems prieinamas kokybiškas švietimas

127. Didindami kokybiško švietimo prieinamumą:

127.1. sukursime lygiavertes ankstyvojo ir bendrojo ugdymo sąlygas, įskaitant neformalųjį ugdymą, sieksime ugdymo įstaigų įvairovės, atsižvelgę į specifinius vietos bendruomenės ir besimokančiųjų poreikius. Pritaikysime ugdymo programas skirtingiems lavinimo poreikiams tenkinti, užtikrindami lygias galimybes ir prieinamumą skirtingoms socialinėms grupėms (dvikalbiams, kitakalbiams, turintiems negalią arba specialiųjų poreikių vaikams), taikysime lanksčias priemones, pvz., mobilias laboratorijas ir mokymosi konsultantų grupes ir kita. Skatinsime akademinę ir meninę saviraišką – sudarysime sąlygas pasirengti ir dalyvauti tarptautinių mainų programose, konkursuose, olimpiadose, kūrybinėse stovyklose;

127.2. mažinsime kultūrinę atskirtį tarp didžiųjų miestų ir periferijos, skatindami veikti ir stiprindami daugiafunkčius bendruomenių centrus kaimo vietovėse. Viešąsias erdves (muziejus, meno centrus, teatrus, bibliotekas) kreipsime į kultūrinių ir kūrybinių kompetencijų ugdymą, inicijuosime edukacines programas, įtraukiančias regionų vaikus ir jaunimą;

127.3. skatinsime tautinių mažumų kultūrinę saviraišką, parengsime ir įgyvendinsime jų kultūros paveldo išsaugojimo programą. Sieksime užtikrinti tautinių mažumų mokykloms adekvačius materialiuosius ir žmogiškuosius išteklius;

127.4. plėtosime patrauklią ir lanksčią profesinio mokymo sistemą, apimančią pirminį ir tęstinį profesinį mokymą, suderintą su darbo rinkos poreikiais. Profesinio mokymo kokybei užtikrinti bus įdiegta vidinio ir išorinio kokybės užtikrinimo sistema, užtikrinanti veiksmingą darbdavių ir socialinių partnerių įtraukimą. Įgyvendinant įvairias pameistrystės formas, bus parengtos verslo įmonių ir profesinės praktikos institucijų žmogiškųjų išteklių plėtotės programos ir plėtojama infrastruktūra. Sukursime įvairiais būdais (formalioju, neformalioju, savišvietos, praktikos) įgytų kompetencijų pripažinimą, skatinsime motyvuotus profesinių mokyklų absolventus tęsti studijas pagal trumpojo ciklo, koleginių bei universitetinių studijų programas; informaciją apie nuolatinio mokymosi ir karjeros galimybes integruosime į profesinio orientavimo ir konsultavimo sistemą;

127.5. siekdami užtikrinti visų amžiaus ir visuomenės grupių atstovams lygias galimybes siekti aukštojo mokslo studijų, pertvarkysime priėmimo į aukštąsias mokyklas sistemą, atsisakydami išimtinai akademinio kriterijū ir sudarydami sąlygas atsižvelgti į individualius stojančiojo polinkius renkantis mokymosi instituciją ar mokymosi formą;

127.6. suteiksime neįgaliesiems ir kitoms socialinės atskirties grupėms galimybes įgyti bendrąjį išsilavinimą ir ugdyti savo gebėjimus kartu su kitais asmenimis tose bendruomenėse, kur jie gyvena, gauti individualią bendros švietimo sistemos paramą. Remsime švietimo institucijų iniciatyvas užtikrinti neįgaliesiems sąlygas siekti aukštojo išsilavinimo, profesinio mokymo ir tobulinti kvalifikaciją, pritaikyti jiems mokymosi metodus ir infrastruktūrą.

Visuomenės ir valstybės poreikiais grindžiamas švietimo finansavimas

128. Įgyvendindami švietimo finansavimo reformą:

128.1. pertvarkysime bendrojo (formaliojo ir neformaliojo) ugdymo mokyklų finansavimo metodiką, paremtą mokinio krepšelio principu, kuris didina ugdymo sąlygų netolygumus. Siekiant mažinti regioninius mokymosi kokybės netolygumus, sieksime efektyvaus lėšų paskirstymo, diegsime klasių komplektų modelį;

128.2. sukursime jungtinių mokyklų tinklą, siejantį pradžines mokyklas, progimnazijas ir gimnazijas, kuriame bus sujungti žmogiškieji ir materialieji ištekliai bei optimaliai naudojamos valdymo lėšos;

128.3. vadovaudamiesi darbo rinkos poreikiais, optimizuosime atskirų sektorių praktinio mokymo centrų tinklą, plėtosime infrastruktūrą, pirmiausia infrastruktūrą, skirtą trūkstančių ir perspektyvių profesijų specialistams rengti ir jų kvalifikacijai tobulinti. Modernia infrastruktūra skatinsime naudotis kolegijas, rengiančias atitinkamo profilio specialistus;

128.4. suformuosime teisinės prielaidas efektyviai valdyti profesinių mokyklų turtą (pvz., atsisakyti nenaudojamų pastatų ar įrenginių) ir gautas lėšas panaudoti mokymo priemonėms įsigyti;

128.5. mokytojų, kito pedagoginio personalo atlyginimams užtikrinti parengsime ir įdiegsime etatinio apmokėjimo tvarką. Darbo užmokestį diferencijuosime, atsižvelgdami į darbuotojų atitiktį kvalifikaciniais reikalavimams ir skirtingas darbo sąlygas. Siekdami užtikrinti tinkamas socialines garantijas, parengsime pedagogų pensijų skyrimo tvarką ir išankstinės pensijos sąlygas;

128.6. siekdami geresnės visuomenės ir valstybės poreikių ir mokslo bei studijų kokybės atitikties, aukštojo mokslo ir mokslinių tyrimų finansavimo modelį susiesime su mokslo ir studijų rezultatais, sudarysime sutartis dėl parengtų specialistų profesijų ir skaičiaus su aukštosiomis mokyklomis, grįstas kokybės ir tinkamumo kriterijais, taip pat atsižvelgdami į aukštųjų mokyklų potencialą ir veiklos strategiją. Sieksime, kad aukštųjų mokyklų dėstytojai gautų adekvatų darbo užmokestį;

128.7. visų studijų pakopų studentams, priimtiems į studijas valstybei svarbiose srityse, kur galimas specialistų poreikio planavimas, garantuosime valstybės finansuojamą nemokamą studijų vietą, susietą su studento įsipareigojimu pasiekti apibrėžtus studijų rezultatus. Siekiant užtikrinti studijų prieinamumą, bus tobulinama socialinės paramos, stipendijų ir Valstybės studijų fondo studijų paskolų sistema;

128.8. atsižvelgdami į emigracijos mastą, ypač į gambiausių Lietuvos studentų emigraciją (protų nutekėjimą), sieksime sukurti finansavimo modelį, skirtą į geriausius užsienio universitetus įstojusių studentų studijų kaštams padengti, su įsipareigojimu apibrėžtą laiko tarpą grįžti į Lietuvą ir pritaikyti užsienyje įgytas kompetencijas;

128.9. siekdami stiprinti švietimo ir mokslo kokybę, užtikrinsime, kad būtų skaidriai ir racionaliai panaudotos ES struktūrinių fondų investicijos. Bus užtikrintas nešališkas šių investicijų paraiškų vertinimas, atsižvelgus į švietimo politikos uždavinius, vertinimo kokybę, galimybę paraiškas rengti projektus įgyvendinančioms grupėms ir vertintojams parankia kalba.

Mokytojo ir mokyklos ugdomasis vaidmuo

129. Švietimo pokyčiai yra veiksmingi ir ilgalaikiai, kai jie įtraukia visą mokyklą, apima mokomąją, praktinę, visuomeninę veiklą ir kuria ateities visuomenės modelį. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2015 m. gruodžio 21 d. įsakymu Nr. V-1308 „Dėl Geros mokyklos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtinta Geros mokyklos koncepcija apibrėžia bendrojo ugdymo mokyklos gaires: mokyklos bendruomenė yra atvira, įvairi, dinamiška ir besimokanti organizacija, ugdomi įvairiapusę asmenybę.

130. Mokyklų bendruomenės dar nepakankamai panaudoja švietimo kokybės gerinimo priemonių įvairovę, nepavyksta socialinių partnerių ir bendruomenių suburti esminėms mokinių kompetencijoms ugdyti. Mažėjant bendrojo ugdymo mokyklų kaimo vietovėse, vis aktualesnė kokybiško ugdymo ir neformaliojo švietimo prieinamumo problema, jos sprendimas reikalauja lankstumo ir papildomų išteklių. Švietimo vadyba turi tapti racionali ir nuosekliau įtraukti mokyklų bendruomenes, atverti daugiau erdvės mokiniams, tėvams ir socialiniams partneriams siekti, kad besimokantieji įgytų kompetencijų, būtinų siekiant tapti sėkmingais ir aktyviais sparčiai besikeičiančios visuomenės piliečiais.

131. Vaiko pasirengimas mokyklai, perėjimas į pradinę mokyklą ir adaptacija joje yra svarbūs veiksniai jo raidai, gerovei ir sėkmei per visą bendrojo ugdymo laikotarpį ir jam suaugus. Patirtis ir tyrimai rodo, kad vaikų, ilgiau dalyvaujančių ankstyvojo ugdymo programose pasiekimai yra aukštesni. Įteisinus visuotinį priešmokyklinį ugdymą, svarbu žengti dar vieną žingsnį – priešmokyklinį ugdymą pradėti vaikui sulaukus 5–6 metų, o pradinį ugdymą – 6–7 metų amžiaus.

132. Keičiantis švietimo paradigmai, dėmesį sutelkiant į kompetencijų – bendrųjų ir dalykinių – plėtotę, keičiasi mokytojo vaidmuo ir veiklos pobūdis. Reikia sutarti, kokios naujos kompetencijos jam reikalingos siekiant sėkmingai ugdyti šiuolaikinį mokinių, tinkamai organizuoti mokymosi procesą ir vertinti mokinio pasiekimus. Mokytojo profesionalumas – svarbiausias mokyklos pažangos veiksnys.

133. Visų lygių šalies mokyklose dirba daug vyresnių negu 50 metų pedagogų, o jaunų, iki 30 metų, mokytojų ir dėstytojų dalis nesiekia dešimtadalio visų šalies pedagogų. Pasirenkančių pedagogo kelią abiturientų skaičius mažėja, pretendentų studijuoti konkursiniai balai gerokai žemesni negu įstojusiųjų į populiariausias programas. Esant tokiai situacijai, ypač svarbu peržiūrėti pedagogų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo sistemą, pasiekti, kad ji tenkintų ambicingus švietimo kokybės lūkesčius, ir kartu sukurti tokias socialines ir ekonomines mokytojo darbo sąlygas, kurios laiduotų pedagogo karjeros prestižą.

Mokyklos bendruomenės pastangos – kiekvieno mokinio brandai ir saviraiškai

134. Skatindami įvairiapusę mokinio brandą:

134.1. užtikrinsime mokyklų įvairovę, didindami švietimo prieinamumą ir lygias galimybes visiems, skatinsime kūrybiškumą. Sieksime, kad mokykla būtų ne tik mokymosi vieta, bet ir kultūros židiny, puoselėjantis švietimo ir kultūros sąveiką, kuriantis žmogaus, visuomenės ir valstybės raidos vertybinį pagrindą, visavertę aplinką jaunimo socialinei brandai, atitinkantis mokytojų bei mokinių iniciatyvas ir asmenybės ugdymo poreikius;

134.2. sieksime, kad kiekvienas vaikas galėtų lankyti ikimokyklinio ugdymo įstaigą. Peržiūrėjus neformaliojo ugdymo priemonių finansavimą, bus remiamos visos dienos mokyklos, užtikrinančios vaikų užimtumą, sudarytos galimybės pasibaigus pamokoms vaikams lankyti neformaliojo ugdymo įstaigą (sporto, meno ar mokslo būrelį), išaugs vasaros poilsio stovyklose galimybės;

134.3. užtikrinsime inovacijų kultūros plėtotę nuo pradinės mokyklos, susiejant gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos, meno (dizaino) ir matematikos mokomuosius dalykus. Aukštosios mokyklos bus skatinamos įgyvendinti neformaliojo švietimo programas, skirtas bendrojo ugdymo mokyklų mokiniams, ir tobulinti mokytojų kvalifikaciją, atverti mokykloms savo mokslinių tyrimų infrastruktūrą;

134.4. siekdami stiprinti švietimo pasiūlos ir darbo rinkos paklausos santykį, peržiūrėsime profesinio orientavimo ir konsultavimo sistemą, grindžiamą mokinio gebėjimų ir polinkių pažinimu bei ateities profesijos ir karjeros perspektyvos individualizuotu planavimu. Sieksime, kad visi bendrojo ugdymo sistemos mokiniai galėtų pasinaudoti moderniomis ir inovatyviomis karjeros ugdymo priemonėmis. Į profesinio orientavimo veiklą įtrauksime mokinių tėvus, verslo įmonių ir nevyriausybinių organizacijų atstovus. Sudarysime sąlygas mokiniams išbandyti įvairias veiklos sritis, susipažinti su šiuolaikinėmis darbo vietomis, pabendrauti su įvairių profesijų atstovais, skatinsime savanorystę;

134.5. remsime mokinių, mokyklų bendruomenių veiklą ir iniciatyvas, kreipiančias į visuomeninę ir pilietinę veiklą, emocinį ugdymą, mokomuosius tyrimus, kūrybiškumo ir verslumo kompetencijas, darnaus vystymosi sprendimus ir atsakingos gyvensenos modelius vietos bendruomenėje ir šeimoje;

134.6. atnaujinsime mokyklų vadovų atrankos sistemą, įtraukdami į šį procesą socialinius partnerius, ir užtikrinsime efektyvią mokyklų vadovų vertinimo sistemą. Įteisinsime mokyklų vadovų kadencijas ir peržiūrėsime esamų vadovų kvalifikacijos tobulinimo modelį. Mokyklų vadovų darbe bus atsisakoma perteklinės biurokratijos.

Vientisa mokytojų rengimo, kvalifikacijos tobulinimo ir perkvalifikavimo sistema

135. Užtikrindami nuoseklias pedagogo karjeros prielaidas:

135.1. suformuosime mokytojų rengimo sistemą, grįstą mišriu mokytojų rengimo modeliu, taikomu plėtojant edukologijos mokslų pagrindus, užtikrinant mokytojų rengimui ir kvalifikacijos tobulinimui reikiamas kompetencijas;

135.2. mokytojų, kito pedagoginio personalo ir švietimo administracijos kvalifikacijos tobulinimo veiklą ugdymo didaktikos ir dalykinių naujovių srityse sutelksime universitetuose, ypač daug dėmesio skirdami dėstytojų ir konsultantų kompetencijų plėtotei. Taikysime lanksčias kvalifikacijos tobulinimo formas, pirmumą teikdami tęstiniais mokymams, ugdymo įstaigų komandų mokymams ir konsultavimui darbo vietoje, stažuotėms universitetuose, numatysime adekvačius metodus kvalifikacijos tobulinimo poveikiui įvertinti;

135.3. mokytojo kompetencijų aprašą suderinsime su atitinkamos pakopos ugdymo programų reikalavimais ir švietimo plėtotės strateginiais uždaviniais. Teiksime išskirtinį dėmesį nacionalinės ir pasaulio kultūros pažinimui, galimybei dėstyti kelis mokomuosius dalykus ir atlikti įvairius pedagoginius vaidmenis;

135.4. užtikrinsime sklandų mokytojų pareigybių, darbo užmokesčio ir kompetencijos vertinimo reglamentavimą. Mokytojų pareigybių ypatumus suderinsime su Lietuvos kvalifikacijų sandaros VI–VIII lygių reikalavimais. Įdiegsime skaidrią konkursinę atestaciją priimant į darbą, inicijuosime dirbančių pedagogų kvalifikacijos peržiūrą kas penkerius metus, remiantis jų veiklos savianalize ir individualiu kompetencijų tobulinimo planu. Mokytojo teisių, įpareigojimų ir atskaitomybės pusiausvyrą, mažinant kontrolę ir biurokratiją, suteiks daugiau erdvės kūrybiškumui ir inovacijoms.

Mokyklų savarankiškumas ir savitumas

136. Sieksime mokyklų savitumo:

136.1. vadovaudamiesi Lietuvos ir pasaulio švietimo institucijų patirtimi, sudarysime prielaidas kurti savitą mokyklos strategiją ir kultūrą, atitinkančias jos bendruomenės – mokytojų, mokinių ir jų tėvų bei administracijos – pripažintas vertybes ir nacionalinės švietimo politikos uždavinius. Atversime galimybes įvairiems mokyklos modeliams – darnios mokyklos, „žaliosios“ mokyklos, sveikatą stiprinančios mokyklos ir kt.;

136.2. parengsime ir diegsime bendrojo ugdymo įstaigų savarankiškumo modelį, kuriame bus apibrėžti skirtingi savarankiškumo lygmenys;

136.3. skatinsime mokyklos partnerystę su vietos valdžios institucijomis, nevyriausybinėmis organizacijomis, mokslo ir verslo atstovais, remsime inovatyvių ugdymo ir ugdymosi aplinkų kūrimą, užtikrinant ugdymo turinio aktualumą ir įvairovę;

136.4. mokyklų vertinimą grįsime vidine kokybės užtikrinimo ir veiklos tobulinimo sistema ir išorine stebėseną. Remdamiesi Geros mokyklos koncepcija, peržiūrėsime mokyklų vertinimo metodiką, daugiau dėmesio skirdami mokyklos savivaldai, skatinsime mokyklos bendruomenę svarstyti ir apibrėžti visų veiklos sričių (mokymo, mokymosi, neformalaus švietimo, socialinės veiklos, kvalifikacijos tobulinimo, administravimo ir infrastruktūros valdymo) kokybės kriterijus ir rodiklius. Kad mokykla galėtų realizuoti savo strategiją, kokybės kriterijais bus grindžiama jos kasdienė veikla, o kiekvienas bendruomenės narys įsipareigos aktyviai prisidėti prie jų taikymo;

136.5. inicijuosime prasmingą mokyklos veiklos savianalizę, įtraukdami visas suinteresuotas šalis, kad kokybės užtikrinimas taptų esminiu veiklos tobulinimo veiksmu ir prielaida kurti besimokančią ir į ateities perspektyvą žvelgiančią bendruomenę.

ANTRASIS SKIRSNIS

SU VISUOMENĖS DARNIU VYSTYMUSI SUSIJĘ MOKSLINIAI TYRIMAI IR INOVACIJOS

137. Šiuolaikinės visuomenės pažangą, žmogaus ir visuomenės gyvenimo kokybę iš esmės lemia aukšto lygio moksliniai tyrimai, jų rezultatų panaudojimas ir inovacijos socialinės ir ekonominės raidos bei aplinkos apsaugos srityse.

138. Mokslinių tyrimų ir inovacijų strateginiai tikslai išdėstyti Valstybės pažangos strategijoje „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. XI-2015 „Dėl Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ patvirtinimo“, ir ją įgyvendinančioje 2014–2020 m. nacionalinės pažangos programoje, suderintoje su Europos Sąjungos mokslinių tyrimų ir inovacijų programa „Horizontas 2020“. 2012 m. patvirtinta Valstybinė studijų, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros 2013–2020 m. plėtros programa. Jos strateginis tikslas – skatinti darnią žmogaus ir visuomenės raidą, stiprinančią šalies konkurencingumą ir sudarančią sąlygas inovacijoms. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. gruodžio 18 d. nutarimu Nr. 1281 „Dėl Lietuvos inovacijų plėtros 2014–2020 m. programos patvirtinimo“ patvirtinta Lietuvos inovacijų plėtros 2014–2020 m. programa. Lietuvos inovacijų sistemos tarptautinį vaidmenį projektuoja Lietuvos sumanios specializacijos programa, pradėta įgyvendinti 2015 m., ir Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. rugšėjo 27 d. nutarimu

Nr. XII-2654 patvirtintos Lietuvos mokslo ir inovacijų politikos kaitos gairės, kuriose nustatyti integralios mokslo ir inovacijų politikos principai.

139. Lietuvos mokslinės veiklos palyginamojo tyrimo rezultatai, kuriuos 2015 m. pateikė 48 užsienio ekspertų grupė, atskleidė labai netolygią Lietuvos mokslinių tyrimų būklę. Ekspertų vertinimu, Lietuvos mokslo ir studijų sistema vis dar yra pernelyg fragmentiška, joje sukurama per mažai technologinių ir socialinių inovacijų, aktualių verslo įmonėms ir visuomenei. Būtina neatidėliojant suformuoti veiksmingesnio mokslo ir studijų sistemos įsitraukimo į Lietuvos visuomenės ir ūkio inovatyvumo didinimą prielaidas ir inicijuoti mokslinius tyrimus strateginiams valstybės raidos uždaviniams įgyvendinti, skatinti mokslo taikomąją, inovacinę veiklą privačiame sektoriuje, stiprinti mokslinių tyrimų tarptautinį konkurencingumą, taip pat išryškinti inovacijų vaidmenį, įgyvendinant bendrąsias valstybės bei atskirų ūkio sektorių strategijas, programas ir plėtojant veiklas, nukreipiančias valstybę ir visuomenę į darnų ir konkurencingą vystymąsi.

140. Mokslinių tyrimų ir inovacijų infrastruktūra yra išskaidyta universitetuose, mokslinių tyrimų instituteuose, mokslo ir technologijų parkuose, integruotuose mokslo, studijų ir verslo centruose (slėniuose). Siekiant, kad aukštasis mokslas ir moksliniai tyrimai taptų išskirtine pažangos galimybe, svarbu sutelkti aukštųjų mokyklų, mokslo institutų žmogiškuosius išteklius, racionaliai ir tikslingai panaudoti mokslo infrastruktūrą, užtikrinti geriausią tarptautinę patirtimi pagrįstą mokslinės veiklos vertinimą, adekvatų ir skaidrų mokslinių tyrimų finansavimą, inicijuoti technologines ir socialines inovacijas skatinančius tyrimus.

141. Pasaulinio konkurencingumo 2015–2016 m. ataskaitos duomenimis, pagal inovacijų rodiklius Lietuvai tenka 36 vieta iš 140 pasaulio valstybių ir ji atsilieka nuo ES vidurkio, nuo jo atsilieka ir pagal mažų ir vidutinių įmonių, kurios pačios kuria inovacijas, skaičių. Doktorantų skaičius sumažėjo 11,3 proc. nuo 2 974 asmenų, siekiančių daktaro laipsnio 2011 m., iki 2 639 doktorantų 2014 m. Siekiant plėtoti inovacijų potencialą, būtina didinti mokslininko karjeros patrauklumą, talentų pritraukimą, skatinti mokslo tarptautiškumą, reikia lanksčiau remti įvairių disciplinų mokslinius tyrimus, skatinti mokslo ir verslo bendradarbiavimą bei mokslų rezultatų panaudojimą sprendžiant visuomenei ir valstybei aktualias problemas.

142. Aukštojo mokslo ir mokslinių tyrimų sektorius finansuojamas nepakankamai ir neefektyviai, dėstytojų ir tyrėjų atlyginimai yra vieni mažiausių ES. Mokslo veiklos vertinimo ir finansavimo sistema skatina mokslo publikacijų kiekybę, bet ne kokybę. Didėja Lietuvos mokslinių tyrimų finansavimo priklausomybė nuo ES struktūrinės paramos, bet jiems tenka viena mažiausių Europos Komisijos konkursinių dotacijų pagal programą „Horizontas 2020“. Mokslinių tyrimų išskaidymas, temų pasikartojimas skirtingose institucijose, panašius tyrimus

vykdančių grupių bendradarbiavimo ir jų tarpusavio koordinavimo stoka yra svarbiausios ribotų išteklių neracionalaus naudojimo priežastys.

Studijų, mokslinių tyrimų ir inovacijų sąveika darniai šalies raidai

143. Imsimės esminių pokyčių stiprindami studijų, mokslinių tyrimų ir inovacijų sąveiką:

143.1. vadovaudamiesi ilgalaikę Valstybės plėtros strategija „Lietuva 2030“ ir atsižvelgdami į Strategiją „Europa 2020“ ir 2015 m. patvirtintą Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi darbotvarkę iki 2030 metų, užtikrinsime darnų ir veiksmingą mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros veiklos finansavimą aukščiausio lygio ir Lietuvai svarbių mokslo sričių bei krypčių plėtotei. Bus tobulinami valstybės biudžeto lėšų moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai skyrimo principai. Programinis konkursinis mokslinių tyrimų finansavimas, įskaitant nacionalines mokslinių tyrimų programas, bus nukreiptas į kompleksinių Lietuvos problemų sprendimą ir įvairių sektorių ilgalaikio vystymosi perspektyvos užtikrinimą;

143.2. skatinsime mokslo ir studijų institucijas bendradarbiauti su socialiniais ir verslo partneriais mokslo ir (arba) meno, studijų ir visuomenės švietimo veiklą kreipiant į regionų ir visos šalies darnaus vystymosi spartinimą. Remsime Lietuvos tyrėjų bendradarbiavimą su kitų ES valstybių narių kolegomis, ypač dalyvaujant programoje „Horizontas 2020“. Vadovaudamiesi mokslo ir studijų kokybės, tinkamumo ir tarptautinio konkurencingumo siekiais, telksime mokslo ir studijų institucijų potencialą, pertvarkydami jų tinklą;

143.3. užtikrinsime studijų kokybę, atitinkančią asmens lūkesčius, visuomenės poreikius ir Europos aukštojo mokslo erdvės kokybės nuostatas: veiksmingesnę studijų ir mokslinių tyrimų sąveiką; kūrybiškumo, inovacijų ir verslumo gebėjimus ugdančius studijų metodus ir praktikas; studijų turinio tarptautinį aktualumą, studentų judumo galimybes; dėstytojų edukacines kompetencijas; smulkios studijų programos bus stambinamos, užtikrinama studijų dalykų įvairovė ir galimybė studijas derinti su praktika. Sieksime, kad išaugtų Lietuvoje studijuojančių užsieniečių skaičius. Gerinsime darbo sąlygas aukštųjų mokyklų dėstytojams, taip keldami dėstytojo karjeros prestižą;

143.4. remdamiesi tarptautine praktika, modernizuosime III pakopos – doktorantūros – studijas, įsteigsime profesinę doktorantūrą, sudarysime prielaidas doktorantams vykdyti mokslinius tyrimus valstybės prioritetinėse srityse ir dalyvauti tarptautinėse mokslinių tyrimų programose, sieksime didinti doktorantų ir mokslininkų, dirbančių verslo įmonėse, skaičių, Lietuva įsitrauks į tarptautinius mokslo infrastruktūros projektus (Europos socialinį tyrimą (ESS), Europos branduolinių mokslinių tyrimų organizacijos (CERN) vykdomus projektus ir kt.), šalyje veiks bent vienas tarptautinis aukštos kompetencijos centras. Sukursime mokslinių

tyrimų ir eksperimentinės plėtros infrastruktūrų plėtros modelį, kuris užtikrins aiškų ir skaidrų infrastruktūrų finansavimą, pasitelkiant ne tik valstybės biudžeto, bet ir privataus kapitalo lėšas;

143.5. sieksime skatinti mokslui imlių sektorių plėtrą ir inovacijų vystymą regionuose. Vystysime atvirų inovacijų sistemą, skatindami efektyvesnį mokslo išteklių naudojimą ir visuomenės poreikių atitiktį. Užtikrinsime šalies mokslinių tyrimų infrastruktūrą, slėnių ir technologijų parkų sąveiką, siekdami gerinti mokslo kokybę.

Sumanioji specializacija – inovacijoms diegti

144. Visų sričių mokslų taikomuosius tyrimus tikslingai kreipsime į verslo ir visuomenės raidos uždavinių inovatyvius sprendimus:

144.1. inovacijos švietimo, kultūros ir kūrybos, sveikatos, socialinės apsaugos srityse turi užtikrinti lygiavertes galimybes siekti geresnės gyvenimo kokybės, mažinti socialiai pažeidžiamų asmenų grupių atskirtį. Inicijuosime socialinius mokslinius tyrimus, skirtus viešojo sektoriaus veiklai tobulinti ir strateginėms nuostatomis pagrįsti, tobulinsime jų įgyvendinimo priemones ir vertinimo kriterijus. Bus skatinami taikomieji moksliniai tyrimai, skirti svarbiausioms visuomenės problemoms (skurdo mažinimo, demografijos, emigracijos, lyčių lygybės ir kitoms) spręsti, taip pat į šalies interesus orientuoti reikminiai moksliniai tyrimai;

144.2. siekdami kurti tvarų inovacijų ekosistemos potencialą, stiprinsime už inovacijas atsakingų ministerijų ir kitų institucijų kompetencijas, telksime jų potencialą, mažindami įvairių institucijų veiklą dubliuojančias veiklas. Skatinsime inovatyvius mokymus, aukštųjų mokyklų, valstybės institucijų, nevyriausybinų organizacijų ir pažangių verslo įmonių bendradarbiavimą bei dalyvavimą Europos ir regioniniuose mokslo ir inovacijų tinkluose;

144.3. stiprinsime intelektinės nuosavybės teisių apsaugos politiką, deramą dėmesį skirsime visuomenės informuotumui ir sąmoningumo didinimui intelektinės nuosavybės klausimais;

144.4. palaikysime mokslininkų iniciatyvas supažindinti su naujausių mokslinių tyrimų rezultatais visuomenę, siekiant aktyvesnio ir žiniomis grindžiamo dalyvavimo priimant šalies ir bendruomenės raidai reikšmingus sprendimus ir asmeninės gyvensenos pokyčių;

144.5. stiprinsime Lietuvos santykius su Baltijos ir Šiaurės valstybėmis, siekdami sukurti bendradarbiavimo prioritetinėse mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros raidos (sumaniosios specializacijos) srityse sistemą;

144.6. vadovaudamiesi integralios inovacijų politikos principais, užtikrinsime Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. rugsėjo 27 d. nutarimu Nr. XII-2654 patvirtintų Mokslo ir inovacijų politikos kaitos gairių įgyvendinimą.

TREČIASIS SKIRSNIS

ATVIRA IR ĮTRAUKI KULTŪROS POLITIKA

145. Lietuvos kultūra puoselėjant istorinę atmintį ir kūrybiškumą reiškiamas kiekvieno Lietuvos piliečio, visos lietuvių tautos bei visos Lietuvos visuomenės tapatumo ir egzistencijos pagrindas, suteikiantis individams ir bendruomenėms galimybes bendrauti ir kartu kurti prasmingą gyvenimą. Tapusi pagrindiniu XX a. Lietuvos valstybingumo atkūrimo ir jo išsaugojimo motyvu, Lietuvos kultūra yra Lietuvos valstybės pagrindas, būtina kūrybiškos ir atsakingos pilietinės visuomenės sąlyga, turinys, per kurį žmogus pažįsta save ir šviečiasi. Lietuvos valstybės kultūros politikos pagrindinis tikslas – išsaugoti nacionalinį kultūros paveldą, jį prasmingai ir įtaigiai aktualizuoti, pirmiausia išsaugant lietuvių kalbą – mūsų kultūros pamatą; puoselėti profesionalųjį meną, skatinti kūrybą ir piliečių saviraišką, stiprinti kultūros sklaidą visoje valstybėje ir emigracijoje, dalyvauti pasauliniuose kultūrinių ryšių ir meno mainų procesuose. Sieksime, kad globaliame pasaulyje mūsų kultūra taptų esminiu Lietuvos vertės ženklu, jos būties pagrindu, mūsų valstybės savitumo, svarbos įrodymu, visaverte pasaulinio kultūrų dialogo partnere.

146. Lietuvos kultūros išsaugojimui ir plėtrai, jos atnaujinimui ir stiprinimui būtina subalansuota, demokratiška, atvira, visavertė, ryžtinga valstybės politika kultūros srityje. Remdamiesi šiais principais, įtvirtinsime aiškius ir stabilius valstybės įsipareigojimus kultūrai.

147. Būdama Jungtinių Tautų, ES, NATO ir kitų tarptautinių organizacijų narė, Lietuva pripažįsta Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos skelbiamas žodžio, tikėjimo, mokslinės ir kultūrinės raiškos laisves kaip vertybes, tarptautinės kultūros puoselėjimo ir išsaugojimo vertybes bei principus. Nepaisant Lietuvos Respublikos Konstitucijoje deklaruojamų su kultūra tiesiogiai susijusių žmogaus žodžio, tikėjimo, mokslinės ir meninės kūrybos laisvių, intelektinės nuosavybės apsaugos, tautinių mažumų kultūros išsaugojimo vertybių, per 26 atkurtos Nepriklausomybės metus Lietuvos kultūros politika netapo lygiavertė kitoms valstybės politikos sritims. Šią aplinkybę rodo pažangos kultūros srityje tempas, palygti su kitomis sritimis, bei valstybės biudžeto ir ES paramos kultūrai skiriamo finansavimo raida.

148. Per 26 metus nė viena kultūros paslaugų infrastruktūros sritis nebuvo iš esmės atnaujinta ir modernizuota, tik trečdaliu įvykdytos bibliotekų, muziejų ir kultūros centrų modernizavimo programos, o iš ES finansinės paramos 2014–2020 m. numatyta tik ketvirtadalis lėšų, reikalingų kultūros paslaugų infrastruktūrai atnaujinti, nors ankstesniais ES finansiniais laikotarpiais jau modernizuota dauguma švietimo, sveikatos apsaugos, socialinės paskirties ir kitų institucijų pastatų. Nei 2004–2006 m., nei 2007–2013 m. ES paramos laikotarpiais nebuvo pastatytas nė vienas naujas teatras, tarptautinius standartus atitinkanti koncertų salė, tebuvo

įkurtos tik kelios erdvės menininkų rezidencijoms regionuose ir miestuose. Vyriausybė 2016–2020 m. kadencijos laikotarpiu įsipareigoja ne formaliai, o realiai vykdyti Lietuvos valstybės kultūros politikos atnaujinimo programą. Sieksime iš esmės įgyvendinti iš kultūros bendruomenės kilusias, Respublikos Prezidento iniciatyva kultūros ekspertų suformuluotas ir Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. birželio 30 d. nutarimu Nr. XI-977 „Dėl Lietuvos kultūros politikos kaitos gairių patvirtinimo“ patvirtintas Lietuvos kultūros politikos kaitos gaires. Šiame strateginiame dokumente išdėstyti svarbiausi kultūros politikos kokybinės pažangos siekiai ir įvardyti dešimčiai kultūros politikos kaitos gairių įvykdyti reikalingi darbai, kuriuos atlikus kultūra užims deramą vietą kaip valstybės išlikimo garantas, užtikrinantis mūsų nacionalinės tapatybės saugumą ir visavertį buvimą globaliame pasaulyje.

149. Vyriausybė 2016–2020 m. kadencijos laikotarpiu stiprins kultūros politikos pamatus, kuriuos 1990–1996 m. padėjo pirmosios Vyriausybės, kultūros valdymo sistemos kertiniu akmeniu laikiusios kultūros žmonių gebėjimą profesionaliai vykdyti savireguliaciją ir pasitikėjusios Šiaurės šalių, atsakingai įsipareigojusių kultūrai, modeliais, pagal kuriuos buvo vykdytos reformos ir sukurtos kolegialios patariamąsios ekspertinės struktūros.

Strateginis kultūros vaidmuo valstybės politikoje

150. Kultūra, kaip kertinis nematerialus visuomenę vienijantis elementas, atlieka labai svarbų vaidmenį vienijant visuomenę ir formuojant viešąją politiką. Deja, beveik ketvirtį amžiaus Lietuvoje vyrauja tendencija marginalizuoti kultūros politiką viešajame gyvenime. Mes keliame tikslą pakeisti šią ydingą tradiciją ir grąžinti kultūrą, kaip visuomenę vienijantį, pasididžiavimą savo tautiečiais, kraštu bei valstybe skatinantį veiksnį, į viešojo gyvenimo centrą:

150.1. parengsime ir priimsime Lietuvos kultūros politikos pagrindų įstatymą bei kitus ilgalaikės ir vidutinės trukmės kultūros raidos strateginio planavimo dokumentus. Sieksime pakeisti daugiau kaip ketvirtį amžiaus vyraujančią tendenciją marginalizuoti kultūros politiką. Tam būtina teisinėmis priemonėmis užtikrinti konstitucines Lietuvos piliečių teises į kultūros prieinamumą. Siekiant šio tikslo, Lietuvos kultūros ir meno politikos sistemos pagrindai bus įteisinti atskirame Lietuvos kultūros politikos pagrindų įstatyme, kurio nuostatos bus įgyvendinamos patvirtinus ilgalaikės ir vidutinės trukmės kultūros raidos strateginio planavimo dokumentus: 2017–2030 m. Lietuvos kultūros strategiją bei jos įgyvendinamąjį teisės aktą – Nacionalinę kultūros programą;

150.2. tobulinsime visuomenės reprezentavimo priimant sprendimus kultūros politikoje praktiką. Skaidrios ir efektyvios kultūros politikos pagrindu turi tapti demokratiniai jos formavimo ir įgyvendinimo principai. Tam turime tobulinti visuomenės dalyvavimą priimant

sprendimus kultūros politikoje ir taip stiprinti pasitikėjimą ekspertinio kultūros projektų vertinimo sistema.

151. Performuosime kultūros valdymą iš kompetencijos stokojančio sustabarėjusio monolito į dinamišką, kūrybišką ir kūrybiškumą skatinantį profesionalų srities administravimą. Kultūros valdymo peržiūra turi prasidėti nuo Kultūros ministerijos struktūros ir funkcijų peržiūros tam, kad kultūros politikos formavimo funkcijos būtų atliekamos kokybiškai, dinamiškai, operatyviai, atsisakant perteklinės biurokratijos ir nereikalingos dokumentacijos. Jas atliktų profesionalūs ne tik naujojo viešojo administravimo principus, bet ir kultūros bei meno sritį išmanantys specialistai, o santykiai su kultūros įstaigomis ir kultūrine savivalda taptų pagrįsti ne viršininko ir pavaldinio subordinacija, o horizontaliais demokratiškos partnerystės ryšiais.

152. Spartinsime kultūros politikos demokratizavimą, siekdami platesnio visuomenės įsitraukimo tiek į kultūrinį gyvenimą, tiek ir į kultūros politikos formavimą. Skatinsime kultūros srities įstaigų asociacijas ir bendrijas (Lietuvos nacionalinių kultūros įstaigų asociaciją, muziejų, bibliotekų, archyvų, kultūros centrų, teatrų ir koncertinių organizacijų asociacijas, Lietuvos meno kūrėjų asociaciją, kūrybines sąjungas ir kitas kultūros srityje veikiančias nevyriausybines organizacijas) kartu rengti kultūros politikos permąstymui, jos atnaujinimui skirtus forumus – konferencijas, svarstymus, projektų pristatymus ir kt.

153. Stiprinsime kultūros politikos savireguliacijos mechanizmus. Kartu su nacionalinėmis kultūros ir meno asociacijomis Kultūros ministerija atnaujins ir plėtos Lietuvos nacionalinių kultūros įstaigų asociacijos, sritinių kultūros ir meno įstaigų asociacijų (muziejų, bibliotekų, kultūros centrų ir kt.), meno kūrėjų sąjungų (teatrų, koncertinių organizacijų, meno kūrėjų organizacijų – rašytojų, kompozitorių, architektų, kino kūrėjų ir kt.) ir kitų nevyriausybinių organizacijų asociacijų bendradarbiavimo mechanizmus, kurių tikslu taps pagrindinių kultūros politikos analizių, tyrimų, rekomendacijų, strateginių pasiūlymų pateikimo, koncepcijų ekspertinis vertinimas ir gerosios patirties sklaida. Teisiškai įtvirtinsime nuostatą, jog be aptarimo šioje struktūroje ir jos išsamios viešos rekomendacijos nebūtų priimami jokie esminiai kultūros politikos sprendimai.

154. Sukursime Kultūros tarybos regioninės plėtros modelį. Jo tikslu kelsime efektyvios finansinės ir administracinės paramos bei socialinės infrastruktūros kultūros sklaidos iniciatyvų plėtrai konkrečiame regione sistemos sukūrimą. Tokio modelio veikimą planuojame išbandyti viename iš šalies regionų, siekdami įvertinti visuomenės, vietos organizacijų, vietos valdžios galimybes bei susidomėjimą, esamų finansinių, administracinių ir kitų galimybių pritaikomumą keliamiems kultūros sklaidos tikslams įgyvendinti.

155. Užtikrinsime efektyvią ir sistemišką kultūros procesų stebėseną, kultūros ir meno informacijos sklaidą. Stiprindami kultūros srities savireguliaciją, Lietuvos kultūros tarybai suteiksime daugiau galimybių spręsti dėl finansuojamų programų struktūros, finansavimo apimtys, ekspertų atrankos Mokslo tarybos pavyzdžiu ir kt., kad valstybės ir ES teikiama parama kultūros ir meno projektams būtų kokybiška ir patikima.

156. Sukursime šiuolaikinės visuomenės poreikius atitinkančią kultūros darbuotojų kompetencijų tobulinimo sistemą. Taip bent iš dalies kompensuosime žalą, kurią mūsų šalies kultūriniam gyvenimui padarė ankstesnių vyriausybių veiksmai sunaikinant Lietuvos kultūros darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo centrą.

157. Sieksime, kad valstybės jubiliejai ir Lietuvos svarbiausių istorinių įvykių datos, Europos kultūros sostinės 2022 m. projektas būtų tinkamai paminimi prasmingomis, profesionalių vykdytojų sukurtomis ir visuomenę plačiai įtraukiančiomis valstybinėmis programomis. Tam sukursime veiksmingą ir funkcionalų Valstybės jubiliejų minėjimo programų kūrimo, priėmimo ir įgyvendinimo modelį. Rūpinsimės, kad būtų sukurtos ir laiku patvirtintos kokybiškos programos, sudarytas atskiras programos įgyvendinimo biudžetas, suformuota atsakinga programos vykdomo koordinavimo institucija su profesionalia, savarankiška komanda programai vykdyti.

158. Imsimės realių veiksmų Lietuvos kultūros sklaidai užsienyje didinti. Atsižvelgdami į tai, kad Lietuvos valstybė iki šiol itin fragmentiškai ir nekoordinuotai pristatoma užsienyje, nors kultūra ir menas yra ypač veiksmingos šalies reprezentavimo priemonės, sieksime efektyviau panaudoti Lietuvos kultūrą ir meną kultūrinės diplomatijos tikslais. Stiprinsime kultūros, kaip švelniosios galios, vaidmenį Lietuvos užsienio politikoje, kad ji būtų veiksminga tarptautiniu lygiu. Be europinės Lietuvos kultūros politikos stebėsenos ir pristatymo paneuropinėse organizacijose praktikos, tokios kaip numatoma parengti ir Europos Tarybos vertinimui teikti Lietuvos kultūros politikos apžvalga (II nacionalinis pranešimas), plačiai išnaudosime tiek valstybės turimas galimybes, tokias kaip kultūros atašė, taip pat diplomatinį atstovybių tinklas, tiek ir nevyriausybinių sektoriaus galimybes.

159. Siekdami užtikrinti efektyvią ir sistemišką kultūros procesų stebėseną, Lietuvos kultūros taryboje sukursime kultūros raidos analizės ir tendencijų prognozės centrą. Jo užduotis taps padėties kultūros sektoriuje analizė, išvadų bei pasiūlymų kultūros politikos modeliui atnaujinti ir tobulinti rengimas, analitinių tyrimų ir prognozės darbų ne tik valstybės kultūros politikos administravimo struktūroje, bet ir kultūros bei meno įstaigų sistemoje koordinavimas, valstybės paramos tyrimų ir prognozės projektams per kultūros infrastruktūros asociacijas tiek nacionaliniu, tiek savivaldybių bei nevyriausybinių organizacijų lygmeniu valdymas.

160. Kultūros politikos analizei derinti su kokybišku kultūros informacijos ir komunikacijos užtikrinimu kaip Kultūros ministerijos struktūrinį padalinį įsteigsime Lietuvos kultūros ir meno informacijos nacionalinį centrą. Jo tikslu taps kultūros ir kūrybos sektoriaus strateginių iniciatyvų, valstybės, regionų projektų, paveldo aktualinimo ir aukšto lygio kultūros bei meno projektų ir Lietuvos bei Lietuvos dalimi save laikančių išeivijos menininkų, jaunųjų meno kūrėjų ir talentų laimėjimų pristatymas bendroje kultūros informacijos kaupimo ir skaidos sistemoje.

161. Skatinsime efektyvų viešųjų lėšų panaudojimą kultūros ir meno politikai formuoti bei įgyvendinti, deramą dėmesį skirsime kultūros sritį kuruojančių valstybės tarnautojų ir šioje srityje veikiančių nevyriausybinių organizacijų narių bendriesiems ir specialiesiems (įskaitant administracinius) gebėjimams stiprinti.

162. Koordinuosime visuomenės informacinio raštingumo ir kritinio mąstymo stiprinimą, skatinsime žiniasklaidos atsakomybę nacionaliniu ir regioniniu lygiu užtikrinant visuomenės saugumą ir sąmoningumą, pasitelkiant kokybišką kūrybinių produktų, audiovizualinių paslaugų bei valstybingumą stiprinančių ženklų kūrimą, teikimą ir sklaidą.

Paramos kultūrai sistema, sudaranti galimybes puoselėti kultūrą

163. Vyriausybė sieks esminės pertvarkos planuojant ir skiriant asignavimus kultūros sričiai. Sieksime pakankamo nacionalinių ir valstybinių kultūros ir meno įstaigų finansavimo, kad jos savo misiją ir strateginės veiklos planus vykdytų gaudamos ne dalinę paramą, o būtiną finansavimą.

163.1. sieksime, kad būtų vykdomas valstybės prisiimtas įsipareigojimas finansuoti jos įkurtas biudžetines įstaigas, kaip tai numatyta Lietuvos Respublikos biudžetinių įstaigų įstatyme. Tinkamai didinsime kultūros darbuotojų atlyginimus, jų finansavimo sistemą susiedami su švietimo, kuris yra neatskiriama kultūros dalis, struktūra. Sieksime, kad kultūros darbuotojų atlyginimai būtų analogiško dydžio kaip švietimo darbuotojų atlyginimai;

163.2. didinsime regionų kultūros ir kultūros regionuose finansavimą. Sieksime sukurti ir įgyvendinti atskirą ES paramos priemonę – subsidijų schemą veiklos kultūros srityje plėtojimui pasitelkiant socialinės įtraukties ir regioninių inovacijų didinimą, nevyriausybinių organizacijų ir kultūros įstaigų paprojekčių finansavimą, taip pat Lietuvos kultūros tarybos teikiamą pakankamą finansinę paramą regioninio ir nacionalinio lygio projektams, kuriuos vykdo savivaldybių institucijos, pirmiausia finansuodamos nacionalinių kultūros kelių programą bei dalyvavimą sertifikuotų Europos kultūros kelių programoje. Kartu su kultūros savivaldos institucijų

asociacijomis parengsime naują Lietuvos istorinių regionų kultūros programą, joje akcentuodami baltų kultūros pamatų atskleidimą ir etninių kultūrinių tradicijų puoselėjimą;

163.3. skatinsime mokesčių sistemos pokyčius, stiprinančius paramą kultūrai ir kultūros mecenavimo tradicijas. Remdamesi gerąja Vakarų pasaulio patirtimi, formuosime tokias mokesčių politikos nuostatas, kurios skatintų verslą skirti didesnę paramą kultūros bei meno iniciatyvoms;

163.4. peržiūrėsime viešųjų pirkimų teisinę bazę, supaprastinsime viešuosius pirkimus kultūros srityje, daug dėmesio skirsime kultūros ir meno nulemtiems poreikiams;

163.5. šalinsime administracines kliūtis Lietuvos kultūros ir meno sektoriaus atstovams dalyvauti tarptautinėse paramos ir bendradarbiavimo programose. Siekdami šio tikslo pirmiausia suderinsime paramos kultūrai ir buhalterinės apskaitos sistemą su europietiška, kad tai netaptų kliūtimi įgyvendinant įvairius tarptautinius projektus;

163.6. inicijuosime ir įgyvendinsime ES paramos fondo – Europos socialinio fondo – strateginius kultūros srities valstybės, regionų ar kitus projektus, panaudodami 2014–2020 m. laikotarpio ES struktūrinę paramą, bendradarbiaudami su švietimo ir mokslo, vidaus reikalų, sveikatos, aplinkos ir socialinės apsaugos bei kitais horizontaliais sektoriais, užtikrindami projektų bendrąjį finansavimą;

163.7. sieksime sudaryti tinkamas sąlygas kurti ir užtikrinti meno kūrėjų ir profesionalių kūrėjų darbuotojų socialinę apsaugą.

Pakankama ir šiuolaikiška kultūros paslaugų infrastruktūra

164. Vyriausybė sieks iš esmės keisti padėtį kultūros infrastruktūros srityje ir įvykdyti valstybės konstitucinius įsipareigojimus kultūros srityje užtikrinant, jog Lietuvos visuomenė turėtų visas galimybes įgyvendinti savo teisę į laisvą kultūrinę raišką. Įgyvendinus šį tikslą, visuose šalies regionuose užtikrinusi visaverčio dalyvavimo kultūrinėje veikloje galimybes, valstybė kompensuos žalą, kultūrinę atskirtį, kurią jau ilgus metus visuomenė patiria dėl nekokybiškos kultūros paslaugų infrastruktūros.

165. Užtikrinsime kokybišką valstybės viešosios paslaugų infrastruktūros integraciją. Sieksime, kad kultūros, švietimo, socialinių paslaugų ir kitų viešųjų sistemų paslaugų infrastruktūra būtų plėtojama ir modernizuojama racionaliai, darniai ir tolygiai, atsižvelgiant į visuomenės interesus, kaip vientisas valstybės infrastruktūros sektorius, o ne kaip žinybiniai atskiri jo segmentai.

166. Skatinsime nuolatinį, racionalų ir rezultatyvų paveldosaugos, aplinkosaugos ir urbanistikos specialistų dialogą, suderinantį paveldo vertybių išsaugojimo ir darnaus šalies

vystymosi siekius, valstybės infrastruktūros plėtros tikslus. Taip praktiškai įgyvendinsime Lietuvos kultūros politikos kaitos gairių nuostatą „užtikrinti Lietuvos darnų vystymąsi, derinant paveldosaugos ir aplinkosaugos tikslus su urbanistine plėtra ir erdviniu planavimu“.

167. Įvertinę poreikį, renovuosime kultūros paslaugų infrastruktūrą. Pasinaudodami ES fondų, biudžeto ir kitų inovatyvių finansavimo šaltinių teikiamomis galimybėmis bei įvertinę konkrečių objektų pritaikymo veiklai galimybes, sieksime, kad pasenę, neretai nebesaugūs, bet labai reikalingi ir šiuolaikinės visuomenės poreikių neatitinkantys Lietuvos kultūros objektai, nebepajėgiantys deramai atlikti jiems skirtų visuomenės ugdymo ir telkimo, bendruomenių tapatybės stiprinimo funkcijų, iki 2025 m. būtų tinkamai modernizuoti ir galėtų kokybiškai veikti, sudarydami ne tik kultūros kūrimo ir jos skaidos sąlygas, bet ir skatindami kultūrinio turizmo plėtojimą, prisidedami prie kūrybiškos ir sumanios visuomenės ugdymo. Sieksime, kad iki Vilniaus miesto 700 metų jubiliejaus 2023 m. sostinėje būtų pastatyta moderni koncertų salė, atitinkanti pasaulinius nacionalinių muzikos salių standartus.

Visiems prieinama ir visus įtraukianti kultūra

168. Svarbiausi darbai plėtojant kultūros prieinamumą:

168.1. mažinsime kultūrinę atskirtį tarp didžiųjų miestų ir periferijos. Šiuo tikslu didelį dėmesį skirsime kultūros pristatymui, kultūriniams renginiams, ilgalaikių kultūros ir meno iniciatyvų įgyvendinimui ne didžiuosiuose miestuose, stiprinsime daugiafunkčius bendruomenių centrus kaimo vietovėse;

168.2. skatinsime kultūros, kaip tautinės savimonės formavimosi ir pilietiškumo stiprinimo priemonės, plėtrą. Skatindami kultūros paveldo pažinimą, ugdysime tautinę savimonę, stiprinsime ryšius su vietos kultūrinėmis bendruomenėmis, skatinsime bendruomeniškumą ir pilietiškumą;

168.3. plėtosime vaikų ir jaunimo kultūrinės ir meninės saviraiškos formų ir veiklų įvairovę. Šiuo tikslu kartu su Švietimo ir mokslo ministerija, taip pat šioje srityje didelį įdirbį turinčiais socialiniais ir ekonominiais partneriais parengsime ir, pasitelkę ES finansinę paramą, įgyvendinsime tarpinstitucinę Ugdymo kultūra ir menu programą;

168.4. parengsime ir įgyvendinsiime naują paramos jauniesiems menininkams programą;

168.5. stiprinsime neįgaliųjų ir kitų socialiai pažeidžiamų grupių įsitraukimą į kultūrinį gyvenimą. Plėsis galimybės neįgaliesiems dalyvauti kultūros renginiuose, lavinti ir panaudoti savo kūrybinius, meninius gebėjimus;

168.6. skatinsime visų amžiaus grupių ir tautybių kūrybinę veiklą bei kultūrinių kompetencijų ugdymą visuose Lietuvos regionuose ir visose savivaldybėse;

168.7. skatinsime viešųjų erdvių (muziejų, meno centrų, teatrų, bibliotekų, visuomenei atvirų ir piliečių dažnai lankomų valstybės ir savivaldybių institucijų patalpų) naudojimą kultūrinėms kompetencijoms ugdyti;

168.8. išnaudosime kultūros ir meno galimybes ryšiams su išeivija, pasaulio lietuviais stiprinti, jų dalyvavimui šalies ir globalios Lietuvos kultūriniame gyvenime skatinti.

KETVIRTASIS SKIRSNIS

SPORTAS IR FIZINIS AKTYVUMAS

169. Kūno kultūrą ir sporto politiką sieksime pakelti į aukštesnį lygmenį ir taip užtikrinsime valstybės politikos kūno kultūros ir sporto srityje formavimo ir įgyvendinimo nuoseklumą ir ambicingumą.

170. Atlikdami sisteminę kūno kultūros ir sporto srities finansavimo pertvarką, nustatysime ir įdiegsime bendrą kūno kultūros ir sporto finansavimo (iš visų šaltinių – tiek lėšų, perskirstomų per valstybės biudžetą, tiek ir gaunamų mokesčių lengvatų principu) kriterijų sistemą.

171. Skatinsime nacionalines sporto (šakos) federacijas diegti gero valdymo principus, efektyviau kovoti su dabartinėmis sporto grėsmėmis (dopingo vartojimu, korupcija, susitarimais dėl varžybų baigties), didinsime šių organizacijų savarankiškumą, skaidrumą ir veiklos efektyvumą.

172. Skatinsime nacionalinių sporto (šakų) federacijų konkurenciją, taikydami efektyvius sporto finansavimo kriterijus bei programinius biudžeto skirstymo metodus. Nacionalinių sporto (šakų) federacijų didelio sportinio meistriskumo plėtros programas, susijusias su sportininkų pasirengimu ir dalyvavimu varžybose, įvairių amžiaus grupių nacionalinių čempionatų organizavimu ir pan., finansuosime valstybės biudžeto lėšomis pagal aiškius, skaidrius, viešai skelbiamus, su sporto (šakos) federacijomis suderintus finansavimo kriterijus. Tai nustatysime naujos redakcijos Kūno kultūros ir sporto įstatyme, valstybės biudžete numatydami reikiamus asignavimus.

173. Organizuotą neįgalių žmonių kūno kultūros ir sporto veiklą laikysime ne socialine integracija, o neįgalių žmonių kūno kultūra ir sportu. Tam nustatysime ir įdiegsime bendrą neįgalių žmonių kūno kultūros ir sporto, kaip neatskiriamos kūno kultūros ir sporto sistemos dalies, finansavimo iš visų šaltinių sistemą.

174. Parengsime šiandienos iššūkiams pritaikytą Kūno kultūros ir sporto rėmimo fondo įstatymą – Kūno kultūros ir sporto rėmimo fondo lėšomis finansuosime tik sportinio inventoriaus ir įrangos įsigijimą bei gyventojų fizinio aktyvumo skatinimo projektus.

175. Atnaujinsime kūno kultūros pamokų turinį, siekdami padaryti jį patrauklesnį ir modernesnį. Kūno kultūros pamokų metu mokiniai bus supažindinami su kuo daugiau įvairių sporto šakų, suteikiant galimybę pasirinkti labiausiai jų poreikius, pomėgius ir fizines galimybes atitinkančias sporto šakas.

176. Parengsime teisės aktą dėl bendros vaikų mokymo plaukti metodikos ir proceso organizavimo Lietuvoje. Siekdami užtikrinti tęstinį vaikų mokymo plaukti pratybų finansavimą, kasmet visiems antroje klasėje besimokantiems vaikams suteiksime pradinių plaukimo ir saugaus elgesio vandenyje ir prie vandens įgūdžių.

177. Siekdami užtikrinti tolygią sporto infrastruktūros plėtrą šalyje, sporto infrastruktūrą plėtosime pagal nustatytus kriterijus – parengsime projektą, jame nustatysime sporto srities investicijų projektų atrankos kriterijus ir jų reikšmes. Be to, bus sukurta efektyvi viešosios ir privačios partnerystės investicijų į sporto ir sveikos gyvensenos sritis bei infrastruktūros objektus tiesioginio skatinimo sistema.

178. Vykdydysime programas ir projektus, skirtus labiausiai pažeidžiamoms tikslinėms grupėms: neįgaliesiems, senjorams, tautinėms mažumoms ir kt. Tai darysime atsižvelgdami į egzistuojančius reikšmingus fizinio aktyvumo ir sportavimo skirtumus tarp skirtingų socialinių ekonominių ir kultūrinių grupių.

IV SKYRIUS

DARNI EKONOMIKA IR FINANSAI

179. Koalicija – socialinės rinkos ekonomikos šalininkė. Tokioje ekonomikoje nėra vietos lupikavimui ir monopolijų dominavimui, žmogaus ir gamtos išteklių išsekvojimui. Tiek materialaus ir finansinio, tiek žmogiškojo, socialinio ir kultūrinio kapitalo kūrimas – bendras visų piliečių, visuomeninių organizacijų ir valstybės institucijų rūpestis. Viešieji ir komerciniai finansai turi būti valdomi ir prižiūrimi efektyviai ir atsakingai, atsižvelgiant į ilgalaikius valstybės interesus ir specifines finansines rizikas, kylančias tiek gyventojams, tiek visai valstybei. Todėl šioje srityje turi dirbti aukščiausios kompetencijos profesionalai, kurie nesileistų paveikiami politikų ir verslo grupių spaudimo.

180. Pastaraisiais metais šalies BVP ir viso viešojo sektoriaus pajamos auga, tačiau yra gana didelė tikimybė, kad ūkio plėtros tempas yra per lėtas, o ekonomikos struktūra ir pats valstybės valdymas nėra tinkami tam, kad sparčiai didėtų visų gyventojų pajamos ir mažėtų socialinė atskirtis bei paskatos emigruoti. Daug kitų rodiklių, kurie apibrėžia gyvenimo kokybę, Lietuvoje nėra geri. Visa tai gali reikšti, kad Lietuva pateko į „vidutinių pajamų spąstus“ – padėtį, kai valstybė jau yra išnaudojusi savo ekonomikos potencialą, o tolesnė plėtra ir

investicijos be ryžtingų pastangų, pertvarkant valstybės valdymą, viešųjų investicijų ir švietimo politiką, nėra įmanomos.

181. Identifikuojame šias esmines šalies problemas, darančias neigiamą įtaką tvariai ir darniai ekonomikos plėtrai, finansiniam stabilumui ir gerovės kūrimui visiems šalies piliečiams:

181.1. nekonkurencinga švietimo sistema. Tiek standartizuoti Lietuvos vidurinių mokyklų moksleivių gebėjimų tyrimai, tiek ir aukštųjų mokyklų tarptautiniai reitingai rodo didelį atsilikimą net ir nuo vidutinių ES rodiklių. Nepakankama švietimo ir mokslo sistema mažina ekonominę ir socialinę valstybės potencialą ir jos konkurencingumą pasaulyje, trukdo ekonomikai atsinaujinti ir prisitaikyti prie globalių bei regioninių iššūkių, kurti aukštos pridėtinės vertės produktus ir paslaugas, skirtas eksportui, pilietinei visuomenei bręsti, taip pat skatina emigraciją;

181.2. sparčiausiai visoje ES mažėjantis gyventojų skaičius, kuris mažina ir ekonomikos plėtros galimybes bei investicinę šalies patrauklumą, didina vienam gyventojui tenkančias infrastruktūros išlaikymo išlaidas. Tai lemia ir menkas pensijas, kurių vien pensijų sistemos pertvarkymu, nors jis yra būtinas, smarkiai padidinti nepavyks;

181.3. didelė socialinė ir ekonominė atskirtis, kuri greta socialinių įtampų lemia tai, jog ekonomikos plėtra tampa vangesnė ir neįtrauki. Dėl to kenčia ir verslas, nes gyventojų perkamoji galia lieka menka, o darbuotojų kompetencijos – dažnai nepakankamos. Šią riziką yra identifikavusios tarptautinės institucijos – Pasaulio bankas, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija ir kt.;

181.4. neefektyvios ir fragmentiškos politinė, švietimo, profesinių sąjungų ir verslo asociacijų sistemos. Politikoje vyrauja trumpalaikiai ir grupiniai interesai, neturintys nieko bendra su ilgalaikiais valstybės ekonominės ir socialinės plėtros poreikiais ir piliečių interesų atstovavimu. Didelė kitų sistemų fragmentacija trukdo efektyviam socialiniam dialogui ir bendradarbiavimui, stabiliam ir darniam ekonomikos augimui;

181.5. eksporto ir importo santykio disbalansas. Lietuvos ūkio modelis – maža atvira ekonomika, tai reiškia, kad vidaus ekonomikos augimas tiesiogiai susijęs su šalies užsienio prekybos apimtimi. Tačiau Lietuvos užsienio prekybos balansas nuo nepriklausomybės pradžios nuolat yra deficitinis (pvz., 2015 m. eksportas sudarė 90 proc. importo). Lietuviškų prekių ir paslaugų eksporto skatinimas (nepažeidžiant ES taikomų valstybės pagalbos reikalavimų) sumažintų arba panaikintų užsienio prekybos deficitą ir stiprintų vidaus rinką. Paminėtina, kad Lietuvos eksporto augimo potencialas slypi informacijos ir komunikacijos technologijų, mokslo ir verslo partnerystės skatinimo politikoje, sėkmingai veikiančiame viešosios infrastruktūros ir logistikos sektoriuje, plėtojamuose darbo ir energijos efektyvumo projektuose, kuriame ir palaikomoje infrastruktūroje, patrauklioje tiesioginėms užsienio investicijoms.

182. Vyriausybės požiūris į ekonomiką remiasi profesionalumo, sistemiškumo ir kompleksiško principais – pirmiausia būtina pertvarkyti pirmiau išvardytas sritis ir keisti neigiamas tendencijas. Tik tokiu atveju ekonominiai ir fiskaliniai svertai bei sprendimai turės esminę teigiamą įtaką ilgalaikiai ir tvariai šalies ūkio plėtrai.

183. Koalicijos požiūris į Lietuvos ekonomikos ir finansų valdymą yra grįstas keturiomis prioritetinėmis nuostatomis, kurios yra subalansuotos, dera tarpusavyje ir su kitomis programos sritimis: inovacijų ir iniciatyvos skatinimu, tausojančia ir įtraukia plėtra, aktyvia ir visapusiška vartotojų apsauga, atsakingu viešųjų finansų valdymu.

184. Laikydami principinių ekonomikos plėtros nuostatų, įsipareigojame dėti visas pastangas tam, kad užtikrintume efektyvų ekonomikos makrolygmens valdymą. 2009–2010 m. Lietuvoje buvusi ekonomikos krizė, kurios priežastimis, be globalių veiksnių, tapo ir neatsakingas viešųjų finansų valdymas bei nepakankama komercinių bankų priežiūra, paliko gilius randus šalies gyvenime: kilo nauja emigracijos banga, nuvertėjo nekilnojamas turtas, beveik tris kartus išaugo viešojo sektoriaus skola ir jos aptarnavimo sąnaudos. Nors jau praėjo aštuoneri metai nuo krizės pradžios, jos priežastys ir pamokos iki šiol nėra oficialiai įvardytos ir įvertintos. Todėl išlieka rizika, kad mūsų šalis gali likti deramai nepasirengusi naujos globalios ar regioninės krizės iššūkiams, tai gali turėti dramatiškų pasekmių visai valstybei. Siekdami to išvengti:

184.1. baigsime pradėtus ekonomikos krizės Lietuvoje tyrimus ir paskelbsime jų išvadas. Epizodiškai tyrimai buvo atliekami tiek Seimo Biudžeto ir finansų komitete, tiek analogiškame Švedijos parlamento komitete, tačiau nei jų statusas, nei išvados neturėjo įtakos sisteminiams politiniams vertinimams ir sprendimams Lietuvoje;

184.2. įkursime tarptautinę ekonomikos patarėjų tarybą. Ši taryba padės Vyriausybei tinkamai vertinti globalios ekonomikos tendencijas ir grėsmes, formuoti tinkamiausią ekonomikos plėtros ir finansų sektoriaus priežiūros strategiją ir perimti geriausią kitų šalių patirtį;

184.3. paprastinsime verslo veiklos ir jo priežiūros reglamentavimą. Nedelsdami spręsimė sunkumų verslui sudarančius, neaiškiai reglamentuotus įmonių veiklos reorganizavimo, verslo nutraukimo procedūrų, tokių kaip įmonių nemokumas, bankrotas, ir kitus klausimus;

184.4. kelsime tikslą deramai išnaudoti Lietuvos potencialą dalyvauti šiuo metu Vakarų pasaulyje prasidedančioje Ketvirtojoje pramonės revoliucijoje. Sieksime nukreipti mokymo ir mokslo, pramonės, visuomenės potencialą dalyvauti pasaulinėje išmaniojoje ir tausojančioje gamyboje, apimančioje į vartotojus orientuotą pramonę, daiktų interneto raidą, biologines, elektronines ir mechanines priemones sujungiančių kiberfizinių sistemų plėtrą, ugdančioje visuomenės sąmoningumą ir atsakingą požiūrį į žmonijos paliekamą pėdsaką.

PIRMASIS SKIRSNIS

INOVACIJOS IR INICIATYVA EKONOMIKOJE

185. Inovacijos – tai nebūtinai nauji mokslo išradimai ir jų taikymas versle, kaip dažniausiai įprasta manyti. Tai gali būti kitoks jau žinomų mokslinių pasiekimų ar verslo sprendimų pritaikymas. Gali būti technologinės, procesų, verslo modelių, vadybos, rinkodaros, ryšių su klientais sistemų ir kitokios inovacijos. Tam, kad susikurtų palanki inovacijoms aplinka, būtina veiksminga švietimo, mokslo, valdžios ir verslo sąveika. To šiuo metu Lietuvoje akivaizdžiai trūksta.

186. Kitos inovacijoms ir iniciatyvoms būtinos sąlygos – kūrybiška darbo aplinka, tarpdalykinis bendravimas, polinkis rizikuoti ir pamatuotas jo toleravimas, finansavimo šaltinių įvairovė. Ir, žinoma, iniciatyvus, išsilavinęs žmogus.

187. Bendras tikslas, kurį mes keliame inovacijų srityje, – sukurti investavimo į žmogiškąjį ir socialinį, o ne tik į materialųjį kapitalą programą. Tai leis sukurti žymiai geresnes inovacijų ir verslo iniciatyvų prielaidas, nei yra dabar. Kartu svarbu pabrėžti, kad inovacijų ir apskritai verslo iniciatyvų finansavimą būtina susieti su tarpiniais rezultatais ir paskatomis.

188. Siekdami skatinti inovacijas ir iniciatyvą ekonomikoje, dirbsime šiomis kryptimis:

188.1. sukursime vientisą Lietuvos mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų (toliau – MTEPI) sistemos teisinį reglamentavimą;

188.2. optimizuosime MTEPI sistemos institucinę sandarą;

188.3. užtikrinsime efektyvų MTEPI infrastruktūros naudojimą;

188.4. įgyvendinsime kompleksinę verslo talentų ugdymo ir pritraukimo į Lietuvą programą;

188.5. tarpininkausime plėtojant verslo ir mokslo įstaigų bendradarbiavimą;

188.6. sukursime veiksmingą ir diversifikuotą inovacijų skatinimo sistemą;

188.7. gerinsime sąlygas tiesioginėms užsienio investicijoms ir derinsime tai su tėvynainių grįžimu;

188.8. skleisime inovacijų tradicinėje pramonėje ir smulkiajame bei vidutiniame versle patirtį ir žinias.

Moderni mokslo, technologijų ir inovacijų srities teisinė bazė

189. Europos inovacijų sąjungos rezultatų suvestinėje pagal inovacijų diegimo rezultatus Lietuva yra vos ketvirtoje vietoje nuo galo ir, nepaisant ES vidurkį siekiančių viešojo sektoriaus

investicijų į mokslą ir technologijas, inovacijų poveikis ekonomikai Lietuvoje yra mažiausias ES. Tarptautinės ekspertų organizacijos pabrėžia, kad mažos šalys neturi kito pasirinkimo – tik valstybės lyderystė ir aiškiai įgaliota institucija gali sukelti proveržį šioje srityje.

190. Vienas iš penkių pagrindinių ES ekonomikos plėtros ir darbo vietų kūrimo strategijos „Europa 2020“ siekių iki 2020 m. yra užtikrinti, kad investicijų dydis į MTEPI veiklą sudarytų ne mažiau negu 3 proc. ES BVP. Šiuo metu šis rodiklis siekia 2,1 proc. ir, remiantis 2015 m. Lietuvos statistikos departamento pateiktais duomenimis, yra dvigubai didesnis už Lietuvoje MTEPI veiklai skiriamą BVP dalį (1,01 proc.). Didžiausias mūsų šalies atsilikimas nuo ES valstybių narių yra verslo sektoriuje. Nepaisant ryškaus ūgtelėjimo 2015 m. (0,06 proc. viso Lietuvos BVP), šalies įmonių skiriamos išlaidos MTEPI veiklai, sudarančios 0,3 proc. viso Lietuvos BVP, daugiau negu 4 kartus atsilieka nuo ES vidurkio (1,29 proc.). Be to, vos 6 proc. Lietuvoje veikiančių įmonių vykdo MTEPI veiklą, tai yra prasčiausias rezultatas visoje ES. Siekiant didinti verslo investicijas į MTEPI veiklą, būtina atsižvelgti į pagrindinius veiksnys, skatinančius privataus sektoriaus atstovus didinti išlaidas MTEPI veiklai. Tarptautinių ekspertų teigimu, pagrindinis veiksnys, lemiantis įmonių pasirinkimą vykdyti MTEPI veiklą, yra aukštos kvalifikacijos ir patyrusių tyrėjų prieinamumas.

191. Tam, kad Lietuvoje būtų sukurtas tarptautinio lygio mokslo, studijų ir žinių ekonomikos branduolys bei paspartintas žinių visuomenės kūrimasis, nuo 2007 m. įgyvendinamos MTEPI infrastruktūros ir integruotų mokslo, studijų ir verslo centrų, vadinamųjų slėnių, plėtros programos, kurioms skirta beveik 456 mln. eurų. Šiandien Lietuvoje įsteigti 5 mokslo slėniai, veikia 10 mokslo ir technologijų parkų ir 25 atvirosios prieigos centrai (APC). Vis dėlto slėniai dar tik baigiami kurti, o apčiuopiama nauda kol kas nedidelė – 2014 m. iš APC veiklos gauta tik kiek daugiau negu 2,8 mln. eurų pajamų. Turimos MTEPI infrastruktūros išlaikymo sąnaudos didelės, o ateityje reikės investicijų jai atnaujinti. Tam, kad sukurta infrastruktūra atsipirktų ir padėtų kurti inovatyvius produktus bei pritrauktų didelio intelektualinio potencialo reikalaujančias užsienio investicijas, būtinas didesnis verslo susidomėjimas mokslo paslaugomis.

192. Pastarojo meto Lietuvos ekspertų ir, ypač ekspertų iš tokių tarptautinių organizacijų, kaip EBPO, Europos Komisija, Europos mokslo fondas ir kitų, atliktų studijų išvadose bei rekomendacijose vienareikšmiškai pabrėžiama esminių pokyčių Lietuvos mokslo, technologijų ir inovacijų (toliau – MTI) srities politikoje būtinybė. Todėl Lietuvos mokslo, eksperimentinių tyrimų ir inovacijų politikos srityje mes įsipareigojame, kad:

192.1. stiprinsime sąveiką tarp įstatymų leidėjų, politinių sprendimų priėmėjų, politikos formuotojų, MTI bendruomenių ir visuomenės, keldami tikslą pasiekti, kad tiek Lietuvos investicijos į MTEPI plėtrą, tiek ir aukštųjų technologijų kuriama BVP dalis viršytų ES vidurkį;

192.2. skatinsime politinių sprendimų priėmėjų, verslo bei visuomenės supratimą apie MTEPI naudą ir vietą šiuolaikiniame pasaulyje, Lietuvos galimybes ir kylančius iššūkius;

192.3. įgyvendinsime Europos Komisijos rekomendacijas dėl MTEPI politikos Lietuvoje. Šiose rekomendacijose apžvelgiama MTEPI būklė Lietuvoje ir pateikiamos su konkrečiu ES finansavimu susijusios priemonės padėčiai gerinti. Sudėtingą Lietuvos padėtį ir neatsakingą požiūrį į šios srities plėtrą geriausiai rodo faktas, kad rekomendacijų turinys jau keletą metų nesikeičia;

192.4. sieksime susiderėti, kad naujam, po 2020 m. prasidėsiančiam, ES finansinės paramos laikotarpiui būtų numatytas pakankamas ambicingus ateities plėtros tikslus atitinkantis MTEPI finansavimas;

192.5. atsižvelgdami į sudėtingus MTEPI srities sąryšius su visomis ūkio šakomis, sieksime, kad šios srities teisinės aplinkos formavimas ir politinių sprendimų priėmimas remtųsi išsamia aukštojo mokslo, mokslinių tyrimų ir technologijų perdavimo sričių horizontaliosios įtakos visoms valstybės gyvenimo sritims analize;

192.6. sieksime vienoje valstybės institucijoje, sudarytoje Europoje paplitusio tipinio institucinio mokslo, technologijų ir inovacijų tarybos prie vyriausybės modelio pagrindu, sukongcentruoti visus MTI srities politikos formavimo strateginius gebėjimus ir funkcijas. To sieksime atsižvelgdami į ribotus valstybės išteklius ir iki šiol demonstruotus ne itin aukštus viešojo valdymo mokslo srityje gebėjimus. Siūlomos skėtinės institucijos funkcijos apimtų MTI srities politikos įgyvendinimo stebėseną, analizę, perspektyvinį planavimą, nepriklausomą ekspertizę ir MTI sistemos bei MTI veiklos rūšių vertinimą ir koordinavimą, MTI prioritetų nustatymą, strateginių valstybės užsakymų MTI srityje (didelių ikiprekybinių pirkimų) formavimą ir strateginių sprendimų, įskaitant sprendimus dėl pokyčių pačioje sistemoje, priėmimą. Tik institucija, kurios statusas ir pagrindinės funkcijos būtų apibrėžtos įstatyme, galėtų būti efektyvi priimančią strateginius sprendimus ir koordinuojant srities politiką;

192.7. peržiūrėsime MTI srities viešojo valdymo struktūrą, visų pirma – spręsimą šios srities kuravimo klausimus. Sieksime pakeisti ydingą praktiką, kai šiuo metu MTI srities kuravimas Lietuvoje padalytas tarp Švietimo ir mokslo ministerijos ir Ūkio ministerijos, be aiškių kompetencijos ribų – technologijų sritis (eksperimentinė plėtra) priskiriama Švietimo ir mokslo ministerijai, nors politikos priemonės – paramą verslo iniciatyvoms rengia ir vykdo Ūkio ministerija. Sieksime įteisinti, kad Švietimo ir mokslo kompetencijai liktų paramos fundamentiniams tyrimams klausimai, o Ūkio ministerijos – paramos praktiniam naujų produktų kūrimui ir pateikimui rinkai klausimai;

192.8. sieksime pasirengti Ketvirtajai pramonės revoliucijai ir kartu su pramonės, mokslo ir valdžios atstovais koordinuosime pramonės politikos gaires ir priemones (ypač susijusias su

MTEP, žmogiškaisiais ištekliais, finansavimo galimybėmis), kartu su pramonės atstovais parengsime sektorines pramonės paramos programas, išlaikančias ir kuriančias papildomą konkurencinį pranašumą taikant skaitmenines technologijas pramonėje, valstybės pagalbą ir strategiją koncentruosime į strategines pramonės ekosistemas – biotechnologijų, fotonikos, robotikos, aviacijos, atsinaujinančios energetikos ir inžinerinės pramonės sektorius;

192.9. sustiprinsime šalies kibernetinio saugumo infrastruktūrą. Informacinių ir ryšių technologijų ir inovacijų kompetencijas sutelksime vienoje ministerijoje, taip įteisindami vieną už Lietuvos informacinių ir ryšių technologijų sektorių, skaitmenizacijos politikos formavimą, strateginį valstybės informacinių technologijų ūkio valdymą, inovatyvių e. paslaugų plėtrą atsakingą instituciją. Vieningai ir strategiškai valdomas valstybės informacinių technologijų ūkis sudarytų sąlygas sutaupyti valstybės lėšų, vystyti inovatyvias e. paslaugas, kurios duotų ne tik tiesioginės naudos Lietuvos gyventojams, bet ir verslas, bendradarbiaudamas su valdžios institucijomis, galėtų jas sėkmingai eksportuoti į užsienio rinkas;

192.10. skatinsime skaitmeninių inovacijų paslaugų ir produktų bei finansinių technologijų kūrimą ir eksportą, taip siekdami paspartinti ekonomikos augimą ir pasaulinio masto socialines problemas spręsti koordinuotos politikos priemonėmis, kuriomis būtų skatinamos investicijos į skaitmenines technologijas ir žiniomis grindžiamą kapitalą.

Geros sąlygos investicijoms

193. Nepaisant aukštos vietos, kurią Lietuva užima tarptautiniuose ekonomikos konkurencingumo ir patrauklumo investicijoms reitinguose, tiek tiesioginių užsienio, tiek ir vidaus investicijų rodikliais mūsų šalis stipriai atsilieka net ir nuo kaimyninių šalių. Itin džiugūs ženklai, tokie kaip keleto pastarųjų metų laikotarpiu stebimas didžiųjų tarptautinių korporacijų investicijų į Lietuvą augimas bei dalies verslo perkėlimas, slepia ir potencialią problemą. Tai susiję su faktu, kad daugelis tokių investicijų yra švelniojo pobūdžio – į Lietuvą perkeliama tie verslo procesai ir paslaugos, kurie nereikalauja didelių investicijų ir nesunkiai gali būti perkelti į kitas šalis, pasiūliusias mažesnius darbo jėgos kaštus ir palankesnę mokestinę aplinką.

194. Šiais metais tapome liudininkais reiškiniui, kaip kelios didžiosios tarptautinės korporacijos iš Lietuvos iškėlė čia jau daug metų veikusių savo gamybinius padalinius, o didelės Lietuvos įmonės pasirinko investuoti ir kurti gamybos pajėgumus daug brangesnės darbo jėgos šalyse. Tikėtina, kad, brangstant darbo jėgai ir negerėjant reguliavimo, mokestinei aplinkai, tokių atvejų gali daugėti.

195. Atsižvelgdami į šias tarptautines tendencijas, keliame ambicingus ilgalaikių tarptautinių ir vietos investicijų pritraukimo tikslus, apimančius tiek aktyvų darbą su

tarptautiniais ir vietos investuotojais, tiek mokestinių bei darbo rinkos reguliavimo sąlygų tobulinimą, ir įsipareigojame, kad:

195.1. įteisinsime tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą bei išlaikymą kaip valstybės prioritetą ir sieksime investicinės bei verslo aplinkos gerinimo srityje tapti konkurencingiausia šalimi regione;

195.2. tęsime pradėtus darbus, kuriais siekiama į Lietuvą pritraukti tiesioginių užsienio investicijų. Esame įsitikinę, kad vakarietiškos darbo kultūros plėtra labai prisidės prie socialinės sanglaudos Lietuvoje;

195.3. sieksime, kad svarbiausiais mokesčių politikos principais liktų aiškumas ir skaidrumas. Keičiamų įstatymų pataisų įsigaliojimas bus nustatomas vadovaujantis „dviejų datų“ taisykle ir bus siekiama, kad pataisų įsigaliojimo terminas nebūtų trumpesnis negu 6 mėnesiai nuo teisės akto paskelbimo. Stiprinsime pastangas pasauliniu mastu pristatyti Lietuvą ir atskirus jos regionus, savivaldybes kaip investicijoms patrauklią šalį;

195.4. daug dėmesio skirsime valstybės tarnybos kokybei, ypač tose srityse, kurios lemia investuotojų apsisprendimą pasirinkti Lietuvą savo verslo plėtrai;

195.5. deramą dėmesį skirsime darbo santykių reglamentavimo tobulinimui. Sieksime, kad šis reglamentavimas būtų suderintas ir konkurencingiausias Rytų ir Centrinėje Europoje, kartu užtikrinantis deramą darbuotojų teisių apsaugą;

195.6. skatinsime inovacijų tradicinėje pramonėje ir smulkiajame bei vidutiniame versle plėtrą, gerosios patirties ir žinių mainus;

195.7. skatinsime ekonominius ryšius su išeivija. Sekdami Airijos, Pietų Korėjos, Singapūro pavyzdžiu, stiprinsime pasaulio lietuvių suinteresuotumą grįžti dirbti ir investuoti Lietuvoje, pasaulinėje rinkoje pardavinėti Lietuvoje kuriamas prekes ir paslaugas;

195.8. bus įgyvendintos jaunimo užimtumo garantijos, apimančios užimtumo skatinimo, mokymosi ir kitas sritis;

195.9. remsime startuolių programas, skatinsime jaunų žmonių verslo idėjas, sudarysime lengvatines verslo pradžios sąlygas, tam įsteigdami pirmojo verslo konsultavimo ir kreditavimo paslaugų paketą. Sieksime sumažinti mokesčius verslui pirmaisiais veiklos metais, taip skatindami verslumą bei skaidrią verslo pradžią;

195.10. siekiant pritraukti jaunus, išsilavinusius ir motyvuotus specialistus, viešojo sektoriaus darbuotojų atlyginimai bus padidinti iki konkurencingo dydžio;

195.11. bus įsteigta agentūra, atsakinga už talentų pritraukimą į Lietuvą. Šiandien užsienyje gyvena iki milijono lietuvių kilmės asmenų. Dažnai išvažiuoja jauni žmonės, baigia studijas geriausiuose pasaulio universitetuose, dirba tarptautinėse kompanijose ir kuria savo gyvenimą svečiose šalyse. Lietuvoje, nors ir jaučiamas didelis specialistų trūkumas, šiandien vis

dar nėra jokio ilgalaikio strateginio požiūrio į darbo vietų pasiūlą ir išvykusių talentų pritraukimą. Šalyje vos kelios pavienės iniciatyvos ar kelios aktyvesnės privačios įmonės, kurios, neraskamos specialistų Lietuvoje, ieško jų užsienyje. Tačiau nėra nė vienos organizacijos, tiesiogiai atsakingos už tai, kad darbo rinkai būtų užtikrinama nuolatinė aukštos kvalifikacijos darbuotojų pasiūla ir specialistų išlaikymas. Todėl siūloma įsteigi atskirą agentūrą, kuri formuotų ir įgyvendintų talentų pritraukimo į Lietuvą strategiją ir vykdytų su tuo susijusią veiklą;

195.12. didinsime viešojo sektoriaus teikiamų paslaugų efektyvumą, jas skaitmenindami ir optimizuodami: parengsime tarpinstitucinį veiklos planą, skirtą informacijos blokų grandinės (ang. *blockchain*) technologijos pritaikymui viešojo sektoriaus paslaugoms (pvz., registrų konsolidacijai, efektyvesniam administracinių paslaugų teikimui ar finansinių nusikaltimų prevencijai). Horizontaliu lygmeniu visoms viešojo sektoriaus paslaugoms pritaikysime „lanksčios vyriausybės“ (ang. *LEAN Government*) metodologiją. Šią metodologiją pirmiausia pritaikysime gamybos investicijų aktualiausioms procedūroms – t. y. žemėtvarkos procedūroms, teritorijų planavimo dokumentų rengimui, aplinkos apsaugos procedūroms, statybos ir inžinerinės infrastruktūros proceso organizavimui, skirtingos gamybos procesams taikomų licencijų išdavimui;

195.13. numatysime greitas užsienio verslo steigimo ir veiklos vykdymo procedūras. Įgyvendinsime e. gyventojo (ang. *e-resident*) statuso reglamentavimą, pagal kurį dėl įmonės įsteigimo ir valdymo nereikėtų atvykti į Lietuvą. Numatysime lengvesnę ir greitesnę tvarką, taikomą užsienio subjektams įsigyjant įmonės akcijų Lietuvoje. Pripažinsime tarptautinius (pvz., *eSign*) elektroninio parašo teikėjus gaunant e. paslaugas Lietuvoje. Numatysime galimybę visus galiojančius ir rengiamus naujus teisės aktus bei viešojo sektoriaus informaciją (kvietimą ES paraiškoms, paslaugų aprašymus) pateikti bent viena užsienio (anglų) kalba;

195.14. skatinsime vietinio verslo, orientuoto į eksporto produkcijos gamybą, plėtrą;

195.15. sukursime užsienio komunikacijos koordinavimo tarybą, sudarytą iš suinteresuotų institucijų atstovų, išorės ekspertų ir samdomų darbuotojų. Ši taryba rengtų Lietuvą pristatančią informaciją, didintų užsienio žiniasklaidos susidomėjimą Lietuva, rengtų Lietuvos atstovus žiniasklaidai, vykdytų komunikaciją tikslinėse rinkose, koordinuotų institucijų veiksmus, vykdytų užsienio žiniasklaidos stebėseną, atliktų įvaizdžio tyrimus.

196. Numatysime lankstų reguliavimą gamyklos įrengimui ir greitam investuotojo atėjimui:

196.1. optimizuosime planuojamos ūkinės veikos poveikio aplinkai vertinimo procedūrų trukmę ir administracinę naštą 40 proc. dideliems investicijų projektams;

196.2. supaprastinsime statybos leidimų išdavimo tvarką pramonės ir sandėliavimo objektų teritorijose;

196.3. supaprastinsime prisijungimo prie elektros, vandens, šilumos ir dujų tinklų procedūras pramonės vartotojams;

196.4. sieksime įdiegti rizika grįstą statybos kontrolės modelį visais statybos ir infrastruktūros įrengimo proceso etapais;

196.5. sumažinsime statybos techninių reglamentų skaičių ir juose esančio perteklinio reglamentavimo apimtį (vadovausimės Didžiosios Britanijos praktika);

196.6. skaitmenizuosime visus statybos valdymo procesus vienoje bendroje informacinėje sistemoje (be kita ko, išplėsime Infostatybos funkcijas inžinerinių tinklų planavimui, žemėtvarkos projektų parengimui).

Informacinės visuomenės plėtra

197. Ekonomikos augimas be orientacijos į aukštųjų technologijų sritį neįmanomas, o Lietuvos ateitis be pažangių informacinių ir ryšių technologijų neįsivaizduojama. Veiksminga, technologijų pažangą spartinanti mokslo ir technologijų plėtros politika, sąlygų kurti naujas inovatyvias technologijas sudarymas, mokslo ir verslo bendradarbiavimo skatinimas, pažangių informacinių ir ryšių technologijų sprendimų diegimas įvairiuose ūkio ir viešojo administravimo sektoriuose – neatidėliotini veiklos prioritetai, todėl:

197.1. sukursime šiuolaikišką ir vientisą informacinės visuomenės plėtros politiką, apimančią informacinės visuomenės plėtrą, valstybės informacinius išteklius, duomenų saugą ir kibernetinį saugumą. Tobulinsime valstybės informacinių išteklių valdymo ir vadovavimo procesus valstybės lygmeniu ir institucinę sandarą;

197.2. stiprinsime tarpinstitucinį informacinės visuomenės plėtros politikos įgyvendinimo koordinavimą, siekdami nuoseklaus Lietuvos gyventojų skaitmeninio raštingumo didinimo, elektroninių viešųjų paslaugų turinio ir informacinių ir ryšių technologijų infrastruktūros plėtros;

197.3. gerinsime tarpinstitucinį bendradarbiavimą kibernetinio saugumo srityje, užtikrindami kritinės informacinių ir ryšių technologijų infrastruktūros bei elektroninės informacijos saugumą ir visuomenės supratimą apie saugaus naudojimosi elektronine erdve svarbą;

197.4. kursime ir diegsime lietuvių kalbos ir paveldo skaitmeninius produktus, taip užtikrindami visavertį lietuvių kalbos (rašytinės ir šnekamosios) funkcionavimą visose informacinės visuomenės gyvenimo srityse, remsime kultūros, kalbos, istorijos paveldo skaitmeninimo darbus;

197.5. sieksime, kad informacinės visuomenės plėtrai skiriamos lėšos būtų naudojamos racionaliai, o diegiami informacinių ir ryšių technologijų sprendimai, pradedami informacinių

sistemų kūrimo projektai turėtų aiškų projekto inicijavimo poreikio pagrindimą ir kurtų pridėtinę vertę, būtų efektyviai naudojamos jau sukurtos informacinės sistemos, registrai, informacinių ir ryšių technologijų infrastruktūra ir kt.;

197.6. sukursime atvirą, centralizuotą ir skaidrią išlaidų, tenkančių informacinėms ir ryšių technologijoms valstybiniame sektoriuje, matavimo ir viešinimo sistemą, kuri leistų kontroliuoti ir viešai teikti informaciją apie valstybės lėšų, skirtų informacinėms ir ryšių technologijoms, planinį paskirstymą ir faktinį panaudojimą pagal valstybės funkcijas bei asignavimų valdytoją ir lėšų paskirtį, nurodant kiekvienais metais suplanuotas ir panaudotas lėšas informacinėms ir ryšių technologijoms, o kai planas ir faktinis įgyvendinimas neatitinka, – nurodant to priežastis ir aplinkybes;

197.7. užtikrinsime, kad valstybės valdomos įmonės, teikiančios komercines paslaugas, įtrauktų į paslaugų savikainą išlaidas informacinėms ir ryšių technologijoms siekiant neiškraipyti rinkos, kai savikaina skaičiuojama neįtraukiant visų patirtų ir savikainą sudarančių išlaidų;

197.8. tęsime pradėtą valstybės informacinių išteklių infrastruktūros konsolidavimą, nustatysime konsolidavimo pažangos matavimo rodiklius, įgyvendinsime centralizuotų duomenų centrų modelį, taip pat integruodami ir valstybinius ryšių ir duomenų perdavimo tinklus, siekdami užtikrinti didelį patikimumą ir informacinių išteklių prieinamumą, patikimą ir saugų viešųjų elektroninių paslaugų teikimą;

197.9. atversime valstybės informacinius išteklius, sudarydami sąlygas ir privačiam sektoriui naudotis sukauptais valstybės informaciniais ištekliais, siekdami kurti naujas inovatyvias paslaugas;

197.10. toliau plėšime elektronines viešąsias paslaugas plėtodami valstybės informacinių išteklių sąveikumo platformos paslaugų sistemą, diegdami ir skatindami naudoti oficialių elektroninių dokumentų pristatymo tarp valstybės ir asmenų paslaugas, užtikrindami, kad visos viešojo sektoriaus elektroninės paslaugos naudotojams būtų pasiekiamos centralizuotai, patogiai, greitai ir lengvai, o paslaugų naudotojai turėtų galimybes gauti konsultacijas gyvai internetu;

197.11. nacionaliniu ir tarptautiniu mastu mažinsime elektroninių viešųjų paslaugų suderinamumo ir sąveikumo kliūtis ir didinsime šių paslaugų prieinamumą. Siekdami šio tikslo, laikysimės tarptautinių ir ES standartų, taikomų kuriant ir teikiant elektronines viešąsias paslaugas;

197.12. tęsime viešųjų ir administracinių paslaugų perkėlimo į elektroninę terpę darbus, užtikrinsime paslaugų teikimo procesų kompleksinį pertvarkymą, pagrįstą naudotojų poreikių tenkinimu bei elektroninių paslaugų patogumu ir patrauklumu jų naudotojams, taip pat tarpvalstybiniu lygmeniu plėtosime ES mastu teikiamas elektronines paslaugas;

197.13. sieksime, kad valstybės ir savivaldybių institucijos, įstaigos ir įmonės keistųsi rašytiniams dokumentams prilyginamais elektroniniais dokumentais naudodamos centralizuotus sprendimus;

197.14. siekdami skatinti, kad valstybės ir savivaldybių institucijose būtų naudojama atviro kodo programinė įranga, atliksime išsamią rizikos, sąnaudų ir naudos analizę, įvertinsime atviro kodo programinės įrangos patikimo aptarnavimo infrastruktūros sukūrimo galimybes. Skatinsime mokslo, verslo bei valstybės institucijų bendradarbiavimą kuriant atviro kodo programinės įrangos aptarnavimo infrastruktūrą. Švietimo, žiniasklaidos priemonėmis didinsime privačių vartotojų informuotumą apie atviro kodo programinę įrangą bei patikimą jos aptarnavimo infrastruktūrą;

197.15. priimsime sprendimus, kaip valstybės sukurta elektroninio parašo infrastruktūra turi būti vystoma ir toliau naudojama atsižvelgiant į infrastruktūros palaikymo sąnaudas ir į nediskriminavimo principus bendroje ES patikimumo užtikrinimo paslaugų rinkoje;

197.16. sukursime palankias sąlygas Lietuvos informacinių ir ryšių technologijų sektoriaus konkurencingumui vietinėje bei užsienio rinkose, skatinsime valstybės, verslo ir mokslo bendradarbiavimą, finansavimą skirsime vietinei ir tarptautinei rinkoms aktualių inovacijų kūrimui;

197.17. sieksime sudaryti skaidrias ir sąžiningas sąlygas privačiam informacinių ir ryšių technologijų sektoriaus verslui ir viešajam sektoriui bendradarbiauti kuriant elektronines viešąsias paslaugas, inovatyvius informacinių ir ryšių technologijų produktus;

197.18. sudarysime sąlygas visų mokymo įstaigų mokiniams naudotis prieiga prie plačiajuosčio interneto ir šiuolaikinių informacinėmis technologijomis grįstų mokymo priemonių, siekdami, kad būtų rengiami rinkos ir viešojo administravimo poreikius atitinkantys specialistai, gebantys kurti inovatyvius informacinių ir ryšių technologijų produktus bei paslaugas;

197.19. užtikrinsime, kad Lietuva pasiektų Europos skaitmeninėje darbotvarkėje 2010–2020 metams numatytus svarbiausius tikslus, kad Lietuvos visuomenė galėtų ir norėtų aktyviai naudotis informacinėmis ir ryšių technologijomis, būtų sumažinta e. atskirtis, kad investicijos į informacinės visuomenės plėtrą, duomenų saugą ir kibernetinį saugumą būtų efektyvios.

ANTRASIS SKIRSNIS

TAUSOJANTI IR ĮTRAUKI PLĖTRA

198. Tausojančios ir įtraukios plėtos koncepcija apima teisingumo, lygių galimybių, orių darbo sąlygų ir aplinką tausojančios ekonominės veiklos principus. Lygios galimybės – tai verslo

ir gyventojų prieigos prie rinkų ir išteklių bei nešališko ir kompetentingo reguliavimo užtikrinimas. Kartu svarbiausioji tausojančios ir įtraukios plėtros sąlyga yra socialinė verslo atsakomybė – verslo suvokimas, kad jis taip pat reikšmingai formuoja visuomenės mikroklimatą, ir todėl, greta pelno siekimo, ilgalaikiam ir darniam verslui būtina ne tik nepažeisti įstatymų, bet ir laikytis jų dvasios, etinių standartų, siekti teisines normas viršijančių visuomeninių tikslų, tokių kaip sveikesnė, draugiškesnė visuomenė, gyventi palankesnė aplinka, laimingesni darbuotojai.

199. Nesilaikant šių principų, plėtra tampa netvari dėl kylančios socialinės ir politinės įtampos, galimų konfliktų ir gamtos išteklių eikvojimo. Deja, tarptautinių institucijų vertinimais, Lietuvoje kol kas nesukurtos palankios sąlygos ir nėra pakankamos kompetencijos užtikrinti tausojančią ir įtraukią plėtrą.

200. Tausojančios ir įtraukios plėtros objektas yra ne tik įmonė, bet ir žmogus su savo poreikiais. Jos tikslas – konkurencingos ekonomikos kūrimas aprėpiant visus gyventojų sluoksnius, skurdo ir įvairiapusės atskirties mažinimas. Tvari plėtra ir skurdo bei atskirties mažinimas įmanomas, kai plėtros šaltiniai yra įvairūs ir apima kuo daugiau darbingų gyventojų.

201. Įgyvendindami šią programinę nuostatą, dirbsime šiomis svarbiausiomis kryptimis:

201.1. veiksmingai įtrauksime gyventojus į darbo rinką;

201.2. skatinsime konkurencingų darbo vietų kūrimą, ypač nuo didžiųjų miestų nutolusiuose šalies regionuose;

201.3. skatinsime verslo socialinę atsakomybę.

Prieinamos įdarbinimo paslaugos, įtrauki darbo rinką

202. Efektyvus gyventojų įtraukimas į darbo rinką valstybėje veikia kaip veiksminga pajamų perskirstymo alternatyva. Tačiau svarbus ne tik pats įdarbinimo ar užimtumo faktas, bet ir pajamos, darbo našumo augimas. Įvertinę ilgalaikes tiesioginių užsienio investicijų mažėjimo visame Vidurio ir Rytų Europos regione tendencijas, kurių pagrindine priežastimi laikomas darbo užmokesčio augimas, manome, kad konkuruoti žemu darbo užmokesčiu jau nėra perspektyvu, todėl kaip prioritetą įvardijame aukštos pridėtinės vertės darbo vietų kūrimo skatinimą.

203. Esminiai tausojančios ir įtraukios plėtros šaltiniai dažniausiai yra susiję su rinkos jėgų veikimu, vyriausybė šiame procese atlieka koordinatoriaus ir derintojo vaidmenį. Valstybė turi ne tik pripažinti, kad pagrindinė didelio nedarbo, mažo užimtumo regionuose bei emigracijos iš jų priežastis yra maži atlyginimai, mažas verslininkų suinteresuotumas kurti naujas darbo vietas, galimybė bedarbiams ilgą laiką gyventi iš socialinių pašalpų, bet ir imtis atitinkamų

priemonių. To siekdami, mes pertvarkysime įdarbinimo paslaugas ir jų prieinamumą, veiksmingai įtrauksime gyventojus į darbo rinką:

203.1. modernizuosime, dabarties poreikiams ir iššūkiams pritaikysime Darbo kodeksą, išlaikydami darbuotojų ir darbdavių interesų balansą. Pasisakome už Darbo kodekso liberalizavimą, tačiau tai nėra pagrindinė darnių darbo santykių prielaida. Dėl darbo santykių akcentuosime ne tik individualų darbuotojų lankstumą ir prisitaikymą prie darbdavio poreikių, bet ir darbuotojų saugumą, kolektyvinius susitarimus ir socialinę įmonių atsakomybę (angl. *flex-security* principas). Didinsime darbuotojo derybinę galią ir socialinį saugumą. Įgyvendinsime nacionalinį susitarimą dėl atlyginimų didinimo;

203.2. kartu su vietos verslo ir savivaldybių atstovais sieksime parengti regionų gyventojų pajamų lygiui didinti skirtas reguliacines, mokestines bei kitas priemones. Jos turėtų apimti įvairias paramos kuriantiems naują verslą ir naujas darbo vietas formas, atsižvelgiant į tai, į kokius regionus bus investuojama;

203.3. aktyviau įtrauksime savivaldybes į nedarbo mažinimą ir užimtumo didinimą, susiedami finansines paskatas su ekonominių savivaldybės rodiklių dinamika;

203.4. išnaudosime savivaldybių potencialą kovoti su piktnaudžiavimu socialine parama ir tuo pat metu užtikrinti adekvačią socialinę paramą. Šiuo klausimu šalies lygmeniu panaudosime savivaldybių jau pasiektus puikius rezultatus ir sukauptą gerą patirtį kontroliuojant socialinės paramos gavėjus. Kartu svarbu užtikrinti, kad savivaldybės būtų suinteresuotos įgyvendinti šią funkciją, todėl nustatysime, kad didžioji dalis lėšų, sutaupytų nutraukus socialinės paramos mokėjimą ją gavusiems neteisėtai (pvz., užsidirbantiems pragyvenimui neoficialiais būdais), turėtų likti savivaldybės biudžete su galimybe jas perskirstyti savivaldybės nuožiūra socialinės politikos tikslams. Tačiau sparčiai mažėjant savivaldybių išlaidoms socialinei paramai ir sutaupant tam tikslui suplanuotas lėšas, dalis skurstančių nesulaukia savivaldybių pagalbos dėl centralizuotai nustatytų valstybinės socialinės paramos kriterijų. Savivaldybėms turi būti užtikrintos pakankamos teisinės galios remti skurstančias šeimas ir asmenis atsižvelgiant į specifines vietines sąlygas ir išskirtinius atvejus;

203.5. plėtosime viešųjų darbų sistemą, skatindami į ją įsitraukti ir privatų verslą, nevyriausybinių sektorių bei bendruomenes. Paplitusią darbo už socialines paslaugas praktiką formalizuosime nacionaliniu lygmeniu, kad tuos darbus dirbantys asmenys gautų teisinę apsaugą ir būtų apdrausti socialiniu draudimu. Kilnus siekis remiamus asmenis integruoti į ekonominį gyvenimą neturi būti įgyvendinamas ties šešėlinės ekonomikos riba, t. y. asmenims dirbant įstatymuose nereglamentuotomis darbo sąlygomis, neapdraudus dirbančių asmenų socialiniu draudimu. Esame įsitikinę, kad, valstybei bendradarbiaujant su privačiu sektoriumi, gali būti pasiūlytas geriau mokamas darbas, kuris atitiktų darbo neturinčio žmogaus kvalifikaciją. Toks

bendradarbiavimas būtų visapusiškai naudingas: bedarbiai turėtų platesnį darbų pasirinkimą, daugiau galimybių įsitraukti į darbo rinką ir išlaikyti kvalifikaciją, verslas įgytų papildomą galimybę terminuotam laikui pasisamdyti darbuotojų, valstybė surinktų daugiau mokesčių ir sutaupytų lėšų nedarbo išmokoms, neskaitant naudos, kurią visa visuomenė gautų iš ilgalaikės bedarbystės ir su tuo susijusių problemų prevencijos;

203.6. skatinsime verslo socialinės atsakomybės svarbos suvokimą. Raginsime darbdavius, verslo atstovus prisidėti prie socialinės ir fizinės aplinkos, kurioje verslas veikia, gerinimo, skatinsime darbdavių sąmoningumą darbuotojų gerovės srityje, ypač sprendžiant tokias kasdienes problemas kaip neformalus raginimas eiti į darbą sergantiems darbuotojams;

203.7. imsimės priemonių didinti Lietuvos darbo biržos veiklos efektyvumą ir plėtosime šios institucijos veiklos vertinimą, jai skiriamų lėšų naudojimo efektyvumo kontrolę, dėmesį skirdami ne tarpiniams (kiek bedarbių mokyta, kiek suteikta konsultacijų), bet galutiniams rezultatams (pvz., po aktyvių darbo rinkos priemonių įsidarbinusių asmenų skaičius). Lietuvos darbo birža turi būti aktyvesnė tiek mažindama nedarbą, tiek ir gerindama užimtumo aptarnaujamoje teritorijoje rodiklius. Turėtų būti taikomos priemonės, skirtos pagyvenusių ar išėjusių į pensiją žmonių ekonominiam aktyvumui, verslumui didinti. Dabartiniai Lietuvos darbo biržos veiklos rodikliai, kai apie trečdalis lėšų tenka administravimui, kelia pagrįstą abejonių dėl lėšų naudojimo tikslingumo;

203.8. stiprinsime socialinį dialogą ir bendradarbiavimą Trišalėje taryboje ir kituose forumuose, sustiprindami profesinių sąjungų galias ir skatindami verslo asociacijų konsolidavimo procesus. Kartu remsime pastangas stiprinti profesinių sąjungų kompetenciją ir gebėjimus atstovauti dirbančiųjų interesams.

Konkurencingos darbo vietos – regionų atsigavimo sąlyga

204. Esame įsitikinę, kad vien tik patogios ir išplėtos infrastruktūros bei kokybiškų socialinių paslaugų nepakaks tam, kad motyvuotume žmones gyventi, dirbti ir kurti regionuose. Reikalingos stiprios materialinės paskatos tam, kad pritrauktume jaunos, iniciatyvius ar tiesiog norinčius dirbti žmones gyventi su dideliais ekonominiais, socialiniais ir demografiniais iššūkiais susiduriančiuose regionuose. Dėl to:

204.1. sukursime naujas ir stiprinsime esamas paskatas gyventi ir dirbti regionuose;

204.2. skatinsime kvazivyriausybinių regioninių partnerystės struktūrų, galinčių efektyviau atlikti dalį centrinės valdžios funkcijų, kūrimąsi ir veiklą, išnaudodami anksčiau veikusių savivaldybių verslo paramos centrų potencialą. Struktūros, vienijančios vietas ir regionų savivaldą, vietos verslą ir jo organizacijas, investicijų į Lietuvą pritraukimą skatinančias

valstybės institucijas („Investuok Lietuvoje“, „Versli Lietuva“), taip pat kitus vietos partnerius, turi didesnes galimybes atstovauti konkrečiam regiono poreikiams nacionaliniu lygmeniu bei užsienyje, todėl reikia skatinti jų darnią sąveiką su savivaldybėmis, verslu, kūrybinėmis industrijomis, nevyriausybinio sektoriumi;

204.3. įgyvendindami regionų plėtros iniciatyvas, užtikrinsime deramą prieigą prie finansinės paramos priemonių bei didesnę savivaldybių ir regionų savarankiškumą įgyvendinant savo plėtros strategijas;

204.4. užtikrinsime efektyvų ES investicijų naudojimą darniai regionų plėtrai. Nors dabartinio (2014–2020 m.) ES finansinio laikotarpio parama jau yra suplanuota visam šios Seimo kadencijos laikotarpiui (2016–2020 m.), tačiau ES vidutinio finansinio laikotarpio (2017–2018 m.) peržiūra sudaro galimybes įvertinti pasiekimus ir nepažeidžiant ES reglamentuose nustatytų reikalavimų patikslinti priemones bei tikslus. Išsamiai viešai su visais socialiniais ir ekonominiais partneriais aptarsime ir dabartinio ES finansinio laikotarpio peržiūros bei naujojo ES finansinio laikotarpio (po 2020 m.) prioritetuose numatysime ES investicijas Lietuvoje į projektus, skatinančius darbo vietų ir pridėtinės vertės augimą regionuose;

204.5. remsime ekologiškos ir išteklius tausojančios pramonės, didinančios eksporto apimtį, kūrimąsi bei plėtrą šalies regionuose. Valstybės lygmeniu aiškiai įvardysime siekį Lietuvoje plėtoti ekologišką, į progresyvią gamybą, išnaudojančią Lietuvos regionų galimybes, ir skatinsime ją plėtojančią verslą;

204.6. didelį dėmesį skirsime pasaulyje sparčiai besiplėtojančių atsinaujinančios energetikos pramonės ir paslaugų steigimuisi Lietuvoje. Remsime atsinaujinančios energetikos sprendimų diegimą savivaldybių ir apskričių lygmeniu, skatinsime vietos ir tarptautinio verslo investicijas tiek į atsinaujinančios energetikos plėtrą Lietuvoje, tiek ir į atsinaujinančios energetikos (saulės baterijų, vėjo turbinų, biokuro ruošimo ir deginimo ir kt.) įrangos gamybą, gamybinius ir mokslinius tyrimus šiose srityse, kaip į darnaus ir į ilgalaikį augimą nukreipto eksporto potencialo didinimą;

204.7. tobulinsime teisinę bazę, mažinsime biurokratizmą smulkiosios energetikos srityje. Turime pasiekti, kad savivaldybės, o ateityje – ir regionai, įgautų realias galias spręsti svarbias energetinio saugumo problemas, išnaudoti smulkiojo ir vidutinio vietos verslo suinteresuotumą ir potencialą vystyti saulės, vėjo ir kitokią darnią atsinaujinančią energetiką. Kartu labai atsargiai vertinsime ketinimus plėtoti hidroenergetiką šalies upėse, griežtai laikydamiesi ES teisės aktų nuostatų dėl upių baseinų tvarkymo bei buveinių, siekdami išvengti neigiamo poveikio ekosistemoms;

204.8. peržiūrėsime valstybės pagalbos reglamentavimo taisykles, siekdami sudaryti didesnes galimybes pagelbėti valstybei svarbių ūkio šakų plėtrai. Valstybės pagalbos verslui

galimybes griežtai reglamentuoja ES teisė, jos laikydamiesi ieškosime reguliacinių ir finansinių sprendimų, kurie palengvintų verslo steigimąsi sąstingio apimtuose regionuose;

204.9. skatinsime informacijos apie ES ir kitais finansiniais mechanizmais teikiamos paramos verslo plėtrai galimybes sklaidą Lietuvos regionuose, stiprinsime administracinius viešojo ir privataus sektorių gebėjimus pasinaudoti šia informacija.

TREČIASIS SKIRSNIS

AKTYVIAI IR VISAPUSIŠKAI APSAUGOTI VARTOTOJAI

205. Vartotojų teisių apsaugos sistema Lietuvoje nėra pakankamai efektyvi ir sistemiška. Todėl būtina stiprinti tiek valstybinių, tiek visuomeninių organizacijų kompetenciją, įgaliojimus bei finansavimą ir siekti, kad vartotojų teisės būtų labiau sistemiškai apsaugotos, būtų ginamos vadovaujantis asimetriško rungimosi (bankas ir jo klientas nėra lygios rungimosi šalys) ir precedento (jei pažeistos vieno vartotojo teisės, laikoma, kad pažeistos ir kitų, analogiškų, vartotojų teisės) principais.

206. Atspirties tašku saugant vartotojų teises turi tapti ES teisėje egzistuojantys vartotojų teisių apsaugos principai, nurodyti Europos Komisijos: taisyklės „Pirk, kada nori ir ką nori“, „Jei netinka – grąžink“, „Žinok, ką valgai“, draudimas klaidinti vartotojus, aukšti maisto prekių saugos standartai, klientų teisė apsigalvoti, palankios sąlygos palyginti kainas, reikalavimas, kad sutartys būtų palankios klientams.

207. Savaiame šių principų nepakanka tam, kad vartotojų teisės būtų tinkamai apsaugotos ekonominėje ir informacinėje erdvėje, kur daug manipuliavimo ir apgaulės, ypač maisto, farmacijos, reklamos, prekybos alkoholiu ir tabako gaminiais, finansų ir kitose srityse. Nepakankama finansinių paslaugų vartotojų teisių apsauga būsto paskolų srityje, Europos Parlamento užsakymu atliktos studijos autorių vertinimu, net prisidėjo prie ekonomikos krizės penkiose ES valstybėse narėse, įskaitant ir Lietuvą.

208. Siekdami apsaugoti vartotojus ir užtikrinti tvaresnę ekonomikos plėtrą:

208.1. stiprinsime vartotojų teisių apsaugos institucijų kompetenciją ir išplėsime jų įgaliojimus;

208.2. finansinių paslaugų priežiūrą vykdysime sistemiškai ir aktyviai, ribosime finansinės rizikos perkėlimą gyventojams, ypač būsto paskolų atvejais;

208.3. valstybės kapitalo komunalinių įmonių valdymą organizuosime remdamiesi mažiausių sąnaudų ir visuomenei teikiamos naudos principais;

208.4. užtikrinsime efektyvų visuomenės informavimą apie maisto gamybos cikle naudotus genetiškai modifikuotus organizmus. Greta šiuo metu egzistuojančios genetiškai

modifikuoto maisto žymėjimo sistemos, nustatysime reikalavimą informuoti vartotojus tais atvejais, kai bet kuriuo konkreto maisto produkto gamybos etapu buvo naudojami genetiškai modifikuoti organizmai. Taip išspręsimė vartotojų teisės žinoti apie perkamo produkto sudėtį problemą, kurią lemia vienos, moksliniais tyrimais pagrįstos genetiškai modifikuotų organizmų vartojimo rizikos vertinimo sistemos nebuvimas ir tinkamo visuomenės informavimo trūkumas;

208.5. mažinsime leistiną koncentraciją mažmeninės prekybos rinkoje, skatinsime alternatyvių prekybos vaistais kanalų atsiradimą.

KETVIRTASIS SKIRSNIS

ATSAKINGAS VIEŠŲJŲ FINANSŲ VALDYMAS

Skaidri viešųjų finansų politika

209. Lietuva išgyvena viešųjų finansų identiteto krizę, kuri pasireiškia tuo, kad valstybė finansuoja daug ir įvairių sričių, tačiau biudžeto pajamų surenka ir perskirsto beveik mažiausiai visoje ES (mažiau negu 30 proc. šalies BVP). Tai skatina korupciją viešajame sektoriuje ir darbo rinkoje, socialinę atskirtį ir nelygybę, emigraciją, trukdo kilti viešųjų paslaugų kokybei ir mažina šalies konkurencingumą bei patrauklumą tiek investuotojams, tiek gyventojams. Be to, tai yra viena iš nuolatinio valdžios sektoriaus deficito priežasčių, lemiančių, kad valdžios sektoriaus skola viršija 40 proc. BVP, o didžioji jos dalis, apie 74 proc., yra finansuojama užsienio subjektų.

210. Siekdami pertvarkyti viešųjų finansų sistemą ir jos valdymą, dirbsime šiomis kryptimis:

210.1. pertvarkysime mokesčių ir pensijų sistemas ir pagerinsime jų administravimą;

210.2. užtikrinsime didesnę ES fondų lėšų panaudojimo efektyvumą ir sumažinsime finansinę priklausomybę nuo ES paramos;

210.3. racionalizuosime viešojo sektoriaus išlaidas, taikysime sąnaudų ir naudos analizę vertinant investicijas;

210.4. tobulinsime viešojo ir privataus sektorių partnerystės modelį;

210.5. didinsime finansinį savivaldybių savarankiškumą, kartu stiprindami kompetentingą ir nešališką politinę ir finansinę kontrolę;

210.6. pamatiniu finansų politikos principu laikysime finansų politikos nuoseklumą, skaidrumą, bet kokių staigių finansinės ir mokestinės politikos pokyčių atsisakymą;

210.7. sieksime, kad biudžetas būtų orientuotas į rezultatus, t. y. kad biudžeto lėšos būtų skirstomos atsižvelgiant į Vyriausybės prioritetus, juos siejant su rezultatais ir skiriamomis lėšomis;

210.8. siekdami užtikrinti fiskalinę drausmę, stiprinsime vidutinio laikotarpio biudžeto sistemą, ypatingą dėmesį skirsime vidutinio laikotarpio fiskalinių rodiklių laikymosi užtikrinimui;

210.9. užtikrinsime atsakingą, į ilgalaikį finansų tvarumą orientuotą viešųjų finansų valdymą;

210.10. įvertinsime poreikį sustiprinti Lietuvos fiskalinę sistemą, siekdami plataus institucijų ir politikų sutarimo šiuo klausimu;

210.11. siekdami atitikti Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos principus, nustatytus nepriklausomoms fiskalinėms institucijoms, ir atsižvelgdami į kitų ES valstybių narių praktiką, peržiūrėsime teisės aktus, reglamentuojančius nepriklausomą fiskalinės drausmės stebėseną.

Paprastesnė ir teisingesnė mokesčių politika

211. Vertinant Lietuvos mokesčių sistemą, pažymėtina, kad valstybė kenčia ne dėl mažų mokesčių tarifų, bet dėl įvairioms asmenų grupėms taikomų išimčių ir išsikerojusios šešėlinės ekonomikos. Mokesčių sistemoje, įskaitant Valstybinio socialinio draudimo fondą, yra ir progresyvumo, ir regresyvumo elementų, sistema nėra struktūriškai vientisa ir nuosekli. Siūlymai pertvarkyti mokesčių sistemą remiasi pagrindiniais teisingumo, efektyvumo, skaidrumo ir administravimo paprastumo principais.

212. Atsižvelgdami į tai, kad tiek darbuotojų, tiek darbdavių mokami mokesčiai yra privalomi ir sudaro neatskiriamą darbo vietos kaštų bei atlyginimų dalį, kad didžiausias progresyvumas šiuo metu yra valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemoje, o gyventojų pajamų mokestis sudaro mažąją darbo užmokesčiui nustatytų mokesčių naštos dalį, kad būtina mažinti susitarimų dėl „vokelių“ prielaidas, didinti sistemos skaidrumą ir paskatas mokėti mokesčius, išgryninti mokesčių ir socialinio draudimo principus, sieksime mokesčių sistemą padaryti paprastesnę, skaidresnę ir aiškesnę:

212.1. analizuosime tikslingumą sujungti darbdavio ir darbuotojo mokamus mokesčius, taip darbo užmokesčio apmokestinimą padarant aiškesnį, skaidresnį, lengvai administruojamą ir didinantį paskatas legaliai dirbti bei mažinti šešėlį. Bus vertinamos ir kitos šių tikslų siekimo alternatyvos;

212.2. įvertinsime galimybes indeksuoti gyventojų mokesčiams apskaičiuoti taikomus neapmokestinamuosius dydžius;

212.3. peržiūrėsime gyventojų pajamų mokesčio lengvatas socialinio teisingumo ir efektyvumo požiūriu. Gyventojų pajamas mažinančių išlaidų lengvatos bus taikomos tik

ekonomiškai ir socialiai pagrįstais atvejais, pvz., įmokoms į kaupiamuosius pensijų fondus, įmokoms už studijas.

213. Įgyvendinsime mokesčių politikos skaidrinimo priemones:

213.1. ribosime naujų pridėtinės vertės mokesčio lengvatų atsiradimą ir įvertinsime esamų lengvatų tikslingumą. Dauguma pridėtinės vertės mokesčio lengvatų nėra socialiai teisingos, duoda ribotą naudą galutiniam vartotojui ir didina valstybės biudžeto deficitą;

213.2. įgyvendindami tikslą sumažinti galimybes išvengti mokesčių mokėjimo bei supaprastinti jų administravimą, sieksime suvienodinti skirtingų veiklos (verslo) formų mokestines prievoles (mokesčius);

213.3. atsižvelgdami į tarptautinę praktiką ir siekiamus tikslus, svarstysime galimybę įvesti draudimo sektoriaus specialų apmokestinimą;

213.4. sugriežtinsime prekybos alkoholiu licencijų išdavimo tvarką ir kelsime akcizo mokesčius už sveikatai žalingus alkoholio ir tabako produktus. Esant tolesnio ribojimo poreikiui, įvertinsime galimybę įvesti valstybinę monopolinę prekybos alkoholiu sistemą;

213.5. įvertinsime azartinių lošimų ir loterijų apmokestinimo reglamentavimo efektyvumą ir tobulinimo galimybes.

Tvari ir subalansuota pensijų sistema

214. Kadangi mokesčių sistema yra glaudžiai susijusi su socialinio draudimo sistema ir pateikti siūlymai paveiks jas abi, siekdami išvengti neigiamo poveikio, nustatysime keturių pakopų pensijų sistemą (pagal finansinės rizikos didėjimą asmeniui):

214.1. pagrindinė visiems vienoda ir indeksuojama pensija iš valstybės biudžeto;

214.2. valstybinio socialinio draudimo einamųjų įmokų (PAYG) pensija, kuri mokama apskaitos vienetų pagrindu ir indeksuojama ir kurios dydis priklauso nuo sumokėtų įmokų (su perskirstymo funkcija), nenustatant išmokų „lubų“;

214.3. profesinė kaupiamoji pensija, finansuojama savanoriškomis darbdavio ir asmens įmokomis, kurioms nebūtų taikomi gyventojų pajamų ir įmonių pelno mokesčiai. Šiuo metu ši pensijų sistemos dalis nėra išplėtotą, todėl skatinsime, įskaitant skatinimą mokestinėmis priemonėmis, darbdavius ir darbuotojus naudotis šia galimybe ir teiksime jiems bei asocijuotoms verslo organizacijoms ekspertinę ir kitokią paramą;

214.4. įvertinsime dabartinės antrosios ir trečiosios pakopos pensijų kaupimo sistemos veiksmingumą ir tobulinimo galimybes.

215. Siekdami išspręsti šiuo metu ypač aktualias valstybinio socialinio draudimo sistemos problemas, nedelsiant įgyvendinti tarpinius su pensijų sistema ir pensijomis susijusius sprendimus, skirtus sistemos ilgalaikiškumui ir darnumui kurti:

215.1. perkelsime iš Valstybinio socialinio draudimo fondo balanso visą susikaupusią skolą į valstybės biudžetą ir sustabdysime palūkanų mokėjimą valstybės biudžetui;

215.2. įvertinsime galimybes, iki bus pertvarkyta pensijų sistema, skirti Valstybinio socialinio draudimo fondui valstybės biudžeto asignavimus iš valstybės biudžeto mokamoms įmokoms į antrosios pakopos pensijų fondus;

215.3. užtikrinsime, kad pensijos nebus atimamos ar mažinamos;

215.4. sieksime nuo 2017 m. liepos 1 d. padidinti vidutinę senatvės pensiją iki 40 eurų, atsižvelgiant į šalies finansines galimybes, kartu užtikrindami valstybės finansinį stabilumą ir išnaudodami finansavimo šaltinius, kurie susidarys priėmus anksčiau išvardytus sprendimus;

215.5. baigsime pensijų kompensavimą iki 2017 m. liepos 1 d.;

215.6. sustiprinsime Valstybinio socialinio draudimo fondo tarybos kompetenciją ir įgaliojimus, pakviesdami jos nariais tapti pensijų ekonomikos ekspertus (taip pat ir iš Skandinavijos šalių) ir numatydami Tarybai teisę tvirtinti arba atmesti Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto projektus ir priimti kitus su Fondo valdymu susijusius sprendimus;

215.7. įsteigsime Pensijų tarybą, kurioje dirbs ir kuriai vadovaus pensijų ekonomikos ekspertai ir aktuarai.

Kompetentingas viešųjų finansų administravimas

216. Esminė ir ilgalaikė šalies viešųjų finansų yda yra mažas valstybės surenkamų mokestinių ir kitų lėšų panaudojimo efektyvumas. Taip yra dėl nepakankamos politikų ir aukštų valstybės pareigūnų kompetencijos ir atsakomybės, trumpalaikių paskatų ir motyvų dominavimo ilgalaikių valstybės interesų sąskaita, pernelyg didelio viešųjų finansų valdytojų skaičiaus (per daug kaštų centrų) ir kitų sisteminių priežasčių.

217. Vyriausybė pirmiausia skirs dėmesį viešųjų finansų administravimo efektyvumą mažinantiems sisteminiams veiksniams. Tai nelengvas ir ilgas procesas, kuris reikalauja ypatingos kompetencijos ir sprendimų bei efektyvaus jų įgyvendinimo tęstinumo. Todėl į pagalbą pasitelksime geriausius šalies ir užsienio ekspertus, taikysime kitų, pažangiausių šioje srityje, valstybių patirtį ir įgyvendinsime šias priemones:

217.1. siekdami išlaikyti pakankamą finansavimą visoms valstybės išlaidų sritims, sieksime didinti visų valstybės išlaidų ir investicijų efektyvumą, visų pirma daugiausia finansavimo reikalaujančiose srityse – pensijų, socialinės ir sveikatos apsaugos, švietimo ir

valstybės valdymo. Vykdydami optimizavimą, sieksime nustatyti aiškius tikslus ir standartus, aiškiau susiedami atlygį su darbo rezultatais ten, kur tai prasminga ir įmanoma;

217.2. valstybės tarnyboje remsimės profesionalais, naikinsime išlikusias dubliuojančias įstaigas ir funkcijas, konsoliduosime asignavimų valdytojus, išdo valdymą ir aptarnaujančių biudžetinių įstaigų funkcijas, sieksime laikytis valstybės tarnautojų bei pareigūnų atsakomybės dėl neefektyvių sprendimų ir padarytos žalos valstybei principo;

217.3. didinsime valstybės ir savivaldybių turto valdymo efektyvumą, pagrindinėms valstybės turto rūšims nustatysime valdymo efektyvumo rodiklius. Gerinsime valstybės ir savivaldybių įmonių valdymo kokybę ir ribosime galimybes jas naudoti grupiniams ar asmeniniams politikų tikslams. Valstybės valdomose bendrovėse įgyvendinsime korporatyvinio valdymo principus ir sieksime, kad akcininkai – valstybei atstovaujančios institucijos – nustatytų valstybės įmonėms ambicingus tikslus;

217.4. vertindami ir planuodami valstybės investicijas, remsimės objektyvia sąnaudų ir naudos analize visą projekto gyvavimo ciklą, nesivadovaudami tik trumpalaikiais ekonominiais ir biudžetiniais tikslais ar motyvais;

217.5. integruosime viešojo ir privataus sektorių partnerystės modelį į ilgalaikį valstybės ir savivaldybių viešųjų paslaugų ir infrastruktūros investicijų planavimą.

218. Numatytos 6,7 mlrd. eurų 2014–2020 m. ES struktūrinių fondų lėšos yra vienas iš svarbiausių valstybės viešųjų investicijų šaltinių. Siekdami mažinti Lietuvos išsivystymo atsilikimą nuo ES vidurkio ir Lietuvos regionų išsivystymo skirtumus, efektyviai naudosime numatytas ES fondų investicijas. Siekdami šio tikslo ir tuo pačiu – mažinti Lietuvos ekonomikos ir viešųjų finansų priklausomybės nuo ES lėšų keliamas struktūrines grėsmes:

218.1. skatinsime tokias ES fondų investicijas, kurios nesudaro papildomų sukurtos infrastruktūros išlaikymo išlaidų iš valstybės ir savivaldybių biudžetų ir leidžia pasiekti svarbiausių rezultatų;

218.2. išplėsimė įvairių finansinių priemonių, kurios kuria finansinę grąžą, naudojimą tose srityse, kuriose anksčiau jos nebuvo naudojamos, – vandentvarka, kultūra, transportas, kita viešoji infrastruktūra ir pan. Tęsimė sukurtų finansinių priemonių naudojimą verslo ir energetinio efektyvumo srityse;

218.3. supaprastinsime ES lėšų administravimo reikalavimus, taikomus pareiškėjams ir projektų vykdytojams, vertinsime kitas administracinės naštos mažinimo galimybes.

219. Komercinių finansų srityje, be užduoties vykdyti deramą jų priežiūrą, keliame šiuos tikslus:

219.1. konsoliduosime valstybės kapitalo finansinių įmonių veiklą, pavesime jas valdyti Finansų ministerijai. Valstybės įmonių veiklos tikslas, be įstatymuose nustatytų socialinės

atsakomybės normų, turi būti pelnas ir veiklos rodikliai, palyginami su analogiškų komercinių įmonių rodikliais, išskyrus tuos atvejus, kai valstybės įmonės atlieka svarbią socialinę funkciją;

219.2. vertinsime galimybes steigti nacionalinės skatinamojo finansavimo institucijos valdomą valstybinio ar mišraus kapitalo regionų plėtros fondą, kuris padidins investicijų į regionus ir infrastruktūrą apimtį ir sumažins regionų ekonominę atskirtį;

219.3. įgyvendinsime kredito unijų sistemos pertvarką, paremtą konsolidavimo ir nekonkuruojančios priežiūros sistemos principais;

219.4. skatinsime alternatyvias verslo finansavimo priemones, įskaitant rizikos kapitalo fondus, verslo angelų programas ir kitas priemones, efektyviai bendradarbiausime su Europos investicijų banku, Europos investiciniu fondu, Europos rekonstrukcijos ir plėtros banku, kitomis tarptautinėmis finansinėmis organizacijomis.

Veiksmingos šešėlinės ekonomikos mažinimo priemonės

220. Lietuvoje šešėlinės ekonomikos mastas yra santykinai didelis, nors vertinimai, priklausomai nuo metodikos ir vertintojų, labai skiriasi – nuo 15 iki 26 proc. BVP. Tokia padėtis blogina moralinį klimatą šalyje, pakerta pasitikėjimą teisine bei ekonomine sistema ir skatina įvairias šešėlinės veiklos apraiškas. Tai nedera su gero valdymo principais, valstybės įsipareigojimais savo piliečiams, Lietuvos siekiu tapti EBPO nare. Sieksime ne kovoti su žmonėmis ir verslu, veikiančiais ekonomikos šešėlyje, bet kursime sąlygas ir paskatas, kad jie taptų skaidrios ir oficialios ekonominės veiklos dalyviais. Ieškodami efektyvių būdų užkirsti kelią korupcijai ir neskaidrumui bei padidinti priežiūrą atliekančių valstybės institucijų kompetenciją ir nešališkumą:

220.1. tobulinsime mokesčių sistemą, mažindami joje išlygas ir neapibrėžtumą, kurie sudaro galimybes teisėtai arba iš dalies teisėtai išvengti mokesčių. Griežtinsime šešėlyje veikiančio verslo atsakomybę;

220.2. siekdami supaprastinti mokesčių sistemą, didinsime paskatas teisėtai dirbti ir mokėti visus mokesčius, išskaidrinant su darbuotojo socialiniu draudimu susijusias prievoles. Tai sumažins darbdavio motyvą mokėti ne visą atlyginimą, išgrynins darbo užmokesčio ir mokesčių sąvokas, padidins pačių dirbančiųjų atsakomybę bei reiklumą valstybės institucijoms dėl sumokėtų mokesčių panaudojimo;

220.3. įvertinsime galimybę griežčiau reglamentuoti įmonių lėšų naudojimą jų vadovų, dalyvių ar kitų asmenų asmeniniams poreikiams;

220.4. tęsime ir stiprinsime grynųjų pinigų apyvartos stebėseną ir finansinį skatinimą naudotis elektroninėmis atsiskaitymo priemonėmis, taip siaurinant galimybes veikti šešėlyje;

220.5. vykdysime geresnio ir efektyvesnio mokesčių administravimo politiką, stiprinsime už mokesčių administravimą atsakingų institucijų gebėjimus, skatinsime gerosios mokesčių planavimo ir įgyvendinimo patirties mainus su užsienio šalimis;

220.6. skatinsime asmenis, informuojančius apie mokesčių vengimo ir sukčiavimo atvejus, tobulinsime pranešėjų apsaugos teisinį reguliavimą;

220.7. skirsime deramą dėmesį visuomenės pilietiškumo ugdymui, skatindami suvokimą, kad valstybė – visų mūsų nuosavybė, todėl mokesčių slėpimas, sukčiavimas yra nusikaltimas ne valdžiai, bet visų pirma sau, savo artimiesiems, visuomenei.

V SKYRIUS

DARNUS VALSTYBĖS VALDYMAS

PIRMASIS SKIRSNIS

TEISINGUMAS – SOCIALINIO STABILUMO IR ŽMONIŠKUMO GARANTAS

221. Lietuvių tauta, sutvirtinusi demokratinės valstybės pagrindą, Konstitucijoje įsipareigojo gyventi pagal teisės viršenybės principą – ta pačia teise vienodai saistyti tiek piliečius, tiek ir valstybės institucijas, pareigūnus. Teisės viršenybės principas, kurio esmė – teisės viešpatavimas, įpareigoja visus valstybėje priimamus sprendimus grįsti skirtingų socialinių grupių interesų derinimu, draudžia privilegijas, remiasi pagarba žmogaus teisėms ir atsakomybe už savo veiksmus. Teisės viršenybė reiškia ypatingą teisės ir politikos santykį. Teisė kartais vis dar yra pasyvus įrankis bet kokio turinio galiai legalizuoti ir įgyvendinti, kaip yra autoritarinėse valstybėse. Turime ginti, puoselėti ir stiprinti demokratiją Lietuvoje. Laisvosios rinkos pagrindinio principo (pranc. *laissez faire* – leiskite veikti) ir liberaliosios doktrinos sureikšminimas ir interpretacija pavertė valstybę didelių įtakos grupių įkaite, o teisę – tų grupių aptarnavimo įrankiu. Politika teisinėje valstybėje yra skirtingų vertybinių srovių ir interesų derinimo bei žmogaus teisių apsaugos būdas. Daugumos valdžia visada turi garantuoti pagrindines silpnesnės mažumos teises.

222. Teisės viešpatavimas reiškia, kad valdžią riboja teisė, visos valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos turi veikti remdamosi teise ir paklusdamos teisei. Deja, neretai Lietuvos viešajame gyvenime susiduriame su atvejais, kai valdžia, viešųjų institucijų įgaliojimai tampa pasipelnymo simboliu. Lietuvoje atsiranda pilkosios zonos, kuriose nebaudžiamai gali veikti stambios politinės korupcijos lyderiai, teisinės atsakomybės už šias veiklas tiesiog nėra.

223. Valdžios atotrūkis, stipriojo teisės įtvirtinimas, visos visuomenės ir atskirų jos narių abejingumas lėmė milžinišką atskirtį ir skurdą, nepasitikėjimą politine valdžia, nusivylimą

valstybės institucijomis. Mūsų užduotis – sustabdyti valdžios atotrūkį nuo žmonių, atskirti ją nuo siaurų grupių, atkurti pasitikėjimą valstybe, teise ir jos institucijomis, užtikrinti Konstitucijos veikimą. Realiai įtvirtinti teisės viešpatavimą galima tik išlaisvinant Lietuvos žmonių pilietinę iniciatyvą, skatinant jų organizuotumą, įsitraukimą, teikiantį žmonėms pasitikėjimo savo jėgomis ir kuriantį jų gebėjimą keisti bendrąjį gyvenimą visų gerovės linkme.

Pasitikėjimo teismais ir prokuratūra atkūrimas, teisinės sistemos atvirumas ir skaidrumas

224. Pertvarkydami teisinę sistemą:

224.1. sieksime sutrumpinti ikiteisminio proceso ir teismo nagrinėjimo terminus. Bus sugriežtinta atsakomybė už pernelyg ilgą ikiteisminio tyrimo atlikimo procesą ar piktnaudžiavimą ikiteisiniu procesu. Bus sugriežtinta prokuroro atsakomybė už savo tiesiogines pareigas atliekant baudžiamąjį procesą;

224.2. stiprindami prokuratūros savivaldą, užtikrinsime prokurorų ir teisėsaugos pareigūnų motyvaciją ir profesionalumą;

224.3. Lietuvos teismų sistemos struktūrinę reformą vykdysime taip, kad būtų sparčiau nagrinėjamos bylos, suvienodintas teisėjų darbo krūvis, sudarytos sąlygos teisėjų specializacijai ir priimamų sprendimų kokybei gerinti;

224.4. skatinsime visuomenės įsitraukimą į teisingumo vykdymą, įteisindami visuomeninio teismų tarėjo institutą. Teismų tarėjų – nepriekaištingos reputacijos visuomenės atstovų – dalyvavimas bylų nagrinėjime prisidės prie teismo sistemos atvirumo, skaidrumo stiprinimo. Be to, stiprinsime visuomenės dalyvavimą teisėjų atrankose ir juos vertinant;

224.5. informaciją apie teisės aktus, jų projektus bei baigiamuosius teismų sprendimus skelbsime viešojoje elektroninėje erdvėje ir ji bus prieinama kiekvienam asmeniui;

224.6. visas teismams nebūdingas funkcijas, tiesiogiai nesusijusias su teisingumo vykdymu, perduosime kitoms valstybės institucijoms arba valstybės perduotąsias funkcijas atliekantiems notarams bei antstoliams;

224.7. stiprinsime žmogaus teisių pažeidimų prevenciją, plėtodami ikiteismines ginčų nagrinėjimo procedūras, taip mažindami biurokratizmą ir spartindami ginčų sprendimą. Bus skatinama ginčus spręsti ne teismo tvarka, pasinaudojant alternatyviomis priemonėmis – arbitražu, administracinių ginčų komisija, mokestinių ginčų komisija ir kt.;

224.8. plėtosime taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemą, kad didesnė dalis teismo ginčų būtų sprendžiama taikiai, tam bus numatyta privaloma mediacija nagrinėjant tam tikrų kategorijų civilinius ir administracinius ginčus;

224.9. įtvirtinsime kiekvieno Lietuvos Respublikos piliečio teisę kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą;

224.10. įtvirtinsime ypatingojo prokuroro statusą politinės ir teisėjų korupcijos byloms tirti. Manome, kad tokias funkcijas gali atlikti pertvarkytas Kovos su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija departamentas;

224.11. subalansuosime bausmių politiką, Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą patobulinsime taip, kad laisvės atėmimo bausmė būtų taikoma tik visuomenei pavojingiems asmenims už sunkius nusikaltimus, sumažinsime įkalintų ir bausmę atliekančių asmenų skaičių;

224.12. įvesime bendrą teisės kvalifikacijos egzaminą asmenims, pretenduojantiems tapti teisėjais, prokurorais ir advokatais, kad būtų panaikintas korporacinės sistemos uždarumas ir teisės sistema taptų skaidresnė bei atviresnė;

224.13. padidinsime iš valstybės biudžeto skiriamas lėšas nusikaltimų aukoms padarytai žalai atlyginti ir kompensacijoms už valdžios institucijų padarytą žalą, kad galima būtų nedelsiant atlyginti materialinius ir moralinius nuostolius nukentėjusiesiems, o valdžios institucijų padarytą žalą privalomai išieškosime iš nusižengusių valstybės tarnautojų;

224.14. įgyvendinsime žmonių lūkesčius dėl teisinio švietimo – nustatysime privalomas teisės pagrindų dalyko pamokas pagrindinėse mokyklose ir gimnazijose bei teisės mokslų įvado studijas visų specialybių studentams universitetuose. Bus laikomasi visuotinio teisinio švietimo modelio;

224.15. vykdysime aktyvią žmogaus teisių švietimo politiką, siekdami veiksmingai ginti konstitucines teises į nešališką teismą, teises, užtikrinančias asmens saugumą, privataus gyvenimo neliečiamumą, garantuoti, kad nebūtų pažeidžiamas konstitucinis nekaltumo prezumpcijos principas, asociacijų laisvė, kad augtų žmonių derybinė galia, įsitraukimas;

224.16. peržiūrėsime ir prireikus keisime teisės aktus, kad lyčių lygybės principas būtų įgyvendintas visais politiniais lygmenimis;

224.17. sukursime veiksmingą mechanizmą, užtikrinantį žmogaus teises į privatų gyvenimą;

224.18. Vartotojų teisių apsaugos tarnybos veiklą priartinsime prie žmonių. Bus išplėtotas ikiteisminis vartojimo ginčų nagrinėjimas ir privalomas sprendimų dėl jų vykdymas, dirbs bendros trišalės – vartotojų, verslo ir valstybės institucijų atstovų – komisijos;

224.19. būtinai vertinsime visuomenės nuomonę aptardami rengiamus Europos Sąjungos teisės aktus.

Tinkamos kokybės ir prieinamos valstybės paslaugos

225. Viešojo administravimo, kaip ir visos viešosios politikos, kokybė yra horizontalusis šios programos prioritetas. Mes siekiame, kad mokesčių mokėtojai iš valstybės gautų tinkamos kokybės, veiksmingas paslaugas, kurių organizavimo ir teikimo netemdytų abejonės šešėliai dėl galimo neskaidrumo, asmeninių valstybės tarnautojų interesų tenkinimo valstybės sąskaita ar korupcijos. To siekdami mes įsipareigojame, kad:

225.1. plėsiame valstybės garantuojamos teisinės pagalbos prieinamumą;

225.2. nedelsdami užbaigsiame elektroninės medicinos sistemų kūrimą ir užtikrinsime efektyvią jų veiklą;

225.3. skatinsime elektroninės valdžios sprendimų diegimą visose viešojo administravimo įstaigose. Ypatingą dėmesį skirsime plėtrai aukštesniojo – ketvirto ir penkto – lygio elektroninių valdžios paslaugų, kurios sudaro galimybę interesantui elektroniniu būdu ne tik užsisakyti konkrečias administracines paslaugas, bet ir gauti norimus dokumentus;

225.4. daug dėmesio skirsime viešojo valdymo institucijų teikiamoms viešosioms administracinėms paslaugoms paprastinti ir konsoliduoti. Didinsime integruotųjų paslaugų (gyvenimo įvykių), teikiamų elektroniniu būdu, skaičių ir aprėptį;

225.5. siekdami, kad visuomenei būtų teikiamos jos poreikius atitinkančios ir tinkamos kokybės viešosios paslaugos, viešuosius (valstybės ir savivaldybių) paslaugų teikėjus skatinsime ir iš jų reikalausime nustatyti viešųjų paslaugų kokybės standartus, vykdyti nuolatinę paslaugų kokybės stebėseną ir vertinimą, plėsti elektroninių paslaugų teikimą ir prieinamumą, diegti sutartinės ir (ar) institucinės viešosios ir privačios partnerystės formas;

225.6. visiškai įgyvendinsime Neįgaliųjų konvenciją, negalią turintiems žmonėms teiksime efektyvesnę pagalbą, pašalinsime galimybes piktnaudžiauti žmonių veiksnio apribojimais, sudarysime sąlygas neįgaliesiems naudotis visomis teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis.

Žmogaus teisės

226. Piliečių pasitikėjimas savo valstybe labai priklauso nuo to, kaip efektyviai valstybė geba apginti jų teises. Siekdami atkurti ir stiprinti piliečių pasitikėjimą, daug dėmesio skirsime žmogaus ir piliečių teisių bei pagrindinių laisvių apsaugai ir tuo tikslu:

226.1. stiprinsime Seimo kontrolierių kompetenciją ir galimybes įgyvendinti jiems nustatytas funkcijas, skatinsime juos naudotis įstatymuose suteiktomis teisėmis (pvz., teise

kreiptis į teismą) užtikrinant žmogaus teises, jų pažeidimų prevenciją, šalinant biurokratizmą ir jo priežastis;

226.2. steigime žmogaus teisių gynimo agentūrą;

226.3. orientuosime valstybės tarnautojus ir valstybės bei savivaldybių institucijas, nagrinėjant žmonių skundus, į atvejo tyrimą ir pažeidimų prevenciją, kad būtų panaikintos priežastys ir sąlygos, dėl kurių atsiranda pažeidimų;

226.4. sieksime įteisinti dvigubą pilietybę, kad būtų išlaikytas ryšys su išvykusiais tautiečiais.

ANTRASIS SKIRSNIS

STRATEGINĖ LYDERYSTĖ IR KOMPETENCIJA VALSTYBĖS VALDYME

227. Valstybės valdymas pastaraisiais metais tapo itin biurokratizuotu ir uždaroje aplinkoje vykstančiu procesu. Visuomenė neretai lieka nušalinta nuo valstybės valdymo klausimų. Kai kurios politinės jėgos atvirai deklaruoja paradigimą, jog „eiliniai“ piliečiai negali suvokti politikos subtilybių, todėl dalyvauti politikoje jie tegali tik kartą per ketverius ar penkerius metus – per valstybės vadovo, Seimo ar savivaldybių tarybų ir kitus rinkimus.

228. Pasisakome už atvirą, viešą ir skaidrią politiką. Nebijome savo šalies piliečių ir esame įsitikinę, kad reguliariose diskusijose, atsiskaitant už rinkimų įsipareigojimų vykdymą ir, kas ne mažiau svarbu, – aptariant neįvykdytus įsipareigojimus galima rasti būdų, kaip nuolat tobulinti viešąją politiką, atsižvelgti į žmonių siekius ir viltis.

229. Koalicija telkia lyderius, kurie geba prisiimti atsakomybę ir spręsti kylančias problemas, užtikrinti aukštą viešųjų paslaugų kokybę ir pasitikėjimą valstybės ir savivaldybių institucijomis.

230. Formuosime aiškią ir skaidrią teisinę bazę, grindžiamą gero valdymo principais. Skatinsime nuolatinę praktikų, akademikų bei pilietinės visuomenės diskusijas dėl konkrečias sritis reglamentuojančios teisės tobulinimo, perteklinių, neaiškių, skirtingoms interpretacijoms galimybę sudarančių teisės aktų nuostatų įvardijimo ir efektyviausių jų taisymo būdų.

231. Siekiant efektyvaus ir mažiau kainuojančio viešojo valdymo, ir toliau bus nuosekliai tobulinama strateginio planavimo, programinio biudžeto, audito ir atskaitomybės sistema, iš valstybės ir savivaldybių įstaigų reikalaujama atlikti sprendimų poveikio ir biudžeto programų vertinimus, funkcijų peržiūras, veiklos rezultatų stebėseną ir vertinimus.

232. Vykdydami valstybės administravimo sistemos pertvarką, mažinsime ministerijų, Vyriausybės įstaigų, valstybės įmonių, viešųjų ir verslą reguliuojančių įstaigų skaičių, panaikindami dirbtinai sukurtas ir perteklines valdymo sritis, kurios dubliuojasi, ir jas įgyvendinančias institucijas. Siekdami diegti projektų valdymo principais grįstą valdymą,

efektyvinsime teisėkūros ir Vyriausybės veiklos procesus bei diegsime kokybės standartus. Restruktūrizuosime Vyriausybės kanceliariją ir joje įsteigsime pokyčių valdymo padalinį.

233. Pamatuotai konsoliduosime valstybės įstaigų bendrąsias funkcijas (viešųjų pirkimų, personalo valdymo, buhalterinės apskaitos tvarkymo, informacinių ir ryšių technologijų ir kt.).

234. Siekiant mažinti administracinę naštą verslui ir visuomenei, ir toliau bus atsisakoma perteklinio reglamentavimo, gerinama teisės aktų kokybė, stiprinamas valstybės institucijų tarpusavio bendradarbiavimas, konsoliduojama ir tobulinama valstybinę priežiūrą vykdančių institucijų sistema.

235. Stiprindami regioninę politiką, išanalizuosime galimybes perkelti į Kauną dvi ministerijas: Aplinkos ir Žemės ūkio. Įgyvendindami kompleksinę valstybės valdymo reformą, siūlysime sujungti kai kurias ministerijas.

236. Imsimės iniciatyvos pradėti ir įgyvendinti jau seniai pribrendusias reformas visose valstybės valdymo srityse, taip formuodami efektyvią ir profesionalią valstybės tarnybą.

237. Suvokdami, kad dalį viešųjų paslaugų efektyviau, pigiau bei sparčiau gali suteikti nevyriausybinės organizacijos, imsimės priemonių perduoti dalį valstybės funkcijų nevyriausybiniam sektoriui.

238. Inicijuosime teisės aktų pakeitimus, skirtus užtikrinti, kad Seimo narys tuo pačiu metu negalėtų eiti ministro pareigų.

239. Siekdami darnios viešųjų finansų politikos, stengsimės Seimo rinkimų datą suderinti su biudžeto rengimo ciklu. Siūlysime, kad Seimo rinkimai būtų organizuojami kalendorinių metų pradžioje, vėliausiai – iki kovo mėnesio pabaigos, taip sudarant galimybę naujai išrinktam Seimui deramai prižiūrėti visą, balandžio mėnesį prasidedantį ir spalio–lapkričio mėnesiais pasibaigiantį, metinio biudžeto rengimą. Įgyvendinus šią reformą, bus atsisakyta žalingos dabartinės praktikos, kai naujai išrinktam Seimui tenka priimti ankstesnės kadencijos Seimo suformuotos Vyriausybės parengtą biudžetą.

Skaidri ir atsakinga politika

240. Daugiau kaip dešimt pastarųjų metų piliečių pasitikėjimas tiek visuotinai renkama Tautos atstovybe – Seimu, tiek ir jo formuojama įstatymų vykdomąja valdžia – Vyriausybe svyruoja ties žemutine dviženklį skaičių riba. Taip yra dėl daugelio priežasčių, iš kurių ne paskutinę vietą užima ir neatsakingi politikų veiksmai, politinės kultūros trūkumas, ryšių tarp politinio ir administracinio lygmens bei piliečių trūkumas, susiformavusi uždara sprendimų priėmimo tradicija ir neretai pasitaikantis politikų nenoras piliečiams atsiskaityti už vienokių ar kitokių valstybės sprendimų priežastis. Tokia padėtis negali nekelti nerimo vien jau dėl to, kad ji

pakerta piliečių pasitikėjimą savo valstybe, ypač atsižvelgiant į dabartinį įtemptą tarptautinį kontekstą.

241. Vyriausybė įsipareigoja dėti visas pastangas tam, kad pakeistų šią padėtį. Politinės sistemos tobulėjimą siejame su viešojo intereso turinio ir svarbos išryškinimu. Brandžios demokratijos požymiu laikome ne tik galimybę piliečiams dalyvauti valdant valstybę, bet ir piliečių suvokimą apie nacionalinius, bendruomeninius interesus ir apie turimas galimybes juos formuoti ir ginti. Todėl įsipareigojame vykdyti skaidrią, atvirą politiką tam, kad sugrąžintume piliečių pasitikėjimą savo pačių galiomis, taip pat savo valstybe. Remdamiesi šiomis nuostatomis, stiprinsime pilietinį žmonių ir bendruomenių aktyvumą, jų realų ir solidarų dalyvavimą viešajame gyvenime. Taip užtikrinsime viešosios politikos kokybės augimą ir sisteminės visuomenės gerovės (materialinės, socialinės ir ekologinės) augimą.

242. Įteisinsime elektroninį balsavimą, daug dėmesio skirdami balsavimo slaptumo ir saugumo principui užtikrinti. Pakeisime Seimo rinkimų datą (rinkimai būtų rengiami kovo mėn.), susiedami juos su biudžeto svarstymo ciklu.

243. Sieksime depolitizuoti valstybės įmonių valdymą. To paties principo sieksime vietos savivaldoje. Valstybės įmonė turi veikti kaip rinkos dalyvė ir kaip socialinės naudos visuomenei teikėja. Į viešąsias paslaugas teikiančių valstybės ir (arba) savivaldybių įmonių valdymą įtrauksime vartotojų ir bendruomenių atstovus. Bet kuriuo atveju joms turi vadovauti savo srities profesionalai ir jokių atveju jų valdymo organai neturi tapti menkai kompetentingų partijų atstovų prieglauda. Užtikrinsime valdymą, pagrįstą geriausia praktika, profesionalumu, skaidrumu ir atskaitomybe.

244. Netoleruosime politinės korupcijos atvejų. Vertybinius principus laikydami aukštesne vertybe negu koaliciniai susitarimai, reikalausime, kad bet kokie įtarimai korupcija būtų nedelsiant tiriami, o politinės jėgas, atsisakančias tai daryti ar dangstančias savus įtariamus korupcija asmenis, atsisakysime laikyti pagarbos ir pasitikėjimo vertais partneriais.

245. Ryžtingai kovosime su mėginimais iškraipyti piliečių valią. Tuo tikslu stiprinsime kovą su rinkėjų papirkimu. Taip pat skatinsime dalyvaujamąsios demokratijos principų ir metodų įgyvendinimą, suteikiantį galimybes piliečiams tiesiogiai įgyvendinti Tautos suverenias galias.

Skaidresnė teisėkūra, aiškesnė teisė

246. Svarbiausia bet kokios teisės sąlyga yra jos aiškumas, vienareikšmiškumas ir vientisumas. Deja, net ir šiandien, praėjus dvidešimt šešeriems Nepriklausomybės metams, nacionalinės teisės kūrimo procesas neretai vyksta chaotiškai, neskiriama pakankamai dėmesio

teisinės sistemos vientisumui, priimamų sprendimų poveikio vertinimui. Siekdami ištaisyti esamus teisėkūros proceso netobulumus, neretai lemiančius įstatymų spragas ir keliančius pagrindą piliečių nepasitenkinimą, užtikrinsime, kad įstatymai negalėtų būti priimami nesudarius galimybės visuomenei jų įvertinti ir tinkamai jų esmę išaiškinti visoms suinteresuotoms ir besidominčioms šalims.

247. Pasieksime, kad svarbiausi valdžios institucijų sprendimai būtų pagrįsti ne siauros, nebūtinai objektyvių asmenų grupės nuomone, o nešališkai sudarytų mokslo ir tiriamųjų grupių rekomendacijomis, patikrintomis jų laisvais debatais.

248. Stiprinsime teisės aktų projektų poveikio vertinimo procesus tiek nacionaliniu, tiek ir vietos savivaldos lygmeniu, daug dėmesio skirsime neteisėtos įtakos poveikio teisės aktų įgyvendinimui, taip pat piktnaudžiavimo galimybių vertinimo metodikai stiprinti. Naują teisinį reguliavimą nustatantiems teisės aktams bus atliekama galimo poveikio visuomeniniams santykiams vertinimo analizė.

249. Sukursime skaidrią lobistinės veiklos priežiūros sistemą. Europos Sąjungos institucijų ir kai kurių pirmaujančių Europos Sąjungos valstybių narių pavyzdžiu įdiegsime privalomą visuomenės informavimo apie susitikimus su lobistais sistemą, plėsime interesų deklaravimo ir deklaracijų priežiūros metodiką, užtikrinsime efektyvų jos taikymą.

250. Įtvirtinsime teisinę nuostatą, kad lobistais būtų laikomi visi asmenys, darantys įtaką teisiniui reguliavimui. Nustatysime pareigą deklaruoti susitikimus teisėkūros klausimais ne tik lobistams, bet ir politikams, įskaitant Seimo ir savivaldybių tarybų narius, kuriems buvo adresuoti patarimai, įtaka dėl konkretaus teisės akto ar politikos formavimo.

251. Didinsime lobistinės veiklos priežiūros efektyvumą. Šiuo metu lobistinės priežiūros veikla yra tik formali, realiai nėra vykdoma, todėl kelsime uždavinį užtikrinti realų lobistų ir politikų atsiskaitomumą už savo veiklą, suformuoti veikiančią lobistinės veiklos priežiūros sistemą.

Veiksminga ir profesionali valstybės tarnyba

252. Piliečio sąveika su valstybe daugiausia vyksta per valstybės ir savivaldybių institucijas – savivaldybių administracijas, Valstybinę mokesčių inspekciją, Lietuvos darbo biržą ar kitas valstybės, savivaldybių administravimo ar paslaugų įstaigas. Būtent šių institucijų ir įstaigų veiklos efektyvumas ir piliečių aptarnavimo kokybė daugiausia lemia požiūrį į valstybę ir savo vietą joje. Mokesčių mokėtojai turi teisę reikalauti, kad jų išlaikomos valstybės institucijos greitai ir efektyviai atliktų savo funkcijas, o centrinė valdžia nustatytų skaidrias ir aiškias jų

veiklos taisyklės, todėl esame įsitikinę ir įsipareigojame, kad didinsime visuomenės pasitikėjimą valstybės tarnyba.

253. Valdymo ir administravimo, valstybės tarnautojų sąveikos su piliečiais kokybei skirsime didelį dėmesį. Šios veiklos rezultatus nuolat vertinsime tiek pagal valstybės įstaigų veiklos efektyvumo ir strateginių tikslų įgyvendinimo, tiek ir pagal piliečių pasitenkinimo viešojo administravimo ir viešąsias paslaugas teikiančių institucijų veikla rodiklius.

254. Siekiant, kad valstybės tarnyba būtų patraukli, moderni, depolitizuota ir efektyvi, bus įdiegta kompetencijomis grįsta valstybės tarnybos sistema, kurioje valstybės tarnautojų atranka, jų veiklos vertinimas, karjera bus siejami su konkrečioms pareigoms nustatytų kompetencijų turėjimu.

255. Bus stiprinamos vadovų vadybinės ir lyderystės kompetencijos ir taikomi tokie įstaigų vadovų veiklos vertinimo metodai, kurie padėtų formuoti ir tobulinti įrodymais grįsto valdymo kultūrą.

256. Bus įgyvendinamas principas: atviros durys iniciatyvoms iš apačios, sąžininga, skaidri ir atsakinga valstybės tarnyba.

257. Mažinsime biurokratinę našą verslui ir gyventojams. Peržiūrėsime administracines procedūras, paprastinsime jų atlikimo tvarką, šalinsime kliūtis valstybės institucijoms bendrai naudotis valstybinėmis centralizuotomis duomenų bazėmis, taip sumažinant poreikį interesantams patiems susirinkti reikalaujamas pažymas. Keliame tikslą iki 2020 m. pasiekti, kad valstybės ir savivaldybių įstaigos nereikalautų iš piliečio jokios informacijos, jeigu ji yra centralizuotose valstybės duomenų bazėse.

258. Plėtosime valstybės valdymo sąnaudas ir kaštus, interesantams mažinančius elektroninės valdžios sprendimus, kursime efektyvią elektroninę administraciją. Sieksime, kad iki 2020 m. ne mažiau kaip 90 proc. iš šiuo metu teisiškai numatytų daugiau kaip dviejų šimtų valstybės ir maždaug tiek pat savivaldybių teikiamų administracinių paslaugų gyventojams ir verslui būtų prieinamos elektroninėmis priemonėmis.

259. Sieksime valstybės tarnybos efektyvumo. Kartu su mokslininkais ir praktikais skatinsime valstybės tarnybos optimizavimą, nereikalingų funkcijų ir perteklinio administracinio aparato atsisakymą, įvertinsime, kurias valstybines funkcijas efektyviau yra atlikti regionų, savivaldybių lygmeniu, perduoti nevyriausybiniam sektoriui, ir imsime realių žingsnių tam įgyvendinti. Įtvirtinsime valstybės tarnautojo atsakomybės už nekokybiškos paslaugos suteikimą principą.

260. Užtikrinsime, kad valstybės turtas būtų efektyviai valdomas visų šalies piliečių naudai. Atliksime valstybės turto ir jo naudojimo efektyvumo auditą. Iš jo rezultatų spręsimė dėl valdomo turto panaudojimo, nuomos ar privatizavimo. Valstybės turtui valdyti naudosime

valstybės turto informacines sistemas, kurias bus galima naudoti ir investiciniam potencialui vertinti, investicijoms pritraukti. Skatinsime, kad visos savivaldybės turėtų analogiškas jų disponuojamo turto informacines sistemas.

261. Kovosime su korupcija ir nepotizmu valstybės tarnyboje. Valstybės tarnyba turi būti profesionali, efektyvi ir kompetentinga atlikti viešojo administravimo funkcijas, gebanti formuluoti strateginius tikslus ir jų siekti.

262. Priimtų sprendimų poveikis labai daug priklauso nuo jų įgyvendinimo kokybės – kvalifikuotų ir motyvuotų valstybės tarnautojų. Todėl skatinsime valstybės ir vietos savivaldos tarnybos profesionalumą ir kokybę: jos veiklos efektyvumą, tarnautojų kompetencijos didinimą, plėtosime rengiamų sprendimų poveikio vertinimą, strateginį planavimą, kartu siekdami tarnautojų atsakomybės už priimamus sprendimus ir sprendimų įgyvendinimo kokybę.

263. Tobulinsime valstybės tarnautojų darbo užmokesčio ir motyvavimo sistemą. Toliau plėtosime į pasiekimus ir objektyviai vertinamus tarnautojų veiklos rezultatus orientuotą papildomo motyvavimo sistemą. Bus užtikrinamas konkurencingas atlygis atsakingiems ir motyvuotiems valstybės tarnautojams, bus sukurta ir įdiegta veiksminga valstybės tarnautojų, pasiekusių geriausius individualius ir grupinius rezultatus, motyvavimo sistema. Sieksime, kad valstybės tarnybos prestižo lygis ir paskatos joje dirbti pritrauktų gабiausiai darbuotojus.

264. Diegsime naujus personalo valdymo įrankius, kurie leis įstaigų vadovams efektyviai valdyti personalą, siekti geriausių įstaigų veiklos rezultatų. Bus didinama įstaigų vadovų atsakomybė už jų vadovaujamų įstaigų veiklos rezultatus.

265. Žalinsime viešąjį sektorių. Įpareigosime viešojo sektoriaus ir mokymo įstaigas rūšiuoti atliekas, skatindami elektronines valdžios paslaugas mažinsime aplinkos taršą, perteklinį transporto ir popieriaus naudojimą, laiko švaistymą.

266. Skatinsime savivaldybes didinti seniūnijų lygmens savarankiškumą, teisinius, finansinius ir administracinius gebėjimus, sparčiai reaguoti į konkrečios vietovės gyventojų poreikius.

267. Sudarysime sąlygas piliečiams daugiau dalyvauti priimant sprendimus vietos lygmeniu. Skatinsime apklausų ir vietos referendumų organizavimą vietos ir regionų svarbos klausimais, priimant reikšmingesnius sprendimus. Kartu įtvirtinsime nuostatą, kad rengiant tokias apklausas piliečiams būtų sudaromos galimybės išsamiai susipažinti su kiekvienos alternatyvos socialinėmis, ekonominėmis ir aplinkosauginėmis pasekmėmis.

268. Sieksime valstybės tarnyboje įvesti mentorius etatą.

269. Sudarysime sąlygas, kad valstybės ir savivaldybių įstaigose būtų ugdoma organizacinė kultūra, pagrįsta atsakomybe, kurioje nebūtų vietos korupcijai.

270. Mažinsime valstybės tarnautojų skaičių, gerinsime likusiųjų veiklos kokybę ir didinsime motyvaciją.

Nevyriausybinių organizacijų – viešųjų paslaugų teikimo partnerės

271. Tiek Lietuvos, tiek ir daugelio kitų šalių patirtis rodo, kad didelę dalį valstybės funkcijų gali efektyviau, greičiau ir pigiau atlikti nevyriausybiniai veikėjai – nevyriausybinių organizacijų, bendruomenės. Esame įsitikinę, kad valstybės valdymo sąnaudas galima sumažinti, o piliečių pasitenkinimą valdymo ir paslaugų kokybe padidinti labiau išnaudojant šį potencialą. Tuo tikslu įvertinsime mūsų šalies galimybes ir imsime realių žingsnių, skirtų nevyriausybiniams organizacijoms ir vietos bendruomenėms stiprinti.

272. Numatysime didesnes finansinės paramos galimybes bendruomenių veiklai, nevyriausybiniams organizacijoms, privalomas konsultacijas su bendruomenėmis skiriant seniūną, bendruomenių teisę teikti savo pastabas ir siūlymus seniūno ar savivaldybės priimamiems sprendimams.

273. Sudarysime sąlygas bendruomenių organizacijoms ir nevyriausybiniams organizacijoms dalyvauti įgyvendinant regioninę politiką. Remdamiesi Europos Sąjungos paramos administravimo ir įgyvendinimo sistemos, paremtos bendruomenių iniciatyva, – lyderio (*Leader*) pavyzdžiu, didinsime per bendruomenių įgyvendinamas vietos plėtros programas skirstomo regioninės plėtros finansavimo dalį, numatysime galimybes finansuoti administracines bendruomenių įgyvendinamų projektų išlaidas, peržiūrėsime ir supaprastinsime viešųjų pirkimų taisykles.

274. Įtrauksime nevyriausybines organizacijas į sprendimų priėmimo procesą, paskiriant kiekvienoje ministerijoje ryšiams su nevyriausybiniomis organizacijomis ir bendruomenėmis atsakingą žmogų, kviečiant nevyriausybinių organizacijų atstovus dalyvauti posėdžiuose, darbo grupėse, išsakyti nuomonę, teikti pasiūlymus dėl visų svarbiausių teisės aktų, pozicijų, kitų dokumentų rengimo.

275. Ypač daug dėmesio skirsime nevyriausybinių organizacijų administraciniams gebėjimams stiprinti nacionaliniu ir bendruomenių lygmeniu. Sieksime, kad kiekvienoje savivaldybėje atsirastų konsultantų, padedančių įgyvendinti bendruomenių projektus.

276. Sukursime nevyriausybinių organizacijų savanoriškojo darbo apskaitos sistemą, kuri galėtų atskleisti nevyriausybinių organizacijų indėlį į Lietuvos ūkį, susiedami šią sistemą su realia parama nevyriausybiniams organizacijoms.

277. Nevyriausybinių organizacijų yra stiprios pilietinės visuomenės rodiklis. Darnios demokratinės valstybės pasižymi aktyviu bendradarbiavimu su nevyriausybiniu sektoriumi tiek

teikiant viešosios naudos paslaugas, tiek ieškant sprendimų kylantiems iššūkiams atremti (socialinės, švietimo, kultūros, bendruomenių plėtros, šeimos, teisingumo politikos kryptį, žmogaus teisių klausimais). Dėl šios priežasties įžvelgiame poreikį investuoti į šio sektoriaus darbo kokybę, administracinių gebėjimų stiprinimą.

278. Ieškosime galimybių suformuoti Nevyriausybinių organizacijų fondą (Pilietinės visuomenės fondą), kuris kiekvienais metais būtų finansuojamas iš gyventojų nepaskirtos 2 proc. gyventojų pajamų mokesčio dalies. Nevyriausybinių organizacijų fondo tikslas – stiprinti nevyriausybinių organizacijų plėtrai reikalingus institucinius gebėjimus, kokybiškai organizuojamą savanorystę tiek nacionaliniu, tiek ir regioniniu lygmenimis.

279. Stiprinsime Nacionalinės nevyriausybinių organizacijų tarybos, veikiančios pagal Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymą, funkcijas, perkeltant jas iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos į Vyriausybės lygmenį.

280. Sieksime suformuoti nevyriausybinių organizacijų registrą, administruojamą VĮ Registrų centro, ir sudaryti sąlygas nevyriausybiniams organizacijoms teikti ir keisti duomenis (apie narių skaičių, valdybos sudėtį, vadovą, ataskaitas, kt.) nemokamai.

281. Sieksime finansuoti jaunimo ir su jaunimu dirbančias organizacijas ir tam reikalingą infrastruktūrą, taip skatinant jaunimo savanorišką veiklą ir užimtumą.

TREČIASIS SKIRSNIS

VEIKSMINGA, VISUOTINĖ KOVA SU KORUPCIJA

282. Korupcija, kaip reiškiny, neegzistuoja pats savaime. Korupcijai egzistuoti reikia bent trijų elementų – šalies, norinčios neteisėtu būdu apeiti įstatymą, šiuo atveju – kyšio davėjo; šalies, turinčios administracinius ar politinius įgaliojimus ir sutinkančios už atlyginimą padėti apeiti įstatymą, šiuo atveju – korumpuotų politikų ar valstybės tarnautojų; pasyvios daugumos, kuri nesiekia kovoti su šiuo reiškiniu, šiuo atveju – abejingos visuomenės.

283. Pastaraisiais metais Lietuva pasiekė ryškią pažangą, įgyvendindama korupcijos mažinimo uždavinius. Tarptautinių tyrimų, tokių kaip atliekamų organizacijos *Transparency International*, duomenimis, korupcijos suvokimo indeksas, kurio įvertinimas 100 balų reiškia visišką korupcijos nebuvimą, o nuliui balų – visišką korupciją, Lietuvoje 2015 m. pakilo iki 61 balo nuo 2014 m. buvusių 58 balų, 2013 m. – 57 balų ar 2012 m. – 54 balų. Nuo 2011 m. Lietuva pagal šį indeksą pakilo iš 50 į 32 vietą. Nepaisant šių pasiekimų, korupcija tiek politiniu, tiek administraciniu lygmeniu mūsų šalyje išlieka vienu iš pagrindinių veiksnių, skatinančių piliečių nusivylimą valstybe.

284. Šiuo metu galiojančiame dokumente – Nacionalinėje kovos su korupcija programoje – yra keliamas tikslas, kad Lietuvos korupcijos suvokimo indeksas 2025 m. būtų ne

mažesnis negu 70 balų, yra patvirtintas priemonių planas, numatytos priemonės šiam tikslui pasiekti. Esame įsitikinę, kad mūsų šalies išsikeltas tikslas nėra pakankamai ambicingas. Dabartinis siekis reiškia, kad kiekvienais metais korupcijos suvokimo indeksas turėtų padidėti tik vienu balu, kai per 2015 m. jis padidėjo 3 balais. Keliame ambicingesnę tikslą – 70 balų ribą pasiekti 2020 m., o 2025 m. – bent 75 balus. Pažymėtina ir tai, kad 70 balų ribą jau 2015 m. pasiekė Estija, Prancūzija.

285. Dėl to, atsižvelgdami į esamas korupcijos problemas, per artimiausius ketverius metus, be priemonių, numatytų Nacionaliniame kovos su korupcija veiksmų plane, kelsime šiuos tikslus:

285.1. užtikrinti besąlyginę ir neišvengiamą atsakomybę už korupcinius nusikaltimus;

285.2. pasiekti, kad viešasis sektorius taptų skaidrus ir efektyvus;

285.3. tobulinti lobistinės veiklos reguliavimą ir stiprinti jo laikymosi priežiūrą;

285.4. sudaryti galimybes realizuoti visuomenės potencialą kovojant su korupcija ir apsaugoti padedančius su ja kovoti;

285.5. didinti valstybės įstaigų kompetencijas, veiklos skaidrumą ir efektyvumą;

285.6. užtikrinti viešųjų pirkimų skaidrumą ir efektyvumą.

Proporcinga ir neišvengiama atsakomybė už korupcinius nusikaltimus

286. Tikime, kad korupcija negali užkirsti kelio piliečiams būti savo valstybės šeimininkais. Tai reiškia, kad korupcija negali būti toleruojama valstybės politinėje ir administracinėje sistemoje, nes kai nešvarūs pinigai nustelbia ar iškraipo piliečių valią, pastarieji ne tik nesijaučia, bet ir nebėra tikrieji savo valstybės šeimininkai. Politinės veiklos finansavimas neteisėtais būdais, viešųjų lėšų ir užimamų pareigų naudojimas politiniams interesams tenkinti – tai korupcijos apraiškos, su kuriomis turi būti kovojama nedelsiant ir griežtai.

287. Sieksime proporcingų ir atgrasančių sankcijų už korupciją taikymo, pašalinant praktiką, kai bausmės už korupcinio pobūdžio veikas neturi nieko bendra su žala, kurią kaltininkas padarė valstybei, su kyšio, kurį paėmė, dydžiu ar net „teismų maratono“ sąnaudomis. Kartu būtina optimizuoti teisinius procesus ir sumažinti juose formalias kliūtis, trukdančias įvykdyti teisingumą.

288. Kovodami su korupcija:

288.1. didinsime pinigines bausmes už korupcinio pobūdžio nusikaltimus. Korupcija turi tapti nepelninga. Sieksime, kad finansinės sankcijos būtų bent tris kartus didesnės už viešąjį gerį, į kurį kėsintasi, ir taip priverstų gerokai pagalvoti prieš imant kyšį;

288.2. sieksime įtvirtinti teisinę normą, kad už korupcinius nusikaltimus nuteistiems asmenims bent dešimt metų būtų draudžiama užimti bet kokias viešai renkamas pareigas, o už korupcinius nusikaltimus nuteisti asmenys būtų įtraukiami į viešai skelbiamą tokių asmenų sąrašą iki teistumo išnykimo termino;

288.3. sukursime efektyvias civilinio nepagrįstai įgyto turto konfiskavimo instituto nuostatas. Ši teisinė norma ir jos įgyvendinimo priemonės būtų taikomos ir tais atvejais, kai nėra nustatoma, kad turtas įgytas iš nusikalstamos veikos, tačiau turto savininkas negali pagrįsti neproporcingai didelės vertės turto įsigijimo;

288.4. užtikrinsime efektyvią teisėjų, prokurorų, ikiteisminio tyrimo tyrėjų, kriminalinės žvalgybos ir žvalgybos pareigūnų veiklos kontrolę. Tam nustatysime prievolę priimant sprendimus taikyti bent „keturių akių“ principą, t. y. vietoj to, kai šiuo metu teisėjas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo tyrėjas, kriminalinės žvalgybos ir žvalgybos pareigūnai turi teisę priimti tyrimo sprendimus vieni, įdiegsime principą, kad tokie sprendimai būtų motyvuotai suderinami su dar vienu kompetentingu subjektu;

288.5. peržiūrėsime teisėjų, prokurorų, ikiteisminio tyrimo tyrėjų, kriminalinės žvalgybos ir žvalgybos pareigūnų darbo užmokesčio sistemą. Peržiūros tikslas – nustatyti tokį darbo užmokestį, kuris motyvuotų teisėjus, prokurorus, ikiteisminio tyrimo tyrėjus, kriminalinės žvalgybos pareigūnus būti nešališkais ir sąžiningais;

288.6. griežtinsime teisėjų, prokurorų, ikiteisminio tyrimo tyrėjų, kriminalinės žvalgybos ir žvalgybos pareigūnų veiklos kontrolę;

288.7. įgyvendinsime visų civilinės būklės aktų registravimą elektroninėje erdvėje, išplėtosime informacinių technologijų panaudojimą teismų veikloje, informacines technologijas naudosime kaip efektyviausią ginklą kovai su korupcija.

Skaidrus viešasis sektorius

289. Greta politinės korupcijos ir korupcijos administraciniu lygmeniu, mūsų šalyje neretai vis dar pasitaiko korupcija, susijusi su viešojo sektoriaus teikiamomis paslaugomis. Piliečių pasitikėjimą valstybe ir visuomene itin pakerta korupcijos atvejai sveikatos, socialinės apsaugos, švietimo srityse. Ne mažesnę žalą visuomenei daro ir neefektyvus valstybės turto valdymas, sudėtingos biurokratinės procedūros, pasitaikantys valstybės tarnautojų piktnaudžiavimo tarnyba ar savo pareigų neatlikimo atvejai.

290. Viešojo sektoriaus skaidrinimo ir korupcijos mažinimo veiklą pradėsime nuo sričių, kuriose korupcija labiausiai apsunkina kiekvieno Lietuvos gyventojo kasdienių problemų sprendimą. Kovos su korupcija rezultatus matuosime ne įgyvendintomis priemonėmis, o

išaugusiu žmonių pasitenkinimu viešuoju sektoriumi ir gerėjančia nuomone apie padėtį šalyje. Spręsti valstybės tarnybos efektyvumo ir skaidrumo problemas pradėsime nuo principo, kad administracinės procedūros turi būti paprastos ir aiškos, įgyvendinimo. Neretai sąlyga formuoti korupcinių ryšių pasiūlai ir paklausai tampa sudėtingos procedūros bei taisyklės. Sieksime pašalinti šias galimybes, deramą dėmesį skirdami aiškesnėms ir skaidresnėms viešojo sektoriaus veikimo taisyklėms bei visuomenės informavimui apie jų veikimą ir galimybes pasinaudoti valstybės įstaigų paslaugomis.

291. Siekdami pašalinti šias neigiamas praktikas:

291.1. atliksime valstybės ir savivaldybių įstaigų turto naudojimo efektyvumo auditą. Iš jo rezultatų spėsime dėl valdomo turto panaudojimo, nuomos ar privatizavimo. Valstybės turtui valdyti naudosime valstybės turto informacines sistemas, kurias bus galima naudoti ir investiciniam potencialui vertinti, investicijoms pritraukti. Skatinsime, kad visos savivaldybės turėtų analogiškas savo disponuojamo turto informacines sistemas;

291.2. skatinsime efektyvų valstybės ir savivaldybių turto valdymą. Didinsime valstybės nekilnojamojo turto centralizuoto valdymo veiklas ir mastą. Deramą dėmesį skirsime centralizuotai valdomo valstybės turto valdytojo kompetencijos stiprinimui šioje srityje, taip pat turto valdymo ir valdymo efektyvumo vertinimo procedūroms tobulinti, viešioms aukcionams, ypač elektroniniams, plačiau naudoti, parduodant valstybės ar savivaldybių turtą;

291.3. peržiūrėsime valstybės ir savivaldybių turto perdavimą neatlygintinai naudoti reglamentuojančius teisės aktus. Suvokdami, kad ši teisinė galimybė ne tik yra svarbi priemonė, galinti padėti užtikrinti pilietinės visuomenės plėtrą, reikalingų socialinių ir ekonominių paslaugų formavimąsi bei teikimą ir kitus visuomenei naudingus procesus, bet ir kelia didelę korupcinę riziką, skaidrinsime valstybės ar savivaldybės turto perdavimo neatlygintinai naudoti procedūras;

291.4. tobulinsime viešojo ir privataus sektorių partnerystės procesus. Glaudžiai bendradarbiaudami su verslo atstovais, šalinsime esamas kliūti, trukdančias sklandžiai įgyvendinti viešosios ir privačios partnerystės projektus, kartu įteisindami korupcija susitępusių verslo atstovų atbigojimo nuo valstybės užsakymų priemones, tokias kaip privaloma išankstinė didelės apimties konkursų dalyvių atranka, leidžiant dalyvauti tik nepriekaištingos reputacijos tiekėjams;

291.5. deramą dėmesį skirsime korupcijos prevencijos priemonėms valstybės tarnyboje. Diegsime principą, kad už korupcijos užkardymą yra atsakinga ne abstrakti „valdžia“, o kiekviena institucija, kurioje korupcija gali pasireikšti. Kiekvienoje viešojo administravimo ir administracinių paslaugų teikimo institucijoje dirbs pareigūnai, atsakingi už korupcijos prevenciją ir interesų konfliktų valdymą, valstybės įstaigos, bendradarbiaudamos su teisėsaugos tarnybomis, turės įgyvendinti adekvačias korupcijos prevencijos priemones, parinktas pagal

kiekvienos jų ypatumus, taip įnešdamos savo indėlį į bendro korupcijos pašalinimo plano įgyvendinimą;

291.6. sieksime visaverčio Valstybės tarnautojų tarnybinės etikos kodekso principų įgyvendinimo. Skatinsime valstybės tarnautojų informuotumą apie korupcijos rizikas, priemones jų išvengti bei pagalbos kolegoms galimybes išvengiant korupcijos rizikos ar viešinant pastebėtas korupcines grėsmes;

291.7. sieksime įtvirtinti asmeninę materialinę politikų atsakomybę už priimtus neteisėtus sprendimus, ypač tais atvejais, kai jais padaroma materialinė žala valstybei ar savivaldybei;

291.8. siekdami aukštos teikiamų paslaugų kokybės, norėdami išvengti, kad tarp vadovų ir įstaigos tarnautojų nesiformuotų paslaugų teikimo ir personalo darbo kokybei kenkiantys neformalūs ryšiai, įteisinsime privalomą valstybės įstaigų vadovų rotaciją. Taip sumažinsime neformalių sektorinių korupcinių tinklų formavimosi grėsmę. Šią praktiką taikysime ir sveikatos apsaugos srityje;

291.9. sieksime aukštos sveikatos priežiūros įstaigų vadovų kvalifikacijos – tiek medicinos, tiek vadybos srityse. Kartu įtvirtinsime teisinę normą, neleidžiančią sveikatos priežiūros įstaigų vadovams dirbti toje pačioje gydymo įstaigoje gydytoju, taip sudarydami galimybę visą dėmesį skirti įstaigos teikiamų paslaugų kokybei;

291.10. suvokdami, kad korupcijos priežastis yra ir nepateisinamai maži viešojo sektoriaus darbuotojų, įskaitant pareigūnus bei medikus, atlyginimai, dėsime visas pastangas sparčiai kelti viešojo sektoriaus darbuotojų atlyginimus iki regiono mastu konkurencingo lygmens;

291.11. kursime atsakingą ir atvirą Lietuvos visuomenę: stiprios bendruomenės ir aktyvūs dalyvaujantys piliečiai.

Visuomenės dalyvavimas – veiksmingos kovos su korupcija sąlyga

292. Tęsdami žymiausio Italijos kovotojo su mafija – teisėjo Džiovanio Falkonės (Giovanni Falcone, 1939–1992 m.) iškeltą mintį, kad geriausia kova su organizuotu nusikalstamumu – kasdienis viešumas, mes esame įsitikinę, kad visuomenės dalyvavimas aptariant išaiškėjusius korupcijos faktus bei galimus įtarimus yra esminė korupcijos šalinimo sąlyga. Visi turime įsisąmoninti, kad korupcija kėsina į žmogaus teises turėti efektyvią vyriausybę, skaidrų viešųjų finansų tvarkymą, gauti efektyvias paslaugas, pakerta piliečių lygybės principą, todėl kova su korupcija turi tapti visos visuomenės interesu. Todėl mes:

292.1. skatinsime visuomenės informuotumą apie korupcijos daromą žalą, apie galimybes su ja kovoti, informuoti apie įtariamus korupcijos ar vertimo įsitraukti į tokią veiklą atvejus;

292.2. dėsime visas pastangas, siekdami užtikrinti, kad į viešumą iškilę korupcijos atvejai nebūtų slepiami nuo visuomenės. Sieksime, kad tokie atvejai būtų kuo sparčiau ir skaidriau tiriami, kartu sudarant didžiausias įmanomas galimybes žiniasklaidai susipažinti su proceso rezultatais. Glaudžiai bendradarbiaudami su žiniasklaida, sieksime, kad visuomenė būtų objektyviai informuojama apie kovą su korupcija, kad jai nesusidarytų vaizdas, jog korupcijos yra daugiau, negu jos yra iš tiesų;

292.3. dėsime visas pastangas, kad sustiprintume žiniasklaidos nepriklausomumą ir galimybes pateikti objektyvią, išsamią bei kokybišką informaciją. Tuo tikslu palaikysime nuolatinį dialogą, suformuosime politinio lygmens bendravimo formatus, sieksime didinti ir valstybės įstaigų atvirumą žiniasklaidai;

292.4. dirbsime kartu su religinių konfesijų atstovais, prašydami, kad šie pasinaudotų komunikacijos su tikinčiaisiais kanalais informuoti apie korupcijos ir korupcijos slėpimo daromą žalą;

292.5. glaudžiai dirbsime su skirtingų sričių ir skirtingo dydžio verslo atstovais, siekdami jų įsitraukimo į kovą su korupcija, informuodami juos apie skaidraus verslo ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje naudą ir skatindami kurti antikorupcinę aplinką;

292.6. tobulinsime pranešėjų apsaugos teisinį reguliavimą. Teisiškai ir faktiškai užtikrinsime pranešėjų ir jų šeimos narių apsaugą, numatysime galimybes realiai skatinti valstybės tarnautojus ir jiems prilygintus asmenis, atsisakiusius jiems siūlomo kyšio ir apie jį siūliusį asmenį pranešusius tokius nusikaltimus tiriančiai įstaigai. Šiuo klausimu siūlome įtvirtinti nuostatą, kad valstybės tarnautojui ar jam prilygintam asmeniui kiekvieną kartą sumokės dvigubai tiek, kiek valstybės tarnautojui ar jam prilygintam asmeniui bus siūloma kyšio, jeigu valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo praneš, o kyšį siūlęs asmuo bus pripažintas kaltu.

Skaidresni ir efektyvesni viešieji pirkimai

293. Viešieji pirkimai yra visų išsivysčiusių ir efektyvias viešojo administravimo sistemas turinčių šalių taikoma koncepcija, padedanti viešosioms institucijoms įsigyti reikiamas prekes ir paslaugas viešai paskelbiant savo ketinimus ir sudarant galimybę visiems suinteresuotiems tiekėjams pateikti savo pasiūlymus. Deja, dėl sudėtingo teisinio reguliavimo, nepakankamų administracinių gebėjimų, viešojo sektoriaus kompetencijų stokos, palyginti su

komerciniais veikėjais, viešieji pirkimai yra tapę visuotinio nepasitenkinimo objektu – jų organizuotojai skundžiasi sudėtingu teisiniu reglamentavimu, tiekėjai – biurokratizuotomis procedūromis ir piktnaudžiavimo galimybėmis, naudos gavėjai – tuo, kad neretai nuperkamos pigiausios, bet prastos kokybės prekės, visuomenė – nuolat išryškėjančiais korupcijos atvejais.

294. Esame įsitikinę, kad imdamiesi ryžtingų, struktūrinių sprendimų galime pasiekti, kad Lietuvos Respublikos institucijų ir organizacijų vykdomi viešieji pirkimai tarnautų tik jų pirminiam tikslui – efektyviausiai viešosioms lėšoms panaudoti ir reikiamoms prekėms ir paslaugoms įsigyti. Kad tai pasiektume, įsipareigojame, kad:

294.1. siekiant racionaliai ir atsakingai naudoti viešajam valdymui skiriamus išteklius ir didinti jų valdymo efektyvumą, bus kryptingai dirbama tobulinant viešųjų pirkimų sistemą;

294.2. stiprinsime Viešųjų pirkimų tarnybos kompetenciją. Ši institucija turi ne tik atlikti jau atliktų pirkimų įvertinimą, tačiau ir tapti efektyvia patarėja, galinčia padėti tinkamai išspręsti organizuojant pirkimus kylančius teisinius klausimus;

294.3. užtikrinsime, kad viešuosius pirkimus vykdytų tik tinkamos kvalifikacijos ir gebėjimų specialistai. Vienu efektyviausių būdų tam pasiekti laikome viešųjų pirkimų centralizavimą, Centrinės perkančiosios organizacijos paslaugų spektro plėtrą, taip pat galimybę centralizuoti kiekvienos ministerijos, savivaldybės viešuosius pirkimus;

294.4. atsižvelgdami į tai, kad korupcija ir piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi savo prigimtimi yra slaptos veiklos, su jomis kovosime viešumu. Užtikrinsime, kad būtų sudaromi ir viešai skelbiami tiekėjų, dėl netinkamos reputacijos negalinčių dalyvauti viešuosiuose pirkimuose, sąrašai, taip pat skelbiami už korupcinius nusikaltimus nuteistų politikų ir valstybės tarnautojų vardai ir pavardės tol, kol išnyks jų teistumas;

294.5. tobulinsime sprendimų priėmimo atliekant viešuosius pirkimus principus. Pastaraisiais metais itin dažnai taikomas mažiausios kainos kriterijus neretai neleidžia įsigyti deramos kokybės prekių ar paslaugų. Kartu suvokiame, kad alternatyvus principas – ekonominio naudingumo kriterijus neretai palieka daug neskaidrių sprendimų galimybių, ypač formuojant sprendimus lemiančias formules. Todėl įsipareigojame kartu su praktikais, mokslininkais ir valstybės tarnybos specialistais nuolat dirbti tobulinant viešųjų pirkimų sistemą, mažinant administracinį krūvį valstybės tarnautojams;

294.6. tobulinsime vidaus sandorių reglamentavimą. Vidaus sandoriai – pirkimas iš sau pavaldžių įmonių turi ir teigiamų, ir neigiamų aspektų: viena vertus, ši teisinė galimybė leidžia sutaupyti laiko ir lėšų, reikalingų organizuojant atvirus pirkimus, pvz., savivaldybei perkant transporto paslaugas iš savo transporto įmonės; kita vertus, šia galimybe neretai piktnaudžiaujama. Mes keliame tikslą rasti „aukso vidurį“, leidžiantį tiek regionuose savivaldybėms išlaikyti nedideles savo įmones, kartu užtikrinant, kad visų paslaugų teikimas

neatitektų kelioms didelėms nacionalinėms įmonėms, tiek ir išvengiant prielaidų formuotis korupcijai dėl vidaus pirkimų;

294.7. tobulinsime viešųjų konkursų organizavimo principus. Sieksime plačiau taikyti galimybę viešuosius pirkimus rengti keliais atvirkščio aukciono etapais, sudarant galimybės skelbti tiekėjų pasiūlytas kainas bei atsižvelgiant į tai gerinti savo pasiūlymus. Tokio proceso esmė – dar mažesnės kainos ar ekonomiškai naudingiausio pasiūlymo „aukcionas“, kurio metu kvalifikacijos ir kokybės reikalavimus atitinkantys tiekėjai galėtų mažinti pasiūlytą kainą ar gerinti kitus pasiūlymo rodiklius, atsižvelgdami į kitų tiekėjų pasiūlymus.

KETVIRTASIS SKIRSNIS

VEIKSMINGA UŽSIENIO POLITIKA

Užsienio politikos nuoseklumas, aktyvumas ir tęstinumas

295. Lietuvos valstybės užsienio politika remiasi ilgalaikiais nacionaliniais interesais, jų įgyvendinimo tęstinumu. Efektyvi ir nuosekli Lietuvos užsienio politika grindžiama solidararaus demokratinių valstybių bendradarbiavimo, tarptautinės teisės viršenybės, pagarbos žmogaus teisėms bei laisvėms ir gerų kaimyninių santykių palaikymo principais.

296. Pagrindinis Lietuvos valstybės užsienio politikos tikslas – valstybės nepriklausomybės ir demokratijos apsaugojimas, adekvačiai atsakant į regione ir pasaulyje iškylančias grėsmes. Ne mažiau svarbus uždavinys – užtikrinti sėkmingą ekonominį ir socialinį valstybės vystymąsi, jos piliečių gerovės kilimą.

297. Naujų saugumo ir kitų globalių iššūkių akivaizdoje NATO yra ir bus svarbiausia ir veiksmingiausia kolektyvinės gynybos sistema, užtikrinanti valstybės saugumą, galimos agresijos efektyvų atgrasymą. Sieksime, kad NATO aukščiausiojo lygo susitikime Varšuvoje 2016 m. liepos 8–9 d. priimti sprendimai, orientuoti į stiprią kolektyvinę gynybą, organizacijos atvirų durų politiką ir kt., būtų visiškai įgyvendinti. Tęsime Lietuvos, kaip aktyvios ir patikimos organizacijos narės, įsipareigojimų užtikrinimą, siekdami įnešti tinkamą indėlį į saugumo užtikrinimą tiek savo, tiek kituose regionuose.

298. Stipri, solidari, konstruktyvi ir veiksminga ES – Lietuvos esminis interesas. Ji ir toliau lieka svarbiausiu Europos politinės, ekonominės ir socialinės raidos veiksnium. Sieksime dar aktyvesnio Lietuvos pozicijų bei valstybės interesų atstovavimo ES, pasisakome už nacionalinių valstybių vaidmens stiprinimą ES institucijose.

299. Aktyviai dalyvaudama formuojant ES išorės santykius, Lietuva ir toliau prisidės prie efektyvaus atsako į visuotinius tarptautinės aplinkos iššūkius: terorizmo stiprėjimą, migracijos

krizę, kartu sprendama ES sienų apsaugos stiprinimo ir Šengeno zonos veiklos efektyvumo didinimo klausimus, kurių sprendimai turės įtakos ES ateičiai. Mūsų tikslas – tiek ES, tiek NATO įtvirtinti bendrą sutarimą, kad išorės sienų apsauga yra visuotinis valstybių narių rūpestis. Tai leistų ne tik užtikrinti ilgalaikį pabėgėlių srauto sustabdymą, bet ir tikėtis laiku suteikiamos partnerių pagalbos atsiradus grėsmėms prie rytinės ES ir NATO sienos.

Demokratinėmis vertybėmis pagrįsti tarptautiniai santykiai – tarpusavio pasitikėjimo garantas

300. Dalyvaudama tarptautinių organizacijų veikloje, Lietuva didina savo autoritetą ir kartu, išnaudodama savo patirtį pirmininkaujant ES Tarybai, būnant JTO Saugumo Tarybos nare bei aktyviai veikdama kitose tarptautinėse organizacijose – Europos Taryboje, ESBO, siekia padaryti jų veiklą efektyvesnę ir skaidresnę, lanksčiai reaguojančią į šių dienų iššūkius.

301. Išrinkta į UNESCO Vykdomąją Tarybą 2015–2019 metais, Lietuva tęs savo pagrindinių veiklos prioritetų tarptautinėse organizacijose – žmogaus teisių apsaugos, ypač žurnalistų saugumo užtikrinimo, ir kitų klausimų – praktinį įgyvendinimą.

302. Plečiantis ES bei vienijantis Europai, ypač svarbų vaidmenį šalia tradicinės valstybių diplomatijos įgyja parlamentinė demokratija. Bendros nacionalinių parlamentų ir Europos Parlamento narių pastangos siekti tvirtos taikos, tvarios plėtros, geros kaimynystės yra tvirtas pagrindas ES bendros užsienio ir saugumo politikos bei Europos saugumo ir gynybos politikos tikslams pasiekti. Tvirtai pasisakome už nacionalinių parlamentų vaidmens ES stiprinimą ir parlamentinės diplomatijos plėtojimą įgyvendinant ES politikos darbotvarkę.

303. Sieksime stiprinti tarpusavio pasitikėjimu ir abipuse nauda pagrįstą politinį, ekonominį ir kultūrinį bendradarbiavimą su didžiausiomis ir įtakingiausiomis ES valstybėmis narėmis – Vokietija, Prancūzija. Atsižvelgdami į būsimą Didžiosios Britanijos pasitraukimą iš ES po BREXIT ir įvertindami šios šalies svarbą stiprinant regiono gynybinį potencialą, ekonominius ryšius bei mūsų piliečių interesus, aktyviai sieksime išlaikyti esamus glaudžius Lietuvos ir Didžiosios Britanijos saitus bei ieškosime naujų formų, užtikrinančių tolesnį bendradarbiavimą.

304. Tvaresnė integracija į euroatlantinę erdvę ir saugumo stiprinimas Rytų ir Vidurio Europos regione negalimi be gerų santykių su Baltijos ir Skandinavijos valstybėmis, Lenkija ir kitomis Vidurio Europos valstybėmis.

305. Lietuva nuosekliai veiks stiprindama Baltijos valstybių vienybę ir bendradarbiavimą, stiprins Baltijos ir Skandinavijos valstybių politinius ir ekonominius ryšius.

Bendrų saugumo bei ekonominių interesų ir abipusės pagarbos pagrindu sieksime atviro dvišalio dialogo ir bendradarbiavimo su Lenkija sprendžiant esamas problemas.

Ilgalaikiai strateginiai santykiai su Jungtinėmis Amerikos Valstybėmis

306. Sieksime visomis priemonėmis stiprinti transatlantinius ryšius, Europos ir Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) santykių tolesnį glaudinimą. Būtina pasiekti, kad nuolatinių JAV ir kitų NATO narių karinės pajėgos būtų nuolat dislokuotos Lietuvoje ir kitose Vidurio Europos valstybėse.

307. Mūsų strateginis interesas – užtikrinti, kad didėjančių grėsmių iš Pietų akivaizdoje nesumažėtų NATO dėmesys rytinėms euroatlantinės erdvės valstybėms.

308. Bus plečiamas ir intensyvinamas strateginis bendradarbiavimas su JAV, ypač energetikos, ekonomikos, mokslinių tyrimų ir karinio saugumo srityse. Tai vienas svarbiausių ateinančio politinio laikotarpio uždavinių, kuriam spręsti turi būti išnaudojamos visos galimybės tiek asmeninės diplomatijos, tiek tarpvyriausybinių bendradarbiavimo ir kitais pagrindais.

309. Kelsime ambicingus uždavinius aktyviai plėtojant jau pradėtus darbus, skirtus JAV įsikūrusių tarptautinių korporacijų investicijoms į Lietuvą pritraukti. Tam sieksime sustiprinti investicijų pritraukimo agentūros pajėgumus ir sinergiją su Lietuvos diplomatinio korpusu. Aktyviai skatinsime ir prekybos su JAV augimą, ypatingą dėmesį skirdami Lietuvos eksportui.

Vertybėmis grįsta Rytų partnerystė ir santykiai su rytinėmis kaimynėmis

310. Kartu su partneriais diplomatinėmis priemonėmis sieksime, kad Rytų partnerystės valstybėse kylančios problemos būtų sprendžiamos XXI amžiui tinkamomis priemonėmis ir remiantis pagarba tarptautinei teisei, gerbiant valstybių integralumą, suverenitetą ir teisę rinktis gynybos, politines ir ekonomines organizacijas.

311. Aktyviai skatinsime Ukrainos, Gruzijos, Moldovos euroatlantinės integracijos siekius, remsime šiose šalyse vykdomas reformas bei teiksime ekspertinę paramą. Principingai ir aktyviai ginsime Ukrainos ir Gruzijos teritorijos dalių okupacijos nepripažinimą.

312. Su kitomis Rytų partnerystės šalimis – Azerbaidžanu, Baltarusija ir Armėnija – bus bendradarbiaujama pagal individualius ir ES interesus atitinkančius modelius. Esminiu santykių su Baltarusija klausimu, lemiančiu tolesnį bendradarbiavimą, išliks šios šalies vadovybės požiūris į statomos Astravo AE atitiktį branduolinės saugos reikalavimams bei žmogaus teisių padėtį šalyje.

313. Pagrindinis politikos Rusijos atžvilgiu tikslas yra skatinti šią svarbią Lietuvos kaimynę atsisakyti jėgos naudojimo, karinės agresijos ir kitų neteisėtų veiksmų tarptautinėje politikoje, grįžti prie pagarbos tarptautinės teisės normoms ir principams bei atitaisyti padarytą žalą tarptautinei saugumo architektūrai ir kaimyninių šalių suverenitetui bei teritorijos vientisumui, o vidaus politikoje nuosekliai įgyvendinti demokratijos ir teisės viršenybės principus bei gerbti žmogaus teises ir pagrindines laisves. Tuo pačiu metu, kiek tai yra suderinama su šiuo pagrindiniu politikos Rusijos atžvilgiu tikslu, bus toliau palaikomi pragmatiniai ryšiai su Rusija ir atskirais jos regionais ekonomikos, prekybos, investicijų, prekių tranzito, turizmo, žmogiškųjų ryšių ir kitose srityse.

Vystomasis bendradarbiavimas – padėdami kitiems, padedame sau

314. Vystomąjį bendradarbiavimą, arba prisiimtą tarptautinį įsipareigojimą teikti paramą menčiau išsivysčiusioms šalims, vertiname ne kaip pareigą ar naštą, o kaip galimybę.

315. Sieksime plėsti Lietuvos pagalbą besivystančioms šalims, stiprindami vertybinius saitus ir poveikį tradiciniams partneriams (Ukraina, Gruzija, Moldova). Be to, išnaudosime savo patirtį stiprindami Lietuvos, kaip reformų ir integracijos į europines ir euroatlantines struktūras ekspertės, įvaizdį bei paskatinsime šalis paramos gavėjas eiti būtinų reformų keliu.

316. Sieksime, kad lėšos, skiriamos vystomajam bendradarbiavimui, būtų strategiškai ir efektyviai naudojamos bei skaidriai administruojamos, atsižvelgiant į iš anksto nustatytus valstybės prioritetus.

317. Skatinsime Lietuvos partnerių dalyvavimą tarptautiniuose paramos vystymuisi konsorciumuose, bendras paraiškas finansavimui gauti iš tokių donorų kaip ES vystomojo bendradarbiavimo agentūra (*EuropeAid*), JAV vystomojo bendradarbiavimo agentūra (*USAid*) ir kt. bei bendrai veiklai prioritetinėse, Lietuvos turimam ekspertiniam potencialui perspektyviose srityse.

318. Tikslingai investuodami į infrastruktūrą, siekdami sinergijos tarp didinamo Lietuvos pasiekiamumo bei diplomatinės tarnybos pastangų rengti tarptautinius forumus bei konferencijas Lietuvoje, sieksime Lietuvai išskirtinio – moderatoriaus – vaidmens tarptautinėje bendruomenėje. Privalome laikytis aiškos ir vienareikšmės pozicijos ekologijos klausimais ir skatinti diskusijas regione, suteikdami tam reikalingas technines galimybes.

Lietuvos verslui palanki ekonominė diplomatija

319. Sieksime stiprinti ryšius su stabilios ekonomikos ir demokratinėmis šalimis Azijos regione – Japonija ir Pietų Korėja. Keliame tikslą intensyvinti glaudų bendradarbiavimą biotechnologijų, informacinių technologijų, mokslo, studijų, kultūros ir turizmo srityse. Tai leistų ne tik užmegzti artimus institucinius ryšius, bet ir padidintų Lietuvos matomumą bei patrauklumą regiono visuomenės akyse.

320. Be to, ir toliau skatinsime politinių ir ekonominių ryšių su sparčiai augančia didžiosios pasaulio ekonomikos šalimi Kinija ir jos atskirais regionais plėtrą. Pagrindiniai dvišalių santykių tikslai, nepamirštant žmogaus teisių ir laisvių klausimų, bus ekonominių ryšių plėtra ir Lietuvos potencialo išnaudojimas palengvinant Kinijos įmonių sąveiką su Europos rinkomis.

321. Aktyviai veiksime padėdami verslui plėsti eksporto rinkas įvairiuose pasaulio regionuose, įvertindami saugumo ir politinio bendradarbiavimo galimybes, tirdami naujų rinkų patikimumą ir prognozuojamumą. Perspektyviose rinkose organizuosime verslo misijas, ieškosime naujų efektyvių darbo formų. Viena iš esminių užduočių, keliamų ekonominei diplomatijai, – akcentuoti Lietuvos mokslininkų ir įmonių laimėjimus ekologijos srityje, formuojant Lietuvos, kaip ekologiją propaguojančios, inovatyvios ir sėkmingos valstybės, įvaizdį.

322. Lietuvos narystė EBPO yra vienas iš svarbiausių mūsų valstybės prioritetų artimiausiu laikotarpiu. Vykdydami reikiamas reformas, sieksime, kad Lietuva 2018 metais taptų EBPO nare.

323. Palaikydami ES ir Kanados laisvosios prekybos sutarties taikymą bei įvertindami JAV rinkos svarbą Lietuvos prekėms ir paslaugoms, pritariame JAV ir ES inicijuojamos Transatlantinės prekybos ir partnerystės sutarties tikslams, tačiau, atsižvelgdami į didžiulę šios sutarties apimtį bei sudėtingumą, prieš sutikdami su siūlomomis nuostatomis atidžiai vertinsime galimas įvairias teigiamas ir neigiamas jos pasekmes Lietuvos ūkio subjektams.

324. Sieksime, kad Lietuva aktyviai dalyvautų ES prekybos politikoje, siekiant atverti naujas galimybes Lietuvos eksporto verslui, mažinti netarifinius barjerus prekyboje su trečiosiomis šalimis.

325. Energetinis saugumas – svarbus ekonominės ir politinės nepriklausomybės elementas. Lietuva privalo aktyviai veikti stiprindama bendros ES energetikos politikos išorės matmenį ir bendrą koordinuotą dialogą su trečiosiomis šalimis.

Ryšiai su užsienio lietuvių bendruomenėmis ir efektyvi konsulinė veikla

326. Pasitelkę Globalios Lietuvos programą ir kitomis priemonėmis išlaikysime ir stiprinsime ryšius su Lietuvos diaspora pasaulyje, remsime lietuviškas organizacijas ir bendruomenes užsienyje, įvairias jų iniciatyvas, kurios padeda puoselėti ir išsaugoti lietuvišką savimone, kalbą ir ryšį su Lietuva.

327. Nuolat atkreipsime jų dėmesį į naujas Lietuvoje atsiveriančias patrauklias perspektyvas, skatinančias grįžti į Tėvynę.

328. Daug dėmesio skirsime konsulinių paslaugų teikimo kokybės tobulinimui, įdiegdami aptarnavimo kokybės standartą, kuris prisidės prie Lietuvos piliečių ir jų teisėtų interesų apsaugos užsienio šalyse. Intensyvinsime pastangas mažinant šalių, į kurias vykstant Lietuvos Respublikos piliečiams reikia išankstinių mokamų vizų, skaičių.

PENKTASIS SKIRSNIS

SAUGI VALSTYBĖ

329. Grėsmės valstybės saugumui apskritai gali būti vertinamos kaip vidinės ir išorinės. Išorinės grėsmės yra dažniausiai siejamos su ginkluotos agresijos pavojumi ir joms atremti galime tikėtis NATO sąjungininkų pagalbos, o vidinės grėsmės, tokios kaip nusikalstamumas, menkas viešojo saugumo lygis, efektyvios pagalbos nelaimių atveju nebuvimas, yra menkiau pastebimos ir daugeliu atvejų tarsi yra tapusios kasdienybės dalimi.

330. Keliame tikslą pasiekti, kad Lietuvos piliečiai savo Tėvynėje jaustųsi saugūs tiek nuo vidinių, tiek ir nuo išorinių grėsmių. Tam reikia ne tik valstybės lygmeniu įgyvendinti efektyvias kovos su nusikalstamumu ir jo prevencijos priemones, tačiau ir plačiai įtraukti visuomenę į kasdienės viešojo ir išorės saugumo kūrimo pastangas. Turime pasiekti, kad tiek visuomenė, tiek ir politikai šalies vidaus saugumą suvoktų kaip neatsiejamą nacionalinio saugumo dalį, kad teisėsaugos institucijos taptų draugiška, pagalbą, patarimus teikiančia ir tik išimtiniais atvejais – jėgos struktūra, kad visa visuomenė įsitrauktų į saugesnės viešosios aplinkos kūrimą bei nelaimių prevenciją, padedama deramai aprūpintų, aukštos kvalifikacijos, gerai apmokamų ir piliečiams padėti motyvuotų gynybos, teisėtvarkos, viešojo saugumo, gelbėjimo bei civilinės saugos pareigūnų ir savanorių. Siekdami šio tikslo, esame pasirengę įgyvendinti konkrečius žingsnius.

Efektyvi ir veiksminga viešojo saugumo politika

331. Kaip viešojo saugumo politikos tikslą įvardijame siekį užtikrinti piliečių saugumą nuo smurto visoje Lietuvoje. Tam reikia ne tik aprūpinti policininkus, ugniagesius ir kitus už piliečių saugumą ir gelbėjimą nelaimių atveju atsakingus pareigūnus tinkamos kokybės įranga, tačiau ir atkurti teisėtvarkos pareigūno profesijos prestižą bei skatinti pareigūnų motyvaciją ir profesinius gebėjimus. Siekdami šio tikslo įsipareigojame, kad:

331.1. stiprinsime teisės saugos institucijų ir visuomenės bendradarbiavimą bei tarpusavio pasitikėjimą. Skatinsime visuomenę įsitraukti į viešosios tvarkos užtikrinimo ir nusikalstamumo prevencijos veiklas, plėsimė policijos rėmėjų, jaunųjų policijos rėmėjų veiklą, skatinsime iš pilietinės visuomenės kylančias iniciatyvas, pvz., saugios bendruomenės kūrimąsi, sieksime, kad kiekvienoje kaimiškojoje seniūnijoje būtų visuomeniniai policijos talkininkai;

331.2. bus diegiamos naujausios mokslo ir techninės pažangos priemonės, padedančios užtikrinti mūsų šalies ir jos piliečių saugumą;

331.3. didinsime viešojo saugumo pareigūnų darbo užmokestį;

331.4. užtikrinsime, kad už visuomenės saugumą atsakingi pareigūnai būtų aprūpinti pakankama, šiuolaikine ginkluote ir technika. Ypatingą dėmesį skirsime policijos aprūpinimui netrauminėmis poveikio priemonėmis, psichologiniam pasirengimui naudoti ginklus ir nesmutines poveikio priemones, ugniagesių aprūpinimui gaisrų gesinimo įranga, termovizine įranga, padedančia ugnyje rasti žmones;

331.5. užtikrinsime policijos įstaigų ir teritorinių padalinių teikiamų viešųjų paslaugų kokybę ir prieinamumą, deramą dėmesį skirdami gyventojų aptarnavimo ir pareigūnų darbo sąlygoms;

331.6. deramą dėmesį skirsime eismo saugumui užtikrinti. Greta pasyviosios eismo saugos elementų, kurių diegimas taps sudedamąja erdvinio planavimo dalimi, stiprinsime dažniausiai pasitaikančių ir didžiausią grėsmę aplinkiniams keliančių eismo pažeidimų – greičio viršijimo, vairavimo apsvaigus – kontrolę, plačiau diegsime bekontaktes greičio matavimo sistemas. Siekdami pašalinti galimybę išvengti atsakomybės, nustatysime transporto priemonės savininko atsakomybę už Kelių eismo taisyklių pažeidimus;

331.7. išnaudosime policijos rėmėjų instituto potencialą viešajai tvarkai palaikyti ir nusikalstamumo bei buitinio smurto prevencijai. Skatinsime tokios visuomenės ir teisės saugos sąveikos formos kaip policijos rėmėjai bei jaunieji policijos rėmėjai galimybes, sieksime aiškiau apibrėžti jų statusą, įgaliojimus, pagal galimybes – ir teises atlikti nesudėtingas policijos funkcijas. Ypatingą dėmesį skirsime policijos rėmėjų veiklai stiprinti kaimiškiose savivaldybėse, įskaitant nesudėtingų policijos funkcijų atlikimą;

331.8. stiprinsime teisėsaugos institucijų gebėjimus ir tarpinstitucinį bendradarbiavimą kovojant su šešėline ekonomika;

331.9. stiprinsime gyventojų apsaugos nuo nelaimių sistemą. Deramą dėmesį skirsime Bendrojo pagalbos centro veiklai ir integralumui, profesionalių gelbėjimo komandų tinklo plėtrai, keldami tikslą, kad gelbėtojai galėtų pasiekti kiekvieną gyventoją per mažiau negu 15 minučių, skatinsime savanorių ugniagesių ir gelbėtojų veiklą;

331.10. deramą dėmesį skirsime visuomenės švietimui nelaimių ir nelaimingų atsitikimų prevencijos klausimais. Sieksime, kad visuomenės švietimas tokiais klausimais, kaip saugus elgesys vandenyje, gatvėje, kelyje, naktį, gaisrų prevencija, taptų kasdiene socialinės reklamos, transliuojamos dauguma žiniasklaidos kanalų, tema;

331.11. skatinsime techninių nelaimių prevencijos priemonių diegimą. Sieksime, kad tokios informavimo apie nelaimės priemones, kaip dūmų davikliai, kitos automatinės informavimo apie nelaimės sistemos, gaisrų gesinimo priemonės taptų privaloma būstų ir kitų statinių dalimi;

331.12. deramą dėmesį skirsime šalies civilinei gynybai. Būtina aiškiai sutvarkyti teisinę bazę, reglamentuojančią valstybės veiksmus krizių atvejais, pritaikyti ją prie šiandieninių iššūkių, tokių kaip branduolinės ar cheminės katastrofos, karinės atakos grėsmė, panaikinti nuostatas, sukuriančias atsakingų institucijų veiklos priešpriešą, sukurti visuomenės informavimo apie grėsmes sistemą. Skatinsime integruotos civilinės saugos sistemos formavimąsi, siekdami, kad joje efektyviai dalyvautų ne tik Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, bet ir visos ministerijos, savivaldybių administracijos, ūkio subjektai, kitos įstaigos, kurių pasirengimui galimiems pavojams gerinti taip pat reikalinga kompleksinė plėtra, konkrečių tikslų ir priemonių nustatymas, lėšos šioms priemonėms įgyvendinti. Skatinsime integruotą ir efektyvų sprendimų derinimo procesą tarp karinės ir civilinės sistemos dalių bei tarp strateginio ir operacinio lygmenų, nes gebėjimas koordinuoti skirtingų institucijų veiksmus yra būtina sąlyga norint efektyviai naudoti valstybės išteklius ir išpildyti valstybės piliečių lūkesčius;

331.13. sieksime, kad ES išorinė siena būtų saugoma naudojant modernias technologijas. Keliame tikslą pasiekti, kad iki 2020 m. moderniomis techninėmis priemonėmis būtų kontroliuojama visa Lietuvos ir Baltarusijos bei Lietuvos ir Rusijos siena, taip užkertant kelią žmonių ir prekių kontrabandai.

Geopolitinius iššūkius atitinkanti gynybos politika

332. Lietuvos valstybės gynybos sistemos pagrindu ir toliau liks stipri, sąmoninga pilietinė visuomenė ir moderni, profesionali Lietuvos kariuomenė, komplektuojama daugiausia

savadoriškumo principu, susidedanti iš profesionalų, savanorių, šauktinių ir mobilizacinio rezervo. Esame įsitikinę, kad kariuomenės struktūra turi atitikti geopolitinę padėtį ir grėsmes bei šalies demografinės ir finansinės galimybes. Lietuvos kariuomenė bus moderni ir profesionali, komplektuojama daugiausia savadoriškumo principu, jaunuoliai bus skatinami rinktis privalomąją pradinę ir profesinę karo tarnybą. Karių profesionalumą didins karių rengimas kartu su ES ir NATO valstybėmis, nacionalinės ir tarptautinės pratybos.

333. Šalies gynybos politiką plėtosime kaip NATO gynybos politikos dalį, kartu suvokdami, kad svarbu užtikrinti ir pakankamus nacionalinius teritorinės gynybos ir atgrasymo pajėgumus, apsirūpinimą žaliavomis, ištekliais, su kariniais poreikiais susijusiais remonto bei gamybiniais pajėgumais bei pasiekti, kad piliečiai būtų suinteresuoti ginti savo šalį nuo bet kokio galimo agresoriaus.

334. NATO ir toliau lieka vienintele kolektyvinės gynybos sistema, užtikrinančia krizių prevenciją, atgrasymą nuo galimos agresijos ir gynybą išpuolių atvejais. Esminis Lietuvos interesas – visomis priemonėmis stiprinti transatlantinius ryšius, visokeriopai prisidėti prie Europos ir JAV santykių stiprinimo.

335. Siekdami šių tikslų įsipareigojame, kad:

335.1. įgyvendindami mūsų horizontalųjį prioritetą – gero valdymo plėtrą, išlaikysime aiškų ir nuoseklų ilgalaikį gynybos ir saugumo politikos planavimą. Itin svarbu užtikrinti aiškų darbų planavimą krašto apsaugos sistemoje;

335.2. atsižvelgdami į iššūkius regiono saugumui bei laikydamiesi Lietuvos, kaip NATO narės, įsipareigojimo, ne vėliau kaip iki 2018 m. krašto apsaugos finansavimui skirsime 2 proc. BVP;

335.3. pagrindiniu Lietuvos saugumo garantu laikydami kolektyvinės gynybos principą, sieksime nuolatinio sąjungininkų buvimo Lietuvoje įtvirtinimo. Lietuvoje užtikrinsime tam būtiną infrastruktūrą, priimančiosios šalies paramos sąlygas, o NATO lygmeniu – sprendimų peržiūrą, kuri garantuotų greitą ir adekvatų Aljanso atsaką į galimas grėsmes. Glaudžiai bendradarbiausime su Baltijos valstybėmis, Lenkija, JAV, Vakarų ir Šiaurės Europos šalimis bei NATO partnerėmis vystant bendrus gynybos planavimo, aukštos parengties ir gebėjimų stiprinimo sričių pajėgumus;

335.4. deramą dėmesį skirsime tiek mūsų pačių gebėjimui ginti savo teritorijoje savarankiškai bei kartu su sąjungininkų pajėgomis, tiek gebėjimui greitai reaguoti į saugumo iššūkius, kylančius kitiems sąjungininkams. Sieksime užtikrinti proporcingą indėlį į Aljanso bendrą gynybinį potencialą ir prisidėsime prie pastangų plėsti taiką ir stabilumą už Aljanso ribų, dalyvaudami operacijose kartu su sąjungininkais ir partneriais, taip prisideddami ir prie mūsų

šalies ginkluotųjų pajėgų stiprinimo. Karių profesionalumą didins karių rengimas kartu su ES ir NATO valstybėmis, nacionalinės ir tarptautinės pratybos;

335.5. sieksime Lietuvos kariuomenę aprūpinti efektyviais ginklais ir moderniomis karinėmis technologijomis, o karius aprūpinsime modernia ekipuote ir apranga. Vykdydysime karinių poligonų, regionų infrastruktūros modernizavimą. Modernizuosime paieškos ir gelbėjimo jūroje sistemas. Nuolat kontroliuosime, ar krašto gynybai skiriamos lėšos yra naudojamos skaidriai ir tiksliai;

335.6. plėtosime visuomenės gynybos koncepciją. Tam skatinsime Lietuvos šaulių sąjungos ir Krašto apsaugos savanorių pajėgų veiklą;

335.7. bendradarbiaudami su Lietuvos šaulių sąjunga, švietimo įstaigomis ir visuomeninėmis organizacijomis, skatinsime pilietinį patriotinį ugdymą. Skatinsime švietimo bendruomenę aktyviai vykdyti patriotinio-karinio rengimo programas, suteikiančias praktinių įgūdžių bei stiprinančias bendruomeninę ir komandinę dvasią. Deramą dėmesį skirsime švietimo darbuotojų informacinio raštingumo tobulinimui ir aktyviam jaunimo kritinio mąstymo ugdymui, kaip vienoms iš efektyviausių priemonių, padedančių susidoroti su informacinio karo grėsmėmis. Esame pasirengę užtikrinti švietimo, kultūros ir krašto apsaugos sričių sinergiją, taip sutelkdami ir sėkmingai išnaudodami esamą visuomenės intelektualinį potencialą. Vykdydysime karių ir civilių gyventojų bendradarbiavimo programas ir projektus puoselėjant kultūrines ir istorines tradicijas, stiprinant pasididžiavimą Lietuva ir jos kariuomene, formuojant teigiamą karių įvaizdį visuomenėje. Kiekvienais metais didinsime į Lietuvos šaulių sąjungos stovyklas priimamų vaikų skaičių;

335.8. įvertindami perėjimo prie visuotinės karinės tarnybos modelio galimybes ilguoju laikotarpiu, užtikrinsime karių rengimui būtiną infrastruktūrą ir jų gerovę. Remdamiesi karių gerovės, motyvacijos bei profesionalumo principais, daug dėmesio skirsime kokybiškam tinkamo mobilizacinio rezervo parengimui. Karių atlyginimo vidurkį padidinsime 30 proc., gerinsime karių socialines garantijas ir tarnybos sąlygas;

335.9. palaikysime pastangas pritraukti labiausiai motyvuotus Lietuvos piliečius tarnauti mūsų šalies ginkluotosiose pajėgose ir formuoti tarnybos kariuomenėje, kaip perspektyvios ir gerbtinos karjeros, įvaizdį;

335.10. skatinsime visuomenės ir ginkluotųjų pajėgų bendradarbiavimą ir tarpusavio supratimą. Svarbiausia to dalimi turi tapti aukšti moraliniai ir elgesio standartai, taikomi kariškiams ir kitiems mūsų krašto apsaugos sistemos atstovams;

335.11. daug dėmesio skirsime pasirengimui atsakyti į hibridines grėsmes. Sieksime, kad tiek karinės pajėgos, tiek ir visuomenė sugebėtų efektyviai reaguoti į taikiomis priemonėmis maskuojamus nedraugiškų šalių pasikėsinimus į Lietuvos suverenitetą, vidaus politiką, mūsų

piliečių laisves ir teises. Sieksime, kad atsakingos institucijos, visų pirma Krašto apsaugos ministerija bei Valstybės saugumo departamentas, teiktų išsamią analizę gyventojams apie saugumo padėtį ir kylančias grėsmes, taip stiprindami tinkamą visuomenės pasirengimą pasipriešinti priešiškų valstybių skleidžiamai dezinformacijai ir propagandai;

335.12. atsižvelgdami į visų šiuolaikinių visuomenių priklausomybę nuo informacinės ir komunikacijų infrastruktūros, daug dėmesio skirsime kibernetiniam šalies saugumui ir strateginei komunikacijai stiprinti. Įdiegsime kibernetinio saugumo informacinį tinklą, automatizuosime prevencinių priemonių taikymą. Reguliariai organizuosime nacionalines kibernetinio saugumo pratybas. Veiks reagavimo į kibernetinius incidentus ypatingos svarbos infrastruktūros objektuose grupės, bus parengta visuomenės švietimo programa informacinių grėsmių klausimais.
